

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ Й ТЕХНІКИ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 25 лютого 2021 року)

Київ
2021

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ Й ТЕХНІКИ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 25 лютого 2021 року)

Київ
2021

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарев С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Тихонов С. В., завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ;

Шаповаленко Є. В., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 18 лютого 2021 року (протокол № 5)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть особисто автори

Використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 25 лют. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 200 с.

УДК 343.98

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

<i>Черней В. В.</i>	10
---------------------------	----

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Тіхонов С. В.</i> ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАЗИ ДНК	11
---	----

<i>Князєв С. М., Грібов М. Л.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ Й ТЕХНІКИ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ	14
---	----

<i>Аброськін В. В.</i> «OPEN SOURCE INTELLIGENCE» ЯК СКЛАДОВА КІБЕРРОЗВІДКИ В ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВопорушенням	17
--	----

<i>Кузнєцов М. В., Василичук В. І.</i> ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗВ'ЯЗОК	21
---	----

<i>Небитов А. А.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ВЧИНЕНОЇ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ	26
---	----

<i>Авдєєва Г. К.</i> РОЛЬ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	29
---	----

<i>Александренко О. В., Женунтій В. І.</i> ПЕРСПЕКТИВИ Й ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ГЕНОМНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ В РОЗКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ	32
---	----

<i>Антонюк П. Є.</i> АСПЕКТИ ФІКСУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ	35
--	----

Білоус Р. В. УЧАСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ АНАЛІТИКІВ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ.....	38
Брисковська О. М. ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ.....	41
Буряк М. В. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ ЯК СПОСІБ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НАРКОТИКІВ.....	44
Варваринець В. І. АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	46
Ватраль А. В. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	49
Ємець О. М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ	52
Заворіна О. П., Нечаєва І. О. ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	55
Злагода О. В., Курінний О. В. АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ЗНИКЛИХ ОСІБ	59
Івасишин Т. М. МІКРООБ'ЄКТИ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ	61
Кобець М. В. ЗАСТОСУВАННЯ GPS-ТРЕКЕРІВ У РОЗКРИТТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	63
Коваленко В. В., Кібенко В. В. ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВОЇ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ НЕОЧЕВИДНОСТІ	68

Комарницька О. Б. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ КОНТРОЛЮ ЗА СПОСОБАМИ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ	70
Корнейко О. В., Школьніков В. І. ЗБІР, ОБРОБКА Й АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	71
Котляренко Л. Т., Кофанов А. В. ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	73
Крижна В. В., Базюк В. С. ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	77
Лизогубенко Є. В., Никифорчук В. Д. ОБРОБКА Й ВІДНОВЛЕННЯ ФОТО- ТА ВІДЕОЗОБРАЖЕНЬ У РОЗКРИТТІ Й РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	80
Лісогор В. Г. КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ПРОФАЙЛІНГ	85
Марков М. М., Буяльська В. Р. НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (МЕСЕНДЖЕРІВ І СОЦІАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ)	87
Михайличенко Б. В., Біляков А. М. ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНТАМІНАЦІЇ БІОЛОГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ СТОРОННЬОЮ ДНК НА МІСЦІ ПОДІЇ	89
Мищенко О. В. ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЧЕРЕЗ УХВАЛЕННЯ ВИПРАВДУВАЛЬНИХ ВИРОКІВ	91
Никифорчук Д. Й. GPS-ТРЕКІНГ – СУЧАСНИЙ ЗАСІБ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ ВИКРАДЕНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ.....	94

Павленко С. О. СПІВВІДНОШЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ, ОРГАНІЗАЦІЙНИХ І ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ У ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	97
Пічкуренко С. І. АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗДОБУТКІВ У БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ	99
Поливода В. В. МОЖЛИВОСТІ WI-FI МАРШРУТИЗАТОРА У ВСТАНОВЛЕННІ ОСОБИ, ПРИЧЕТНОЇ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ	102
Севрук В. Г. ГЕОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП І ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, СФОРМОВАНИХ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ В УКРАЇНІ	105
Приполов І. І. КОНТРОЛЬ КЕРІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ ПОЛІЦІЇ ЗА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЇ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ	110
Сибірна Р. І., Сибірний А. В. СУЧАСНІ ДОСЯГНЕННЯ НАУКИ В ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ	113
Стецюк М. М. ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ БЕЗ ВІДОМА ЇЇ ВЛАСНИКА, ВОЛОДІЛЬЦЯ АБО УТРИМУВАЧА.....	116
Томма Р. П. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН УПОВНОВАЖЕНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ (ЗА СТ. 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)	119
Фролов Р. А. ВИКОРИСТАННЯ ОСТАННІХ ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ І ТЕХНІКИ ОКРЕМИМИ ОСОБАМИ ДЛЯ ПРИХОВУВАННЯ ФАКТІВ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	123

Шаповаленко Є. В. ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖЕВОГО ДОДАТКУ БЕЗПЕЧНОГО ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ (SIENA) ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ ОСОБИ.....	126
Шевчук О. Ю., Сливка І. Ю. ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВИХ СИСТЕМ ОБ'ЄКТІВ ТРАСОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ.....	129
Юсупов В. В. СУЧАСНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	135
Яковенко О. В. ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ НЕСАНКЦІОНОВАНИМ ПОЛЬОТАМ БПЛА	138

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Антонов К. В. ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ЛАЗЕРНОГО СКАНУВАННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ВІДКРИТІЙ МІСЦЕВОСТІ.....	141
Асанова Л. М. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ	143
Волошин О. Г., Мамульчик А. А. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ (ГЕНОМНОЇ) ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	146
Вольвак О. М., Микитенко Я. Р. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	149
Григорович Т. В. ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА Й ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ ЯК ДОКАЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ.....	152
Дикий В. І. АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДІ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ	155

Іваненко Ф. О. ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ЧИ ПРЕКУРСОРІВ.....	158
Іванчик І. А. ПОВНОВАЖЕННЯ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ	160
Камінська О. Л. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ.....	166
Катеринюк В. В. ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗКРИТТІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ	168
Козачок В. С. МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЕНДОСКОПА В ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ.....	171
Осуховський Р. В., Кизименко С. Г. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДАКТИЛОСКОПЮВАННЯ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ.....	174
Панчук О. В. АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	179
Петухова М. О. СУЧАСНІ ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ.....	182
Терещенко В. Ф. ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДРОНІВ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	184
Тумко С. П. ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПІВЛІ.....	189

Федоренко О. А. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КІБЕРЗАГРОЗ	190
Чемерис Д. Д. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗШУКУ ВИКРАДЕНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЗА ДОПОМОГОЮ GPS-ТРЕКІНГУ	193
Чичиркін А. О. ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ЕКСПЕРТНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ.....	195
Шляховський О. А. ДЕТЕРМІНАНТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ	198
Павлюк О. С., АЛГОРИТМ ОТРИМАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧИМОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ, ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ	200
Гірук В.В., ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ ПІД ЧАС ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО.....	202

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Черній Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги!

Від імені ректорату та Вченої ради Національної академії внутрішніх справ вітаю всіх учасників міжвідомчого науково-практичного круглого столу, який відбувається напередодні 100-річчя нашого закладу! Тематику наукового заходу обрано не випадково, адже візією академії є лідерство в системі правоохоронного спрямування та впровадження інноваційних технологій в освітньо-наукову діяльність.

Нині науково-педагогічний склад НАВС здійснює фахову підготовку різних кадрових груп майбутніх поліцейських і правників, які одночасно з теоретичними знаннями опановують сучасні методи розкриття та розслідування злочинів. Для цього ми запровадили нові актуальні спеціалізації підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції, що передбачають вивчення технологій кіберрозвідки, проведення кримінального аналізу, розвідувальних й оперативно-технічних заходів, поліграфних обстежень. В освітньому процесі активно використовуються високотехнологічні програмні продукти, профільні полігони та спеціалізовані класи. Підготовлено й видано близько сотні коментарів, підручників, довідників і рекомендацій, отримано патенти й авторські свідоцтва на прилади й технології в галузі спеціальної та криміналістичної техніки, автоматизовані робочі місця тощо.

Активне обговорення найкращих ідей за участю керівників оперативних служб Національної поліції та інших відомств, знаних учених і фахівців-практиків з різних регіонів країни, представників компаній з досвідом застосування комерційних високотехнологічних продуктів є однією з головних передумов упровадження в законодавство, практику й освітній процес необхідних новацій. Однак вирішення питань має передбачати прийняття конструктивних рішень на перспективу, які спільними зусиллями реалізовуватимуть профільні парламентські комітети, урядовці, керівники зацікавлених відомств у співпраці з українськими й іноземними експертами. Пріоритетним є науково-експертний супровід розгляду профільним парламентським комітетом варіантів удосконалення законодавчого забезпечення оперативно-розшукової діяльності в нових умовах (до речі, саме ця фахова спеціалізація за нашим закладом закріплена ще із 60-х років минулого століття).

Бажаємо всім учасникам круглого столу плідної роботи, ефективного обміну досвідом і здобутками!

Тіхонов Сергій Васильович,
завідувач кафедри оперативного-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАЗИ ДНК

Українська правоохоронна система у своєму розвитку орієнтується на успішні моделі протидії злочинності в інших країнах, передусім оцінюючи їх ефективність та можливість застосування в сучасних українських умовах.

Досвід зарубіжних країн свідчить про те, що систематизована геномна інформація людей вже декілька десятиліть використовується правоохоронцями провідних світових держав, а найбільша ефективність методу молекулярно-генетичних досліджень забезпечується в поєднанні з веденням автоматизованої бази даних ДНК (дезоксирибонуклеїнова кислота) [1].

Так, у 1995 році Великобританія створює NDNAD: базу даних ДНК Національної кримінальної розвідки, в яку до 2020 року внесено 6,6 млн. профілей, що дозволило у період 2001–2020 років ідентифікувати 731 тис. зразків ДНК, вилучених з місць вчинення злочинів.

У 2000 році у США в рамках Федеральної програми для засуджених (FCO) створено федеральний підрозділ бази даних ДНК (FDDU), який обслуговує велику спільноту криміналістів, допомагаючи ідентифікувати осіб, профілі яких знаходяться у Національній системі індексу ДНК (NDIS).

До підрозділу бази даних ДНК (FDDU) компетентні особи надають на дослідження зразки крові або букального епітелію засуджених, взятих під варту або звинувачених у федеральних злочинах, а також громадян інших держав, які утримуються під вартою у США. Потім FDDU створює профіль ДНК для кожного з цих осіб та завантажує його в NDIS. Вже відомі профілі ДНК перевіряються на співпадіння з профілями ДНК нестворених осіб з місць вчинення злочинів по всій країні [2].

Протягом майже трьох десятиліть поліція Китайської Народної Республіки розслідувала зґвалтування і вбивства 11 жінок і дівчаток, однієї з яких було всього вісім років. Вони зібрали 230 000 відбитків пальців і проаналізували більше 100 000 зразків ДНК. Тільки у 2016 році, аналізуючи гени людини, затриманої за корупційний злочин, установили його родинний зв'язок з людиною, яка залишила сліди своєї ДНК на місці вбивства однієї з жінок у 2005 році. Ця людина, Гао Ченгьон, зізнався в злочинах і був згодом страчений [3].

Натомість, в Україні можливості дослідження ДНК у розкритті злочинів використовуються дуже обмежено через відсутність

нормативно-правового регулювання геномної інформації людини. Так, питання створення та функціонування бази даних геномної інформації людини врегульовано лише відомчими нормативно-правовим актом Міністерства внутрішніх справ України, а визначені в них джерела формування обліку генетичних ознак не дають змоги ефективно використовувати інструмент бази даних для розкриття злочинів, вирішувати завдання ідентифікації безвісти зниклих осіб тощо. Розширення меж категорій джерел формування обліку генетичних ознак, визначених відомчими наказами, відповідно до статті 32 Конституції України потребує врегулювання питання ведення баз даних ДНК на рівні закону [1].

Оперативно-слідча практика свідчить, що слідчі-криміналісти в ході огляду місця події за фактами вчинення особливо тяжких злочинів, зокрема проти життя та здоров'я особи, особливу увагу приділяють виявленню та вилученню мікрооб'єктів, які міг залишити зловмисник, залишаючи слідству унікальну геномну інформацію, яка дає можливість його ідентифікувати.

Після виділення профілю ДНК із слідів крові, сперми, слюни, потожирових виділень, волосся тощо, у правоохоронців з'являється доказ проти злочинця у випадку встановлення його особи.

Ключовими у даному випадку є слова «у випадку встановлення». За відсутністю бази ДНК потенційних порушників норм кримінального кодексу слідчо-оперативна група перевіряє десятки або сотні осіб до вчинення конкретного злочину шляхом гласного або негласного відібрання зразків для порівняльного дослідження, відповідно до вимог ст. 245 та ст. 274 Кримінального процесуального кодексу.

Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 КПК України. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160–166 КПК України, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово [4].

На установах та перевірку до вчинення злочину однієї особи витрачається занадто багато часу та ресурсів підрозділів досудового розслідування, кримінальної поліції, експертних установ, які, перевіряючи отриману у ході розслідування інформацію, змушені, часом безрезультативно, витрачати державні кошти на слідчі дії, експертні дослідження та оперативні потреби.

Незважаючи на такий трудомікий процес саме ідентифікація злочинця за допомогою дослідження ДНК дозволила встановити маніяка Юрія Кузьменко у 13 доведених убивств жінок, підозрюваних у вбивстві Ірини Ноздровської та Діани Хріненко та багатьох інших злочинів.

На сьогодні в Україні 52 тисячі ув'язнених і засуджених осіб, із яких 30 тисяч утримуються у тюрмах, і майже 20 тисяч – у СІЗО [4].

Нормативне врегулювання державної реєстрації геномної інформації людини дозволить у стислі терміни акумулювати геномну інформацію зазначеної кількості засуджених до автоматизованої бази даних, що дозволить у найближчому майбутньому значно посилити ефективність роботи правоохоронних органів.

Ураховуючи існування великого масиву неідентифікованих ДНК, виявлених на місці вчинення злочинів минулих років, поява значного обсягу «порівняльного матеріалу» призведе до поновлення активної роботи за нововиявленими обставинами у багатьох кримінальних провадженнях, за якими у інший спосіб встановити особу злочинця не вдалося.

Крім того, методи генетичних досліджень швидко розвиваються і вже зараз науковці розроблюють інноваційні ДНК-технології для застосування в медицині та криміналістиці.

Досліджуються питання ДНК-ідентифікації за кольором очей та волосся, віком, вивченням психологічних, етнографічних та популяційних особливостей людини.

Отже, функціонування обліку генетичних ознак людини потребує законодавчого удосконалення.

Підсумовуючи вищевикладене, слід наголосити, що найближчим часом в Україні може запрацювати національна база ДНК, що значно посилить роль криміналістичних обліків у розкритті злочинів та розширить можливості правоохоронних органів, а усунення нормативно-правових перепон для створення таких баз дозволить:

- суттєво скоротити час на встановлення осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, ідентифікацію розшукуваних, невпізнаних трупів та заощадити кошти, що витрачаються державою на роботу правоохоронних органів;

- у стислий термін розкрити велику кількість резонансних злочинів минулих років;

- створити потужний профілактичний інструмент рецидивної злочинності;

- стимулювати розвиток наукових досліджень у галузі генетики;

- налагодити взаємовигідне партнерство у сфері протидії злочинності з правоохоронними органами держав та міжнародних правоохоронних організацій, які використовують ДНК бази.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70249.

2. Офіційний сайт ФБР www.fbi.gov/. URL: <https://www.fbi.gov/services/laboratory/biometric-analysis/codis>.

3. Pars Today, «Китай собирает ДНК миллионов лиц мужского пола в стране, используя американское оборудование». URL: <https://parstoday.com/ru/radio/world-i114930>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Урядовий кур'єр URL: <https://bit.ly/3hhrko0>.

Князев Сергій Миколайович,

радник Міністра внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Грїбов Михайло Леонїдович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ Й ТЕХНІКИ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Стрімкий розвиток науки і техніки протягом останніх двох десятиліть озброїв людство численними досягненнями в галузях інформаційних технологій, енергетики, транспорту, біології тощо. Ці досягнення знаходять найрізноманітніші сфери застосування. У числі інших, ними послуговуються правоохоронці, військові, розвідувальні і контр розвідувальні служби різних країн світу.

Одночасно результати останніх досліджень у різних галузях науки і техніки використовує і кримінальний світ. Організовані злочинні формування, що перетворилися на симбіоз ділків тіньової економіки, озброєних корисливо-насильницьких груп, що обслуговують їх, та корумпованих державних службовців різних рівнів, використовують у свої протиправній діяльності чи не найпередовіші здобутки у сфері цифрових технологій, штучного інтелекту, фармакології, соціальної інженерії і т.д. Крім того, з'являються нові види злочинної діяльності, засновані на передових наукових відкриттях.

Отже виникає своєрідна змагальність між правоохоронцями та криміналітетом: хто швидше та ефективніше скористається сучасними науковими досягненнями та технологіями. У цьому змаганні правоохоронці мають обмеження, пов'язане з тим, що вони повинні діяти лише на підставі закону. Проте реформування законодавства завжди відбувається повільно, а тому закони не часто відповідають сучасним потребам правоохоронної практики.

Так, частина друга ст. 19 конституції України передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Але сьогодні на законодавчому рівні не передбачена можливість використання оперативними підрозділами правоохоронних

органів досягнень науки і техніки, які можуть сприяти значному підвищенню ефективності протидії злочинності. Зокрема йдеться про використання штучного інтелекту, створення інформаційних банків та пошукових систем геномної інформації людини, інструментів комп'ютерної аналітики та розвідки у кібернетичному просторі, застосування малих безпілотних літальних апаратів (БпЛА).

Сьогодні з цього приводу можна навести чимало прикладів. Так, з метою вирішення завдань, які стоять перед правоохоронними органами, закордонні компанії, що займаються охороною громадського порядку, поєднують системи відеоспостереження із системами штучного інтелекту. Ці системи підтвердили свою ефективність у боротьбі зі злочинністю та забезпеченні безпеки населення. Зокрема, правоохоронні органи Китаю користуються допомогою багатьох високотехнологічних компаній, які ведуть розробки в сфері штучного інтелекту. Однією з таких є «Cloudwalk» з Гуанчжоу. За останні 4 роки технологія розпізнавання облич від «Cloudwalk» була впроваджена у 29 провінціях Китаю та допомогла китайській поліції провести більше 10 000 арештів. Щодня ця система здійснює понад 1 млрд порівнянь осіб, зібравши вже більше 100 млрд зразків даних для ідентифікації [1].

Подібне програмне забезпечення у сполученні з системами відео спостереження використовується у багатьох країнах світу. Це дає можливість ідентифікувати людей, причетних до чинення злочинів; встановлювати місце знаходження та затримувати осіб, оголошених у розшук; відвертати вчинення терористичних актів та ін.

Сьогодні ці можливості використовуються і в Україні. Так, Київською міською радою на території столиці встановлено вже більше 6200 камер відео спостереження із системою розпізнавання обличчя. Доступ до користування цією системою має і поліція, що часто відіграє ключову роль у виявленні, відверненні та розслідуванні злочинів, встановленні місця знаходження осіб, оголошених у розшук. Аналогічна система працює і у місті Житомирі, де вона одержала назву «Прозоре місто». При цьому ні законних підстав установлення такої системи міськими радами, ні правового підґрунтя для використання її поліцією не існує. До того ж порушується конституційний принцип, згідно з яким не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах захисту національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Потрібно зазначити, що ця проблема притаманна не лише Україні. Так, Європейський союз розглядає можливість на 5 років заборонити технології розпізнавання облич у громадських місцях, щоби за цей час держави могли виробити правила, для врегулювання питань пов'язаних із використанням штучного інтелекту [2].

Сьогодні широкого розповсюдження у світі набула модель поліцейської діяльності, керована аналітикою («Intelligence Led

Policing»). В Україні також впроваджуються її елементи. Зокрема у діяльність Державної прикордонної служби України відомчими нормативно-правовими актами запроваджено кримінальний аналіз з використанням різних видів програмного аналітичного забезпечення (IBM i2: Analyst's Notebook, iBase, ArcGIS, Belkasoft та ін.). Аналіз з використанням цих систем дозволяє виявити та встановити внутрішні закономірності та зв'язки між об'єктами і подіями кримінального світу та візуалізувати їх (за допомогою системи методів логіки, інформаційного пошуку й використання наявних інформаційних баз даних). Аналогічні засоби у протидії злочинності ефективно використовують і оперативні підрозділи Національної поліції України, але без належної правової регламентації, яка відсутня навіть на рівні відомчих нормативно-правових актів.

В результаті застосування таких інструментів встановлюють осіб, винних у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, викривають схеми, які дозволяли безкарно викрадати бюджетні кошти, вчиняти шахрайства з фінансовими ресурсами, займатися наркобізнесом, торгівлею людьми тощо. Але сьогодні результати кримінального аналізу можливо використати лише в оперативно-тактичних цілях. Адже на законодавчому рівні не передбачено відповідного оперативно-розшукового заходу чи негласної слідчої (розшукової) дії. Отже ні слідчий, ні прокурор, ні слідчий суддя, ні суд не можуть керуватися матеріалами довідок, складених за результатами кримінального аналізу при прийнятті та ухваленні процесуальних рішень.

Широкого розповсюдження сьогодні набули програми, які дозволяють дистанційно контролювати смартфони: починаючи від загальнодоступних засобів батьківського контролю, завершуючи шкідливим програмним забезпеченням, яке дозволяє отримати повний доступ до мікрофонів, камер конкретного пристрою та інформації яка на ньому знаходиться. Цим активно послуговуються представники кримінального світу для досягнення свої протиправних цілей. Використання таких засобів поліцією для виконання завдань правоохоронної діяльності сьогодні є незаконним. Адже фактично використання таких програм є втручанням у приватне спілкування і відповідає цілому комплексу негласних слідчих (розшукових) дій, що можуть проводитися винятково з дозволу слідчого судді.

Неврегульованим у контексті права залишається і питання щодо використання БпЛА в правоохоронній діяльності, зокрема підрозділами Національної поліції України. Як слушно зазначає Є. В. Кузьменко, передусім це стосується реєстрації, сертифікації таких безпілотників, надання дозволу виконання ними польотів. Також потребує правового врегулювання порядок доступу осіб до забезпечення польотів БпЛА. Невжиття відповідних заходів щодо правового забезпечення механізму використання підрозділами Національної поліції України БпЛА може спричинити негативні прецеденти. Йдеться насамперед про використання безпілотників під

час здійснення оперативно-розшукових заходів чи негласних слідчих (розшукових) дій. У суді може бути оскаржено правові підстави використання оперативно-технічних засобів чи спеціальної техніки, які знаходилися та застосовувались за допомогою БпЛА [3].

До того ж, відсутність відповідної освіти та допуску в особи, яка забезпечує польоти безпілотною, а також нездійснення сертифікації БпЛА може призвести до прийняття на озброєння відповідних підрозділів Національної поліції України безпілотною, які не відповідають вимогам безпеки. Експлуатація таких БпЛА може створити небезпеку для життя людей, спричинити настання інших тяжких наслідків, або ж може чинити загрозу безпеці повітряних польотів, що утворює склад злочину, передбаченого ст. 281 «Порушення правил повітряних польотів» або ст. 282 «Порушення правил використання повітряного простору» КК України [3].

Отже для забезпечення належної ефективності протидії злочинності правоохоронними органами (а, зокрема, їх оперативними підрозділами) нагальною потребою є правове урегулювання використання досягнень сучасної науки й техніки в розкритті злочинів. При цьому врегулювати такі передові засоби діяльності правоохоронних органів потрібно на законодавчому рівні, аби було дотримано принципу встановленого ч. 2 ст. 19 Конституції України.

Список використаних джерел

1. Застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Аналіз закордонного досвіду: методичні матеріали для працівників підрозділів поліції / [уклад. В. А. Корщенко, М. В. Мордвинцев, Ю. В. Гнусов та ін.]. ХНУВС. Харків, 2020. 44 с.

2. Апетик А. Безпека чи відповідальність? Коментуємо проект «Білої книги для штучного інтелекту». Експертний центр з прав людини. URL: <https://ecpl.com.ua/news/bila-knyha-dlia-shtuchnoho-intelektu/>.

3. Кузьменко Є.В. проблеми правового регулювання застосування безпілотною літальних апаратів у правоохоронній діяльності Національної поліції України. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 4 (1). С. 82–88.

Аброськін В'ячеслав Васильович,

ректор Одеського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

«OPEN SOURCE INTELLIGENCE» ЯК СКЛАДОВА КІБЕРРОЗВІДКИ В ПРОТИДІІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВопорушенням

Як стверджують науковці, будь-який розвиток і прогрес, який приносить людству цивілізаційні блага й нові можливості, завжди супроводжувався і негативними явищами. На сьогодні стрімкий розвиток інформаційних технологій невблаганно супроводжується

динамічним поширенням злочинів у цій сфері. З абсолютною впевненістю можна сказати, що саме кіберзлочини є найдинамічнішою групою суспільно небезпечних діянь, адже з кожним роком вони стають дедалі поширенішими й небезпечнішими.

Дійсно, сучасне суспільство являє собою суспільство інформаційних технологій, яке використовує кожен день у повсякденному житті комп'ютерну техніку, мережі зв'язку, мобільні засоби комунікації та інші технічні засоби [2, с. 84]. Збільшення користувачів світовою мережею зумовило значне зростання кількості злочинів, які вчиняються в кіберпросторі, тому збільшуються ризики зловживання інформаційними та комунікаційними технологіями в злочинних або інших цілях [4].

Слід зазначити, що кіберпростір характеризується трьома основними ознаками: інформаційний простір; комунікативне середовище; утворюється за допомогою технічних систем [2, с. 85]. Сьогодні вже скоєння злочину не потребує попереднього особистого контакту з потенційною жертвою. Кіберпростір став місцем та безпосередньо інструментом злочину. Саме тому, враховуючи особливості сучасної злочинності, важливе значення для результативності їх оперативного документування має взаємодія оперативних підрозділів Національної поліції на всіх рівнях, у тому числі із представниками правоохоронних органів інших країн [3; 6, с. 102].

Останнім часом набуває популярності провадження правоохоронними органами зарубіжних країн кіберрозвідки, яка є більш вдосконаленою методикою попередження та прогнозування злочинності. Завдяки саме такій діяльності накопичується розвідувальна інформація, необхідна для протидії кримінальним правопорушенням, та вживаються заходи превентивного характеру [5, с. 258].

Для України важливим та ефективним кроком на шляху запровадження використання кіберрозвідки у протидії кримінальним правопорушенням була ратифікація Конвенції про кіберзлочинність, яка спочатку розроблялася для держав Європейського союзу, проте з ростом суспільної небезпеки кіберзлочинності була визнана й іншими країнами, які до неї приєдналися: її підписали 46 країн, включаючи 4 країни, які не є членами Ради Європи, і 23 з них вже ратифікували її. Реформи по боротьбі зі злочинністю в Інтернет мережі, які базуються на керівних принципах Конвенції, здійснюються також в Аргентині, Бразилії, Єгипті, Індії, Нігерії, Пакистані й Філіппінах [2, с. 85].

На сьогодні, у правоохоронних органах зарубіжних держав існують спеціальні підрозділи, що здійснюють кіберрозвідку на основі відкритих джерел інформації (Open Source Intelligence – OSINT). Наприклад, таку діяльність здійснюють: Scotland Yard OSINT, Royal Canadian Mounted Police OSINT, OSINT unit of New York Police Department, OSINT unit of the Los Angeles County Sheriff's Department, британська BBC Monitoring, ізраїльський Хатсав, австралійське Управління національних оцінок [1, с. 11; 7].

Слід зазначити, що для з'ясування дефініції «кіберрозвідка» необхідно більш детально проаналізувати поняття «кримінальна розвідка», «розвідувальна інформація» та «розвідка з відкритих джерел».

Як слушно вказують науковці, кримінальна розвідка – це форма внутрішньої розвідки, вид діяльності державних органів, спеціально створених для боротьби зі злочинністю, яка здійснюється шляхом використання системи розвідувальних, пошукових, інформаційно-аналітичних заходів, у т.ч. із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів, спрямованих на своєчасне запобігання, виявлення і нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам України від організованої злочинності, поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу і політики [1, с. 11]. Метою кримінальної розвідки є своєчасне запобігання, виявлення й нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам України від організованої злочинності, поширення корупції в органах державної влади, зрощення бізнесу та політики [3].

Взагалі, у наукових колах існує наступне визначення розвідувальної інформації (розвідувальні відомості) – це оброблена, проаналізована та/або поширена інформація, яка використовується з метою прогнозування, попередження або спостереження за кримінальною активністю [6, с. 107]. Отже, за своєю сутністю розвідувальна інформація є дуже подібною до терміну «оперативно-розшукова інформація».

У свою чергу, відповідно до Інструкції з організації роботи з відкритих джерел інформації в розвідувальних цілях (США), остання являє собою одну з видів воєнної розвідки, яка призначена для пошуку, збору та аналізу інформації з загальнодоступних джерел [7]. Закон США «National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2006» визначає кіберрозвідку з відкритих джерел як розвідку, що здійснюється шляхом збору, обробки та передачі цільовому адресату інформації з загальнодоступних відкритих джерел з метою вирішення конкретних завдань розвідки [8].

Науковці наголошують, що кіберрозвідка відкритих джерел – це завжди специфічна інформація, зібрана й структурована особливим чином для відповіді на конкретні запитання [5, с. 258]. У спрощеному варіанті, даний термін стосується інформації, що не має грифу «таємно». Розвідувальне співтовариство США (Intelligence Community) визначає таку інформацію як загальнодоступний матеріал, що може отримати кожен законним шляхом через запит, купівлю чи спостереження [8].

За нашим переконанням, використовуючи кіберрозвідку у протидії кримінальним правопорушенням, предметом пошуку виступають дані про особу, які містяться у відомчих базах даних, відкритих державних реєстрах, соціальних мережах та інших ресурсах мережі Інтернет з відкритим доступом. При цьому, завдання інформаційного пошуку стосується пошуку інформації в документах,

пошуку самих документів, вилучення метаданих з документів, пошуку тексту, фото-, відеоматеріалів, аналізу інформації з гіпертекстових баз даних. При цьому, джерелами отримання інформації кіберрозвідки можуть бути: ЗМІ: друковані газети, журнали, радіо та телебачення з різних країн; Інтернет: онлайн-публікації, блоги, дискусійні групи, медіа громадян (наприклад, відео з мобільних телефонів, вміст, створений користувачами), YouTube та інші відео-хостинги, вікі-довідники та інші веб-сайти соціальних медіа (наприклад, Facebook, Twitter, Instagram та ін.). Ці джерела також випереджають безліч інших джерел через своєчасність і легкість доступу; Державні дані, публічні урядові звіти, бюджети, слухання, телефонні довідники, прес-конференції, веб-сайти та виступи; Професійні та академічні публікації, інформація, отримана з журналів, конференцій, симпозіумів, наукових праць, дисертацій та тез; комерційні дані, комерційні зображення, фінансові та промислові оцінки, бази даних тощо.

Таким чином, стрімке зростання ролі та цінності інформації, розвиток інформаційних технологій, програмних та апаратних засобів, доступність мережі Інтернет, збільшення інформаційного потоку відкритої інформації з одного боку та запровадження методик «Open source intelligence», як складової кіберрозвідки серед правоохоронних органів з іншого боку ставить збір та аналіз інформації з відкритих джерел одним із дієвих сучасних засобів протидії кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Албул С.В. До питання концептуалізації напрямів вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення негласної роботи суб'єктів оперативно-розшукової діяльності в Україні. Правові та організаційно-тактичні засади оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 30 жовтня 2020 р.). Одеса: ОДУВС, 2020. С. 9–12.

2. Ісмаїлов К.Ю. Кримінальна розвідка з відкритих джерел як інструмент збирання оперативної інформації. Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (29 квітня 2016 р., м. Одеса). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 84–86.

3. Кримінальна розвідка: методологія, законодавство, зарубіжний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (29 квітня 2016 р., м. Одеса). Одеса: ОДУВС, 2016. 184 с.

4. Основи кримінального аналізу: посібник з елементами тренінгу / Користін О.Є., Албул С.В., Засць О.М., Ісмаїлов К.Ю., Тетерятник Г.К., Горбаньов І.М. Одеса: ОДУВС, 2016. 112 с.

5. Ржевська Н.Ф. Розвідка відкритих джерел (open source intelligence) / Н.Ф. Ржевська, О.О. Кожушко. Україна в системі глобального інформаційного обміну: теоретико-методологічні аспекти дослідження і підготовки фахівців: всеукраїнська наукова

конференція, Львів, 27 травня 2011 р. / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Львівська політехніка». Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2011. С. 257–261.

6. Albul S. Intelligence-Led Policing – theoretical Problems. Scientific Achievements of modern Society. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference (4-6 December 2019). Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2019. Pp. 101–110.

7. Criminal intelligence [Електронний ресурс]. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/Criminal_intelligence.

8. Open source intelligence. Fmi 2-22.9. December 2006 [електронний ресурс]. Federation of american scientists. Url: <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fmi2-22-9.pdf>.

Кузнєцов Михайло Валентинович,
начальник Департаменту оперативно-технічних заходів Національної поліції України;

Василинчук Віктор Іванович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗВ'ЯЗОК

У межах наданих повноважень підрозділи кримінальної поліції здобувають достатній масив інформації про злочинну діяльність, у тому числі про представників організованої злочинності. У зв'язку із зазначеним, надважливим завданням є застосування інструментів, які б надали можливість опрацювати велику кількість наявних даних.

Одним із таких інструментів в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України є кримінальний аналіз, який є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності і полягає в ідентифікації та якомога більш точному визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією (відомостями, даними), що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно-розшукової та слідчої діяльності, їх аналітичної підтримки.

У країнах Європейського Союзу та США використання можливостей кримінального аналізу є обов'язковим для всіх правоохоронних органів. Його зміст, правила та процедури чітко визначено та врегульовано у правовому відношенні [1, с. 30–32].

У ході кримінального аналізу під час тимчасового доступу до інформації про зв'язок оперативними підрозділами забезпечується цілеспрямований пошук, виявлення, фіксація, вилучення, упорядкування, аналіз та оцінка кримінальної інформації, її представлення (візуалізація), передача та реалізація.

Метою збирання та аналізу під час тимчасового доступу до інформації про зв'язок є створення та перевірка гіпотез і висновків щодо минулих, теперішніх і майбутніх протиправних дій, включаючи опис структури та сфери діяльності злочинних груп і передачу керівному складу чіткої інформації, що стосується оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій.

Після набуття чинності новим КПК України та введення певних змін в інші законодавчі акти було виявлено фактори, які перешкоджають використанню механізму кримінального аналізу як доказової бази в рамках досудового розслідування кримінального провадження.

Так, відповідно до глави 15 розділу II Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) доступ до інформації про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо (далі – інформація про зв'язок) здійснюється у порядку тимчасового доступу до речей і документів на підставі ухвали слідчого судді, суду, отриманої за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором.

Згідно з частиною 1 статті 159 КПК України тимчасовий доступ до інформації про зв'язок полягає у наданні слідчому або прокурору операторами та провайдерами телекомунікацій, у володінні яких вона знаходиться, можливості ознайомлюватися з нею та отримувати копії у встановленому КПК порядку [2].

Слід зазначити, що Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» не передбачено право оперативних підрозділів на отримання інформації про зв'язок операторами та провайдерами телекомунікацій, у володінні яких вона знаходиться [3].

Відповідно до пункту 3 частини 2 статті 40 КПК слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам шляхом винесення процесуального документу – доручення, а оперативний підрозділ відповідно до статті 41 КПК зобов'язаний їх виконувати. При цьому у главах 20 та 21 КПК наданий вичерпний перелік слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Водночас, відповідно до глави 15 розділу II КПК тимчасовий доступ до речей і документів не належить до слідчих (розшукових) дій, а є заходом забезпечення кримінального провадження, а процесуальна дія – аналіз інформації про зв'язок та радіотехнічне обстеження нормативно не визначена в КПК України.

У зв'язку з тим, що у главі 20 КПК відсутні такі види слідчих (розшукових) дій як інформація про зв'язок та радіотехнічне

обстеження, встановлення власників телефонних номерів тощо, виконання вказаних доручень слідчих та складання відповідного протоколу не є можливим.

Крім цього, слідчі іноді надають доручення про проведення слідчих (розшукових) дій, де доручають проведення слідчих (розшукових) дій працівникам оперативного підрозділу НПУ із залученням як спеціалістів працівників оперативно-технічних підрозділів, а саме шляхом проведення огляду DVD-R диску здійснити аналіз телефонних з'єднань в рамках постанови про залучення представників оперативно-технічних підрозділів як спеціалістів.

Проте згідно з статтею 237 КПК, огляд – це слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин кримінального правопорушення. Тобто, така слідча (розшукова) дія як огляд, в тому числі матеріальних носіїв інформації, на практиці полягає у виявленні та фіксації зовнішніх фізичних ознак та властивостей об'єкту (вага, колір, розмір, форма тощо).

Наведений вище аналіз змісту доручень свідчить, що слідчі, надаючи відповідні доручення, мають на меті отримати від працівників викладений у протоколах за результатами проведення слідчих (розшукових) дій аналіз інформації про зв'язок, що міститься на наданих матеріальних носіях інформації.

Однак, за відсутності в КПК таких слідчих (розшукових) дій як аналіз інформації про зв'язок, змушені звертатись до не передбачених законодавством термінологічних конструкцій («шляхом проведення огляду здійснити аналіз», тощо) та у разі використання таких матеріалів суд може визнати даний доказ недопустимим, оскільки він отриманий не в порядку, передбаченому КПК.

Наразі, на наш погляд, зазначені в дорученнях слідчих заходи можливо здійснити працівниками оперативно-технічних підрозділів на підставі постанови про залучення спеціалістів з викладенням безпосередньо в ній обставин, які необхідно з'ясувати, дослідити, проаналізувати або направлення безпосередньо відповідного листа про аналізу або обстеження.

Крім того, до проведення таких заходів можливо також залучати спеціалістів у галузі телекомунікацій, які мають певну обізнаність.

При цьому працівники оперативно-технічних підрозділів за результатами аналізу готують відповідну інформацію, а вирішення питання щодо ролі зазначеної інформації в кримінальному провадженні, використання її в доказуванні належить до компетенції слідчого.

Отже, аналіз інформації про зв'язок – процес обробки інформації, який базується на логічному та креативному мисленні та спрямований на одержання якісно нової інформації [4, с. 3].

На підставі викладеного, нами пропонується наступний алгоритм проведення аналізу інформації про зв'язок, який проводиться працівниками оперативно-технічних підрозділів за запитами слідчих (детективів) НП України:

Слідчий відповідно до статті 160 КПК України готує клопотання про тимчасовий доступ інформації про зв'язок та отримує від суду відповідну ухвалу.

У порядку статті 165 КПК України слідчим отримується інформація про зв'язок, як правило, на оптичному носії або флеш-накопичувачі.

Слідчий може самостійно здійснити аналіз інформації про зв'язок або використовуючи можливості ПОТЗ.

У разі використання можливостей ПОТЗ слідчий готує відповідний лист про проведення аналізу (дослідження) інформації про зв'язок, в якому ставить запитання, на які необхідно надати відповідь, попередньо узгодивши їх з працівниками ПОТЗ.

До листа додається матеріальний носій інформації, що містить електронну копію інформації про зв'язок, отриманої від оператора телекомунікацій.

За результатами опрацювання працівник ПОТЗ готує довідку, яку підписує керівник ПОТЗ та супровідним листом надсилає її слідчому.

У довідці про результати аналізу інформації про зв'язок зазначається, що відомості вірогідні та орієнтовні, не можуть бути використані як доказ, потребують додаткової перевірки та підтвердження в установленому законодавством порядку. При цьому працівники ПОТЗ використовують лише надану операторами та провайдерами телекомунікацій інформацію про трафіки з'єднань, абонентські номери, дані про базові станції та іншу інформацію, отриману з відкритих джерел, зокрема карту місцевості.

У разі великого об'єму інформації довідка може надаватися в електронному вигляді.

Слідчий відповідно до статті 237 КПК України здійснює огляд електронних документів з інформацією про зв'язок та готує відповідний протокол, а у разі використання можливостей ПОТЗ слідчий також використовує інформацію, викладену у довідці ПОТЗ (у протоколі доречно вказувати, що інформація, яка є об'єктом зазначеної слідчої (розшукової) дії, отримана від операторів та провайдерів телекомунікацій у порядку тимчасового доступу до речей і документів).

За необхідності отримання кваліфікованих роз'яснень щодо питань технічного характеру (дані про роботу базових станцій, місця їх розташування тощо) слідчий відповідно до статті 71 КПК України виносить постанову про залучення працівників, операторів та провайдерів телекомунікацій як спеціалістів. У зазначеній постанові вказуються питання, з'ясування яких потребує спеціальних знань та навичок.

Результати зазначених процесуальних дій також відображаються у протоколі.

У разі необхідності отримання експертного висновку та залучення його як доказу у кримінальному провадженні слідчий у встановленому порядку залучає відповідного експерта.

Відповідно до частини 2 статті 84 КПК процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що виконання вказаного алгоритму сприятиме використанню матеріалів тимчасового доступу до інформації про зв'язок та результати їх аналізу (довідки, протоколи або висновки експертів) як докази в кримінальному провадженні.

Крім того, є необхідність у внесенні змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», зокрема пункт 4 частини першої статті 8 доповнити двома новими абзацами такого змісту:

«З метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності отримання інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо, здійснюється згідно з положеннями статей 159–166 Кримінального процесуального кодексу України з урахуванням особливостей, установлених частиною другою статті 8 цього Закону. Дозвіл на надання доступу до такої інформації надається слідчим суддею без судового виклику особи, у володінні якої вона знаходиться. Доступ до такої інформації може здійснюватись у порядку, передбаченому статтями 159, 163 та 165 Кримінального процесуального кодексу України.

Ухвала слідчого судді може постановлятися на проведення одного чи кількох зазначених вище оперативно-розшукових заходів та тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст, маршрути передавання тощо.

Список використаних джерел

1. Білоус Р.В. Кримінальний аналіз у протидії кримінальним правопорушенням/ Актуальні питання виявлення та розкриття злочинів Національною поліцією: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 19 лют. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 258 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303. URL: <http://portal.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.

4. Білоус Р.В. Методичні рекомендації щодо організації та проведення кримінального аналізу підрозділами Національної Поліції України. – Київ: ДКА НПУ, 2029. – 18 с.

Небитов Андрій Анатолійович,
начальник Головного управління
Національної поліції України в Київській
області, доктор юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ВЧИНЕНОЇ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

На сучасному етапі становлення України, як європейської держави реалізується комплекс стратегічних заходів, спрямованих на розвиток економіки в умовах євроінтеграції [1], подолання бідності та протидія злочинності. В результаті змін, що відбуваються в суспільстві, поряд з позитивними, дедалі проявляються окремі негативні тенденції, які значною мірою перешкоджають розвитку світової економіки та викликають серйозну занепокоєність викликають проблеми економічної стабільності [2] в світі.

У зв'язку із цим торгівля людьми залишається загрозливою проблемою у зв'язку з: високим рівнем зовнішньої трудової міграції та нерегульованою міграцією; великою часткою осіб, уразливих для торгівлі людьми (осіб, що схильні погодитися на ризиковані пропозиції щодо роботи за кордоном); низьким рівнем розуміння того, що кожен (незалежно від віку та статі) може постраждати від торгівлі людьми, вчиненої з метою сексуальної експлуатації, а також усвідомлення ризиків, пов'язаних із сумнівними пропозиціями щодо роботи за кордоном [3, с.7]. У зв'язку з цим на сьогодні необхідно детально проаналізувати вже існуючу в Україні законодавчу базу, що регулює інноваційну діяльність, та впровадження ефективних пропозицій щодо зміни такої бази з урахуванням завдань модернізації правоохоронних та судових органів [1; 4].

Аналіз статистичної інформації Національної поліції України свідчить, що значний відсоток із загальних статистичних даних даного злочину складає торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації (53 %), з них жінки складають жінки 59 %, діти – 27 % та 14 % чоловіки. Враховуючі такі дані слід окремо наголосити на високій латентності, яка складає 70 % цієї категорії злочинів.

Необхідно констатувати, що сьогодні існує низка теоретичних, правових, організаційних та практичних проблем під час протидії оперативними підрозділами Національної поліції України торгівлі людьми, вчиненої з метою сексуальної експлуатації, а саме це низька професійна майстерність (підготовка) правоохоронних органів, технологічний (телекомунікаційний) прогрес, відсутність єдиного наукового підходу до визначення поняття, форм, методів та видів взаємодії у сфері протидії торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації відсутність чіткої розробленої методики розслідування торгівлі людьми, а також неналагоджена міжнародна співпраця (взаємодія), що являється ключовим моментом під час розслідування такої категорії злочинів та інша низка факторів, що сприяють, поширенню торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації.

Комплексний підхід до протидії торгівлі людьми передбачає попередження торгівлі людьми, переслідування осіб, які вчиняють цей злочин або сприяють йому, а також зміцнення та захист прав постраждалих. Враховуючи міжнародно-визнаний кримінальний характер торгівлі людьми, роль правоохоронних органів у протидії цьому злочину важко переоцінити. Однак, протягом значного періоду часу зусилля з розбудови спроможності у боротьбі з торгівлею людьми скеровувалися майже виключно до спеціалізованих підрозділів НП України. У той же час, враховуючи латентність цього явища, а також обмежені можливості доступу до інформації «з перших вуст» працівників спеціалізованих підрозділів через їх порівняно невелику кількість, існує потреба у підвищенні обізнаності щодо проблеми тих співробітників правоохоронних структур, які опікуються підтриманням громадського порядку і працюють безпосередньо з населенням на рівні громади [5].

Однією з рис сучасної організованої злочинності, що займається торгівлею людьми є вихід за межі національних кордонів і набуття масштабного, міжрегіонального або міжнародного характеру за рахунок кооперації організованих злочинних груп, що діють в різного роду регіонах і сферах суспільної діяльності. Тобто на сьогодні організована злочинність це суспільно небезпечне явище, яке виражається в існуванні відносно великих, стійких та керованих кримінальних структур, що займаються особливо небезпечними видами злочинної діяльності з корисливих мотивів в національному і міжнародному масштабі [6; 7 с. 25]. Розширення діяльності на транснаціональний рівень дозволяє кримінальним структурам збільшувати свої прибутки, уникати соціального контролю та посилювати власну могутність. Це перетворює злочинність на чинник, що визначає не лише політику окремих держав, а й міжнародні відносини на регіональному та глобальному рівнях. Сучасна транснаціональна організована злочинність перетворилась на чинник, що становить загрозу безпеці та стабільному розвитку людства у цілому [8].

Правоохоронні органи, які здійснюють протидію торгівлі людьми, вчиненої з метою сексуальної експлуатації мають враховувати те, що злочин торгівлі людьми постійно еволюціонує, тому слід постійно з урахуванням сучасних тенденцій кримінального світу, пов'язаного з торгівлею людьми бути правоохоронцям завжди крок попереду з урахуванням чіткого бачення та розуміння елементів злочину торгівлі людьми, що продовжує набирати обертів як в Україні, так і в усьому світі.

Відповідно, як вище відзначено, ефективна протидія торгівлі людьми є можливою лише за умови залучення всіх установ і організацій, які можуть мати вплив на подолання факторів, які сприяють цьому явищу. Утім, розрізнені зусилля навіть максимальної кількості сторін не зможуть досягти поставленої мети – такі зусилля повинні взаємодоповнюватися і здійснюватися у чіткій координації та співпраці між суб'єктами у сфері протидії торгівлі людьми [9], до яких належать органи державної на всіх рівнях, організації громадянського суспільства (не лише «спеціалізовані» неурядові організації, але й профспілки, релігійні громади тощо), міжнародні організації тощо.

Підводячи підсумок доходимо висновку, що специфіка торгівлі людьми, вчиненої з метою сексуальної експлуатації полягає в тому, що цей злочин має характер організованої злочинності й не обмежується територією однієї країни. Механізм вчинення злочину націлений на заволодіння людиною і ґрунтується на її сексуальній експлуатації. Торгівля людьми набуває особливої актуальності та гостроти у час світової глобалізації, яку злочинний світ намагається використати для отримання кримінальних прибутків.

Список використаних джерел

1. Yunin O., Sevruk V., Pavlenko S. Priorities of economic development of Ukraine in the context of european integration. Baltic Journal of Economic Studies, Volume 4 Number 3. Riga: Publishing House «Baltija Publishing», 2018, p. 358–365.
2. Mohilevskiy L. V., Sevruk V. G., Pavlenko S. O. Psycho-Pedagogical Training of Operating Unit Workers of National Police of Ukraine. Наука і освіта. 2017. №11. С. 120–132.
3. Орлеан А. М., Пустова О. В. Протидія торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації праці. Науково-практичний посібник. К. : Фенікс, 2013. 152 с.
4. Drozd, O. Pavlenko, S., Sevruk, V. Theoretical and legal analysis of foreign experience on illegal amber production: Environmental and economic aspects. Asia Life Sciences Issue 2, December 2019, Pages 1–19.
5. Протидія торгівлі людьми: посібник для дільничних інспекторів міліції. Київ, 2012. 40 с.
6. Меркушин В.В. Борьба с транснациональной организованной преступностью. Минск: Амалфея, 2003. 207 с.

7. Біленчук П.Д., Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Паніотов Є.К. Б 61 Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз. Монографія / За ред. П.Д. Біленчука. Київ: КИЙ, 2011. 52 с.

8. Краснов О. Транснаціональна організована злочинність: риси та напрями протидії. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2019. <https://orcid.org/0000-0002-9220-4558>.

9. Закон України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий 20.09.2011 № 3739-УІ.

Авдеева Галина Костянтинівна,
провідний науковий співробітник НДІ
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

РОЛЬ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На тлі науково-технічного прогресу і стрімкого розвитку інформаційних технологій змінюються способи вчинення і приховування злочинів, а також – підготовки до них. Злочинці у своїй протиправній діяльності використовують досягнення сучасної науки й техніки, залишаючи при цьому специфічні сліди (в т.ч. – цифрові). Це ускладнює роботу слідчого зі збирання доказів та вимагає від нього використання спеціальних знань для оцінки певної доказової інформації. В таких умовах значення висновку експерта як джерела доказів значно зростає.

Як показують результати опитування 325 слідчих МВС України, 76,9 % з них завжди під час розслідування залучають експерта, а 16,2 % слідчих повідомили, що їм доводилося двічі призначати експертизу (первинну й повторну) з метою вирішення тих самих питань. В деяких випадках (2,4 %) висновки експерта навіть спростували слідчу версію.

Слідчі під час анкетування зазначили, що у 85 % випадків залучення експерта позитивно позначається на їх діяльності тому, що це значно прискорює встановлення фактів, які мають значення у провадженні, та зменшує терміни розслідування злочинів. При цьому 11,4 % слідчих зазначили, що їм доводилося стикатися з неякісним проведенням експертиз.

Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачено посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод (ст. 8), зміцнення судової влади,

підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості (ст. 14), взаємна правова допомога, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, та їх виконання (ст. 24) [1]. У ч. 3 ст. 69 Римського статуту міжнародного кримінального суду зазначено, що сторони можуть самостійно надавати докази [2]. Права сторін на самостійне залучення експерта закріплені в Уставах та процесуальних кодексах Європейських судів [3, с. 131]. При цьому, сторона провадження самостійно обирає експерта (в т.ч. – незалежного) «на свій розсуд» [3, с. 134].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово наголошував на важливості здійснення доказування в межах змагальної судової процедури та дотримання принципу рівності сторін, а також на тому, що держава повинна забезпечувати рівність процесуальних засобів – кожній стороні має надаватись розумна можливість представляти докази в умовах, які не ставлять її в істотно невідгдане становище порівняно з іншою стороною [4, с. 231].

В Україні змагальність сторін, свобода в наданні ними суду своїх доказів та рівність усіх учасників провадження перед законом і судом належать до основних засад судочинства відповідно до ч. 3 ст. 129 Конституції України. Висновки експертів в кримінальному судочинстві України є процесуальними джерелами доказів (ст. 84 КПК України), а збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 93 КПК України). Згідно з ч. 2 ст. 22 КПК України сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК [5]. Це означає, що як сторона обвинувачення, так і сторона захисту мають рівні права на збір і подання інформації, яка, на їх розсуд, має значення для розкриття злочину.

У постанові Верховного суду (справа № 753/10028/18, провадження № 51-121км20) від 5 серпня 2020 р. зазначено, що «законодавець, передбачивши у ч. 2 ст. 101 КПК право сторони захисту надати суду висновок експерта, тим самим передбачив і обов'язок суду його розглянути у сукупності з іншими доказами» [6].

Однак, сторона захисту і потерпілий не мають реальної можливості самостійно залучити експерта (в т.ч. – незалежного) через відсутність доступу до матеріалів і речових доказів, які потребують експертного дослідження, а також через законодавчі перепони і прямі заборони на проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних судових експертиз (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу») найбільш кваліфікованими незалежними (приватними) судовими експертами.

Таких проблем не існує у країнах-членах Європейського Союзу завдяки тому, що «відомча підпорядкованість» судових експертів у цих країнах не має вирішального значення при їх обранні для проведення судової експертизи або попереднього дослідження. Зокрема, суд ЄС доручає проведення судових експертиз не лише експертам спеціалізованих експертних установ, а й будь-якій приватній особі, колективу осіб, комісії осіб або будь-якій установі [7]. Основним критерієм для обрання особи як експерта є наявність у неї спеціальних знань у певній галузі. Відповідно до Рекомендацій Федерального суду ФРН, суд самостійно вирішує питання про те, чи достатньо у експерта спеціальних знань [8, с. 120].

Результати анкетування 125 слідчих МВС України показали, що 88 % з них вважають доцільним надати можливість стороні захисту і потерпілому самостійно залучати експерта. Однак, через відсутність розробленого механізму залучення експерта стороною захисту, лише 44 % респондентів допускають можливість надання їй об'єктів для проведення експертизи.

Задля реалізації принципу змагальності сторін кримінального провадження необхідно забезпечити принцип рівності сторін у використанні ними спеціальних знань під час збирання доказів. Це стане можливим після законодавчого врегулювання порядку залучення експерта (в т.ч. – недержавного) стороною захисту.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Редакція від 30.11.2015. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Римський статут міжнародного кримінального суду. Редакція від 16.01.2002. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

3. Белоглазек А.И., Хотова Р. Эксперты в международных условиях (в гражданских и уголовных судебных процессах, арбитражных и инвестиционных разбирательствах). К.: Таксон, 2011. 504 с.

4. Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». Київ : ВАІТЕ, 2017. 234 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Редакція від 14.01.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Постанова ККС ВС від 05.08.2020 № 753/10028/18 (51-121км20). Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90906049>.

7. Протокол (№ 3) про Статут Суду Європейського Союзу (Протокол про Статут Суду Європейського економічного співтовариства). Стаття 25. Редакція від 13.12.2007. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_618?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%8C#w1_2.

8. Филимонов Б. А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе : Монография. М. : Спартак, 1994. 157 с.

Александренко Олена Віталіївна,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Женунтій Володимир Іванович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПЕРСПЕКТИВИ Й ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ГЕНОМНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ В РОЗКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Стан справ зі злочинністю в Україні вимагає використання найбільш ефективних заходів для своєчасного встановлення і затримання злочинців. Одним з таких заходів, успішно апробованих в інших країнах (Велика Британія, Канада, США, країни Європи та ін.), є впровадження методів ДНК-аналізу для геномної реєстрації громадян. Геномна інформація при цьому може бути використана для попередження, розкриття та розслідування злочинів, встановлення злочинців, розшуку зниклих без вести.

Отримання, зберігання та використання для ідентифікації людини її ДНК (так званий «генетичний профіль») підвищить ефективність боротьби зі злочинністю, в тому числі в таких актуальних її напрямках, як тероризм, екстремізм, тяжкі та особливо тяжкі злочини (вбивства, зґвалтування та ін.), розшук безвісти зниклих і викрадених людей. В цілому ряді випадків інформація про ДНК може виявитися єдиним способом для встановлення особи людини або осіб, які перебувають в родинних з нею стосунках.

Важливе значення має використання геномної інформації в розкритті серійних вбивств, у тому числі так званих «сексуальних» (або сексуально-садистських), а також для виявлення педофілів. Виходячи з мотиву та особливостей вказаних злочинів, часто відсутні

традиційні сліди (рук, ніг, зубів, знарядь злочину, транспорту та ін.). Встановлення злочинця, його ідентифікація можливі, в першу чергу, по його слідах, на тілах (трупах) потерпілих, оскільки характерною особливістю сексуальних вбивств є крім слідів різних маніпуляцій з тілами жертв і об'єкти, що походять від організму суб'єкта-насильника і вбивці. Злочинці нерідко захоплюють жертву, долають її опір, душать руками або заздалегідь приготовленими предметами, або використовуючи для цього речі потерпілих, а також знайдені на місці вчинення нападу предмети і об'єкти.

Внаслідок вказаних насильницьких дій залишаються на тілах і одязі потерпілих волосся, лусочки епідермісу (в піднігтьовому вмісті жертви), слина, сперма, піт (і запахові сліди в поті), іноді й кров злочинця. Названі біологічні об'єкти, на відміну від слідів-відображень, несуть закодовану інформацію про властивості людини, витягти яку можна лише експертним шляхом, зокрема за допомогою серологічних методів (групові характеристики) і новітніх методів ДНК-аналізу (індивідуальні властивості).

Можливості дослідження об'єктів методами ДНК-аналізу дійсно вражають: це дозволяє співвідносити сліди з конкретною людиною; ідентифікувати особу того, хто залишив сліди в різний час і в різних місцях; встановлювати біологічне споріднення. Ідентифікація особи методами ДНК-аналізу на сьогодні є одним з перспективних напрямів використання науково-технічних досягнень у правоохоронній діяльності, і надає значну допомогу в розслідуванні серійних і замовних вбивств, зґвалтувань та інших тяжких і особливо тяжких злочинів. За допомогою даних геномної реєстрації стане можливим не тільки розкриття, а й попередження злочинів. Банк даних, де міститься інформація про специфічні особливості генетичного профілю серійних вбивць, дозволить завжди тримати таких осіб в полі зору, за необхідності їх контролювати, а в разі отримання інформації про факт сексуального вбивства оперативно перевірити таких осіб на причетність до вчинення злочину. Здійснення геномної реєстрації також може слугувати потужним стримуючим фактором для осіб, схильних до вчинення злочинів, тобто мати профілактичне значення.

Крім наведених доводів на користь ДНК-реєстрації, слід мати на увазі також наступне: використання геномної інформації може бути ефективним і з превентивною метою: для попередження та своєчасного виявлення деяких категорій осіб (педофілів, осіб, раніше притягувалися до відповідальності за вчинення розпусних та інших дій сексуального характеру, в тому числі тих, щодо яких кримінальні справи/провадження було закрито/зупинено через відсутність доказів чи з інших підстав), тобто слугувати певною запорукою невідворотності покарання за вчинені злочини.

Позитивний досвід використання вказаної інформації накопичено, зокрема, у Великій Британії, яка має найбільший банк даних ДНК в світі (містить 2,7 мільйона проб) не тільки засуджених, а

й підозрюваних. Відсоток розкриття злочинів в цій країні без використання методів ДНК-аналізу становив лише 13 %, з його використанням – 31 %; а із застосуванням ДНК-аналізу і бази даних ДНК – 60 % [1]. Закон «Про державну реєстрацію генома в РФ», який регулює процес отримання, зберігання і використання інформації про ДНК людини, успішно діє з 2009 року. Проводяться науково-практичні семінари та конференції з питань використання ДНК-аналізу, які підтвердили перспективність даного методу дослідження. Наведені в науковій та криміналістичній літературі інші дані також свідчать про виняткову ефективність методу ДНК-аналізу [2].

У разі прийняття рішення про введення реєстрації геномної інформації людини в Україні, безумовно, виникне (і вже виникає) чимало питань, зокрема, щодо надійності та недоступності таких відомостей для сторонніх. Таке положення характерне для будь-чого нового, тим більше для вказаної інформації, можливостей і напрямів її використання.

У проєкті Закону «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (реєстраційний № 4265 від 26.10.2020), у висновках до вказаного законопроєкту від профільного комітету з питань правоохоронної діяльності та Головного науково-експертного управління Верховної Ради України вже містяться певні перестороги. Коли законопроєкт набере законної сили й стане функціонувати відповідна база даних, ймовірно, з'являться й інші питання, що потребуватимуть вирішення. Але й надалі зволікати з даним питанням і залишати правоохоронні органи та кримінальне судочинство без використання такого дієвого й перспективного інформаційного масиву неможливо.

Нагадаємо, що це вже не перша спроба впровадження. У 2012 році подібний проєкт Закону України «Про ідентифікацію людини шляхом дактилоскопії» від 18.01.2012 № 9732 був відхилений.

Ще у 2009 році МВС України вийшло з ініціативою створення протягом 2009–2013 рр. єдиної національної бази даних ДНК і розробило концепцію державної цільової програми, яку необхідно ввести в дію протягом зазначеного терміну. Ця концепція передбачала створення введення правових підстав для формування національної бази ДНК, створення єдиної мережі регіональних баз даних з автоматизованими обліками ДНК осіб, які підозрюються або звинувачуються у вчиненні злочину; осіб, взятих під варту та засуджених. Також передбачалася автоматизація та удосконалення різних етапів (і методів) ДНК-аналізу, застосування стандартних загальносвітових наборів реактивів для ідентифікації осіб та дотримання вимог міжнародного стандарту з організації роботи лабораторій ДНК-аналізу в експертних установах країни [3]. Були позитивні приклади використання геномної інформації (затримання «васильківського маніяка» Ю. Кузьменка). Проте, якщо у Великій Британії за допомогою ДНК-профілів розкривається до 1000 злочинів на тиждень, у нас пишуться одиницями.

Нам видається, що достатньо наводити приклади на користь цього сучасного й ефективного методу. Це доведено криміналістичною практикою провідних країн Європи і світу. Справа наразі полягає у прийнятті рішення про введення нарешті в Україні реєстрації геномної інформації людини як дієвого і ефективного засобу розкриття, розслідування та попередження злочинів. Для боротьби зі злочинністю слід використовувати всі законні і ефективні заходи, насамперед, використовувати позитивний досвід інших країн.

Хочеться сподіватися, що добру справу із введенням реєстрації геномної інформації в Україні не спіткає доля її попередниці, коли представлений 18.06.1999 року проект Закону України «Про дактилоскопію» так і не був прийнятий. Натомість, на пострадянському просторі закони, що регулюють оборот дактилоскопічної інформації, були прийняті в 6 державах [4].

Список використаних джерел

1. URL: <http://pravo.ru/news/view/57135/>.
2. Дяченко Н.М. Основні етапи розвитку молекулярно-генетичної експертизи в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України // Криміналістичний вісник: наук.-практ. збірник ДНДЕКЦ МВС України. К., 2011. № 1. С. 165–169.
3. URL: http://e-finance.com.ua/ru/taxes/2009/07/09/V_Ukraine_sozdadut_natsionalnuju_bazu_DNK/.
4. Михайлов М.А., Михайлова Е.М. Порівняльно-правовий аналіз законодавчих актів країн СНД, що регулюють дактилоскопічну реєстрацію. Криміналістичний вісник: наук.-практ. збірник ДНДЕКЦ МВС України. К., 2011. № 1. С. 40.

Антонюк Поліна Євгенівна,

професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АСПЕКТИ ФІКСУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Відповідно до ст.103 КПК України (Форми фіксування кримінального провадження) процесуальні дії під час кримінального провадження можуть фіксуватися на носії інформації за допомогою технічних засобів. Прийняття рішення про фіксацію процесуальної дії за допомогою технічних засобів під час досудового розслідування законодавець покладає на особу, яка проводить відповідну процесуальну дію (ст. 107 КПК України). При цьому визначає, що за клопотанням учасників процесуальної дії застосування технічних засобів фіксування є обов'язковим, а про застосування технічних засобів фіксування процесуальної дії заздалегідь повідомляються особи, які беруть участь у процесуальній дії (ч. 2 ст. 107 КПК України).

Використовуючи конструкцію «технічні засоби фіксування кримінального провадження», законодавець не визначає її змісту. Але дещо конкретизує її, регламентуючи порядок проведення обшуку, зобов'язуючи суб'єкта розслідування при виконанні ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку, в обов'язковому порядку фіксувати є за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів. При цьому стороні захисту надається право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису (ч. 1 ст. 107 КПК України). А незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними (ч. 6 ст. 107 КПК України).

Аналізуючи положення ст. 105 (Додатки до протоколів), ст. 107 (Форми фіксування кримінального провадження) КПК України, можна зробити висновок, що під технічними засобами фіксування процесуальних дій в досудовому розслідуванні законодавець розуміє звукозаписувальні та відеозаписувальні технічні засоби, тобто будь-які технічні засоби, функціональні характеристики яких забезпечують можливість звуко- та/або відеофіксування, не вдаючись до технічних характеристик таких засобів.

Така позиція законодавця, а також відсутність відомчих нормативних актів щодо здійснення технічного фіксування процесуальних дій на досудовому розслідуванні, з одного боку, розширює технічні можливості учасників провадження, з іншого, надає можливість різноманітних «тактичних ходів» для недобросовісної сторони захисту, коли в суді заявляються вимоги щодо сертифікації певних технічних засобів фіксування або взагалі – підтвердження перебування їх на балансі слідчого підрозділу Національної поліції України.

Для упередження різноманітних ситуацій, пов'язаних з сумнівною результатів фіксування процесуальних дій, законодавець передбачив, що у матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо (ч. 3 ст. 107 КПК України).

Відразу необхідно зазначити, що остання вимога законодавця в переважній більшості випадків не витримується по причині недостатнього матеріально-технічного забезпечення слідчих підрозділів, зокрема Національної поліції України. В результаті чого в матеріалах кримінального провадження зберігаються або ілюстративні матеріали, виготовлені з оригінального технічного носія інформації, або копія інформації, перенесена на доступний та дешевий технічний носій інформації (CD-диск). Така ситуація є небезпечною, тому що відбувається порушення прямої вимоги норми кримінального

процесуального кодексу України, що може вплинути на визнання певних доказів допустимими.

Цікавим в цьому аспекті вбачається досвід Державної кримінально-виконавчої служби України, коли в її структурі функціонували органи досудового розслідування. Так, наказом Міністерства юстиції України 30.03.2018 № 951/5 була затверджена Інструкція про порядок використання в органах досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України технічних засобів фіксування кримінального провадження під час проведення окремих процесуальних дій (втратили чинність).

Зазначена Інструкція визначала єдиний порядок використання в органах досудового розслідування Державної кримінально-виконавчої служби України технічних засобів фіксування кримінального провадження під час проведення окремих процесуальних дій. Також в зазначеному документі визначалося, що оригінальний примірник технічного носія інформації – це носій запису відеофонограми, на який перенесено запис з первинного примірника технічного носія інформації, а, в свою чергу, первинним примірником технічного носія інформації визначався носій запису відеофонограми, на який здійснено відеозвукозапис процесуальної дії в період її проведення. Отже існування такого відомчого нормативно-правового акту з наведеними тлумаченнями, при відсутності тлумачень відповідних категорій в кримінальному процесуальному кодексі, створювало умови, за яких суб'єкти розслідування не порушували вимог кримінального процесуального законодавства щодо зберігання в матеріалах кримінального провадження носіїв технічної інформації по результатах фіксування процесуальних дій. Й, відповідно, всі питання щодо допустимості окремих доказів у зв'язку з порушенням норм кримінального процесуального кодексу відпадали самі собою.

Також, на наш погляд, при застосуванні технічних засобів фіксування процесуальних дій актуальним є правильне розуміння «безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії», за умови дотримання якого законодавець навіть дозволяє суб'єкту розслідування проводити окремі слідчі (розшукові) дії без залучення понять (ч. 7 ст. 223 КПК України).

Спілкування зі слідчими Національної поліції України під час проходження ними курсів з підвищення кваліфікації показало, що багато слідчих сприймають положення щодо безперервності відеофіксації безпосередньо, забезпечуючи його виконання шляхом включення технічного засобу фіксації на початку слідчої (розшукової) дії та його вимкнення по закінченню слідчої (розшукової) дії після складання протоколу. Таке розуміння перетворює матеріали звуко-, відеозапису на багатогодинний відеосюжет, який спотворює сутність криміналістичного відеозапису та в жодній мірі не сприяє ефективності розслідування.

«Безперервний» відеозапис передбачає дотримання процесуальних, організаційних та методичних вимог щодо застосування технічного засобу відеофіксації під час проведення слідчих (розшукових) дій, а не відсутність зупинок у його роботі під час проведення слідчої (розшукової) дії. Так, всі зупинки відеофіксації, обумовлені специфікою проведення окремої слідчої (розшукової) дії (переміщення учасників слідчого експерименту з кабінету слідчого на місце проведення слідчого експерименту; перерви при проведенні допиту тощо) повинні відбуватися за вказівкою суб'єкта розслідування з відповідним відображенням в протоколі та «на камеру», з обов'язковим зазначенням причини зупинки відеофіксації, часу зупинки, місця зупинки тощо. При поновленні відеозапису після усунення причини зупинки, слідчий фіксує умови продовження ходу проведення слідчої (розшукової) дії (час, місце, учасників тощо) як в протоколі, так і на відеозаписі. Хронологічно всі зупинки та відновлення роботи технічного засобу фіксації в протоколі та на отриманих матеріалах повинні збігатися.

Саме такий порядок забезпечить правомірність проведення слідчої (розшукової) дії, застосування технічних засобів для її фіксації та допустимість використання результатів її проведення в кримінальному провадженні.

При цьому необхідно розуміти, що застосування технічних засобів фіксування кримінального провадження в жодній мірі не заміняє протоколу проведення відповідної процесуальної дії, а лише доповнює його, забезпечуючи наочність та об'єктивність діяльності суб'єкта розслідування.

Білоус Роман Вікторович,
начальник Департаменту кримінального
аналізу Національної поліції України,
кандидат юридичних наук

УЧАСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ АНАЛІТИКІВ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Впровадження концепції поліцейської діяльності, керованої розвідувальною аналітикою, слід віднести до однієї з важливих складових реформування Національної поліції України за останні роки.

Завдання щодо впровадження і розбудови системи кримінального аналізу та підвищення її організаційних, інформаційно-технічних та функціональних спроможностей у Національній поліції України покладено на Департамент кримінального аналізу, який вже майже півтора року з моменту його створення успішно їх виконує [1].

Звертаючись до теорії, можна констатувати, що кримінальний аналіз є основою моделі «Intelligence Led Policing» (з англ. «поліцейська діяльність, керована аналітикою»), спрямованої на прийняття ефективних управлінських рішень на основі використання комплексу

методів та технік збирання, обробки, оцінки, аналізу та реалізації інформації, а також обміну інформацією під час кримінального провадження, оперативно-розшукової діяльності та при розробленні тактичних і стратегічних заходів з протидії злочинності [2].

Його суттєва і головна відмінність у тому, що підрозділи кримінального аналізу, маючи законний доступ до багатьох інформаційних баз, які діють на території нашої держави, а також володіючи навичками розвідувальної аналітики, суттєво полегшили роботу оперативним працівникам. Кримінальні аналітики продемонстрували, що здатні відшукати найприхованіші закономірності в діяльності кримінальних елементів, побудувати системні зв'язки в ситуаціях неочевидності.

На сьогодні уже досить складно уявити розкриття резонансних, тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень без участі кримінальних аналітиків та відповідного проведення аналітичної розвідувальної роботи.

Вчасні та вдало проведені аналітичні дослідження сприяли розкриттю значної кількості резонансних злочинів, особливо «по гарячих слідах», затриманню злочинців та загальному посиленню тиску на криміналітет.

Наголос на кримінальному аналізі надзвичайно важливий у контексті правоохоронної діяльності з огляду на глибокий вплив, який він може справляти на стратегію, тактику та методи діяльності поліції. На даний час кримінальний аналіз вже став початком активного впровадженню технологічних інновацій, шляхом постійного оновлення програмних аналітичних інструментів, модернізації технічних засобів, запровадження інноваційних технологій. Наприклад систем для швидкого перегляду та аналізу матеріалів камер спостереження за допомогою програми «Video Synopsis», інноваційної технології обробки зображень [3].

Слід зазначити, що не менш важливим етапом отримання якісних аналітичних продуктів є організація фахової підготовки працівників підрозділів кримінального аналізу.

Навчання і підвищення кваліфікації мають надзвичайне значення для кримінального аналітика. Нові технології та методи з'являються щороку, тож кримінальні аналітики повинні завжди бути в їх курсі, проходити навчальні тренінги з наступних тем: «MS Excel у кримінальному аналізі» та «Використання аналітичних програмних продуктів у кримінальному аналізі (Microsoft Excel, IBM i2 Analyst's Notebook, Power BI, ArcGIS)».

Крім того, кримінальні аналітики самостійно повині опанувувати значну кількість програмно-технічних компонентів, інструментів та методик, необхідних для здійснення кримінального аналізу.

Серед них слід виділити такі, як «СТРАБІС» – інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для накопичення і систематизації в об'єднаній базі даних структурованої та текстової інформації, вирішення інформаційно-пошукових та аналітичних задач, «YOUCONTROL» – програмний продукт, призначений для ефективного відпрацювання у відкритих джерелах та реєстрах фізичних та юридичних осіб, «MALTEGO» – принципово нове програмне забезпечення, що дозволяє встановлювати взаємозв'язок суб'єктів, подій та об'єктів в реальному часі та в інтернеті.

Слід зазначити, що перед Департаментом кримінального аналізу стоїть чимало викликів, як у практичній так і організаційній площині. Попереду процес нормативного врегулювання поняття «кримінальний аналіз» та внесення його в нормативно-правову базу, що регламентує діяльність Національної поліції України, визначення поняття «кримінальний аналітик» і внесення його до Класифікатору професій, наділення продуктів кримінального аналізу доказовою силою, створення концептуальних напрямків діяльності, розроблення алгоритмів проведення кримінального аналізу під час розкриття та розслідування різних видів злочинів тощо.

Підсумовуючи зазначене, та враховуючи досвід зарубіжних країн з впровадження та розбудови системи кримінального аналізу стає зрозумілим, що за кримінальним аналізом, як і за професією кримінального аналітика, майбутнє, адже наразі Департамент кримінального аналізу вже став своєрідним епіцентром інформаційно-пошукового та аналітичного забезпечення підрозділів кримінальної поліції, а робота кримінальних аналітиків довела свою ефективність та затребуваність.

Список використаних джерел

1. Про національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р., № 580-VIII. URL: <http://portal.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.
2. Петро Цигикал. Кримінальний аналіз як елемент системи інформаційного забезпечення оперативно – розшукової діяльності/ Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України Серія: військові та технічні науки. С. 234–240
3. Основи кримінального аналізу : посіб. з елементами тренінгу / Користін О. Є., С. В. Албул, А. В. Холостенко та ін. – Одеса : ОДУВС, 2016. – 112 с.

Брисковська Оксана Миколівна,
провідний науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

За останні кілька років диспропорції проникнення Інтернету в населених пунктах різної величини значно вирівнялися [1, с. 164].

Соціальні мережі є невід'ємним елементом спілкування більшості користувачів Інтернетом. На сьогодні спілкування найбільш активно, відбувається в соціальних мережах, взаємне інформування та обговорення найгостріших проблем сучасності у найрізноманітніших життєвих сферах. Варто зазначити, що більшість інформаційної діяльності злочинців перенесено у віртуальний світ. Це пов'язано з тим, що так працювати значно безпечно. Використання сучасних інформаційних технологій, зокрема соціальних мереж, під час виявлення та розслідування злочинів є необхідною умовою для їх ефективності та потребує подальшого детального дослідження та аналізу з метою визначення та вдосконалення напрямів використання зазначених категорій у діяльності правоохоронних органів [2, с. 115].

Досить часто особи самі виставляють фото- та відеоматеріали, які підтверджують вчинення ними злочину. Під час виконання завдань працівники правоохоронних органів можуть використовувати інформацію, викладену на Інтернет сторінках про обставини вчинення злочину, можливих свідків, фотоматеріали, особу правопорушника (місце роботи, навчання, особи з якими спілкується, інтереси) [3].

«Мережеві послуги дозволяють приватним особам: 1) будувати суспільні або напівсуспільні профілі в рамках обмежень, які встановлюються системою; 2) визначати список інших користувачів, з якими вони зможуть “об'єднуватись у групи” та ділитися інформацією; 3) переглядати та пов'язувати свій список контактів з іншими, створеними користувачами в мережі» [4]. Аналіз інформації, розміщеної в соціальних мережах, сайтах, може допомогти при розслідуванні багатьох злочинів, пошуку невідомих слідству джерел інформації [5, с. 152]. Пошук орієнтувальної інформації щодо фізичних та юридичних осіб, їх кола знайомих, клієнтів. Контроль за професійною діяльністю фізичних та юридичних осіб за допомогою мережі Інтернет у межах кримінального провадження [6, с. 254]. Одним із способів використання мереж є створення спеціальних сторінок для збору оперативної інформації. Це відомості осіб про вчинені злочини, про особу зловмисника та можливих співучасників.

Говорячи про спеціально-кримінологічне запобігання злочинності з точки зору використання мережі Інтернет, необхідно зазначити, що основними напрямками цієї роботи є: використання соціальних Інтернет-мереж для моніторингу кримінологічно значимої інформації, створення спеціалізованих блогів, організації чатів; створення спеціалізованих сайтів із практичними рекомендаціями щодо запобігання фоновим для злочинності явищам. Необхідно зазначити, що соціальні мережі для запобігання злочинності використовуються вже тривалий час правоохоронцями низки держав [7, с. 187]. Правоохоронці намагаються використовувати нові технології, зокрема і ті, що отримані завдяки наявності соціальних мереж, для виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів. Ними здійснюється постійний моніторинг підозрілих блогів, чатів, сайтів тощо з метою отримання оперативної вагомості для правоохоронців інформації.

Також соціальні мережі широко використовуються правоохоронними органами зарубіжних країн як засіб для зв'язку із громадськістю у тому числі з метою отримання криміналістично значимої інформації. Сьогодні, в контексті сучасного стану протиправного використання соціальних мереж, прогнозованого зростання у найближчому майбутньому кількості та суспільної небезпеки реальних і потенційних загроз, що виходять із кібернетичного простору, можна констатувати, що створення ефективної системи протидії таким деструктивним явищам і локалізації відповідних загроз можливе лише через безпосереднє використання правоохоронними органами нашої держави у взаємодії із компетентними органами інших зарубіжних країн специфічних можливостей самих соціальних мереж [3, с. 277, 280]. За допомогою власних програм зарубіжні правоохоронні органи постійно моніторять підозрілі блоги, форуми і сайти, отримуючи безліч корисної інформації [3, с. 279]. Приміром, користувачі зможуть зайти на сайт, вказавши свій акаунт у соцмережі. Сервіс буде отримувати дані з профілю в Facebook і визначати, у розслідуванні яких проваджень особа зможе допомогти поліції. Система заводить на кожного користувача декілька ключових міток і з'ясовує, які місця і коли він відвідував, з ким спілкувався і т. ін. Потім система зіставляє цю інформацію з базою нерозкритих злочинів, визначаючи, по якому з них користувач міг би стати свідком. Крім того, в Connected To The Case реалізовано можливість відправити анонімне повідомлення про правопорушення [8].

Правоохоронці мають постійно використовувати у своїй діяльності в якості засобів і знарядь для виявлення, розкриття та попередження кримінальних правопорушень, соціальні мережі. В Україні станом на сьогодні не існує законодавства, яке б здійснювало нормативно-правове регулювання такої діяльності взагалі, та спеціальні методи «дослідження цільової аудиторії», зокрема [1, с. 164].

Доцільно у соціальних мережах створювати «поліцейську» сторінку, приміром групу «Злочинність на сьогодні, новини» для надання довідкової інформації з метою:

– попередження нових видів злочинів, (розміщення відеозаписів, на яких зафіксовано окремі злочини та відомості про розкриті злочини);

– встановлення місць перебування та затримання розшукуваних осіб (дані про осіб та фотографії оголошених у розшук);

На нашу думку, в реаліях сьогодення, правоохоронний моніторинг соціальних мереж є найбільш ефективним засобом для виявлення, попередження та розкриття кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Бугера О. І. Використання мережі Інтернет для запобігання злочинності: концептуальні засади. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 2 С. 162–164 .

2. Косолап О. В. Соціальні мережі як об'єкт криміналістичного дослідження. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 112–117.

3. Гавловський В. Д. Щодо використання соціальних мереж для виявлення, розкриття та попередження злочинів. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2 (28). С. 271–282.

4. Boyd D. M., Ellison N. B. Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*. 2008. № 13. P. 210–230.

5. Автухов К. А., Андріїв Н. О. Кримінологічний погляд на соціальні мережі. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2013. № 1. С. 150–153.

6. Панасюк А. Мережа Інтернет у діяльності слідчого Національний юридичний журнал: теорія і практика. (грудень) 2014 С. 253–255.

7. Бугера О. І. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності з використанням мережі Інтернет. *Підприємство господарство і право*. 2018. № 8. С. 186–190.

8. Стартап сразится с преступностью при помощи facebook / URL: <http://internetua.com/startap-srazitsya-s-prestupnostua-pri-pomosxi-facebook>.

Буряк Марія Василівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ ЯК СПОСІБ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ НАРКОТИКІВ

*(за матеріалами Національного звіту Державної установи
«Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю
Міністерства охорони здоров'я України»)*

Нелегальний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Україні набуває все більших масштабів, стає досить серйозним соціальним чинником, який негативно впливає на стан здоров'я і благополуччя людей, розвиток суспільства в цілому. Зокрема, швидкий розвиток інформаційних технологій має суттєвий вплив на усі сфери життєдіяльності людей. Це стосується і сфери незаконного обігу наркотиків, де спостерігається розширення використання мережі Інтернет та високих інформаційних технологій і телекомунікаційних мереж для збуту заборонених психоактивних речовин.

Так, розповсюдження набув безконтактний метод передачі наркотику (т.з. «закладки», «клади»). Якщо раніше наркозалежні особи знали, за якою адресою можна придбати дозу наркотику, то сьогодні прямий контакт покупця з наркодиллером повністю відсутній. Для залучення потенційних покупців для он-лайн продажу наркотиків, збувачі вдаються до сучасних методів реклами: зокрема це смс-розсилка тематичних повідомлень, розсилка рекламних повідомлень електронною поштою, роздача друкованих флаєрів, інтернет форуми та чати, спеціальні сайти оголошень, інтернет-магазини, соціальні мережі тощо [1].

Проте, особливої популярності набуло явище розміщення на різних об'єктах міської інфраструктури кустарних чи трафаретних надписів із пропозиціями продажу наркотиків. Переважно це різноманітні надписи (т.з. графіті) на стінах будинків, під'їздах, гаражах, зупинках громадського транспорту, парканах, транспортних естакадах, підземних переходах тощо, сутність та зміст яких є зрозумілим особам, знайомим із відповідною субкультурою.

Найчастіше можна спостерігати написи «мет», «фен», «амф», «спайси», «бошки», «солі», «спіди», «бистрий», «скорость», «закладки», «клад», «JWH», «МДМА», адреси інтернет сайтів, номери популярних месенджерів (Viber, WhatsApp, Telegram, Skype) та інші. Для нанесення надписів найчастіше залучаються неповнолітні, які отримують за роботу певну грошову винагороду, а також наркозалежні особи, з якими розраховуються дозою наркотичного засобу. Значно рідше цим займаються безпосередньо збувачі.

Аналіз фактів затримання осіб, які займаються он-лайн збутом наркотиків через мережу Інтернет свідчить, що у більшості випадків навіть на вершині ієрархії таких угруповань стоять підлітки, які володіють навичками роботи в цій мережі [1].

Підрозділами Національної поліції України вживаються заходи щодо виявлення он-лайн збувачів. Працівникам поліції відомо про згадані надписи на об'єктах інфраструктури та їх зміст, а також про масштаби збуту наркотиків з використанням методу «закладок». Крім безпосереднього виявлення таких написів поліцейськими, на адресу Національної поліції надходять скарги щодо розміщення таких написів.

Під час документування кримінальних правопорушень цієї категорії виникає ряд проблемних питань. Основною проблемою є те, що в Україні законодавчо не врегульовано механізм блокування чи обмеження доступу до Інтернет ресурсів, через які вчиняються кримінальні правопорушення чи де є заборонений контент.

На практиці, блокування Інтернет ресурсів, що знаходяться в українському домені, можливо здійснювати лише на підставі рішення суду. Однак такий алгоритм дій не ефективний, оскільки відсутній єдиний орган, наділений повноваженнями по виконанню судових рішень з блокування чи обмеження доступу до протиправних сайтів. Відповідно даних реєстру Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, на території України працює понад 5 тис. Інтернет провайдерів, а за неофіційними даними ця цифра становить більше 8 тис. Тобто, при винесенні судового рішення, із вимогою блокування певного ресурсу, слідчому судді необхідно готувати понад 8 тис. окремих ухвал [1].

Якщо Інтернет ресурс, з якого здійснювалася реалізація наркозасобів знаходиться за межами держави, до компетентних правоохоронних органів іноземних держав крім ухвали суду, також направляється запит про надання міжнародно-правової допомоги. Ця процедура не має чіткого механізму і займає тривалий проміжок часу.

В Україні, після отримання ухвали суду, Інтернет провайдери повідомляють про відсутність у них технічної можливості із блокування чи обмеження доступу до Інтернет ресурсів. При цьому, законодавством не встановлено вимоги обов'язкової наявності такого обладнання у провайдерів. Також відсутній механізм притягнення до відповідальності провайдерів за невиконання рішень суду щодо блокування інтернет сайтів чи обмеження доступу до забороненого контенту.

Як було зазначено, до процесу збуту наркотиків через мережу Інтернет залучаються у більшості випадків підлітки, які добре орієнтуються у сучасних технологіях та комп'ютерній техніці, а тому розуміючи можливість бути викритими, вдаються до різних хитрощів приховуючи місце свого перебування змінюючи IP-адреси різними методами [1].

Останнім часом для повної конспірації та анонімності он-лайн збувачі почали використовувати «ЧАТ-боти», або іншими словами

віртуальні автоматичні співрозмовники через мобільні інтернет-месенджери. «ЧАТ-боти»- спеціально розроблена програма з набором певних алгоритмів, що розповсюджує рекламу наркотиків через повідомлення та має змогу підтримувати переписку, приймати замовлення та відповідати на запитання.

На перших етапах процесу он-лайн розповсюдження наркотиків, відбувався збут так званих «легальних наркотиків» або нових психоактивних речовин – це похідні існуючих наркотичних засобів і психотропних речовин, що не підпадають під міжнародні і національні заходи контролю, але мають дію, схожу з дією контролюваних наркотиків та є набагато небезпечнішими.

Нові психоактивні речовини – це загальний термін, який охоплює нові наркотики, що називаються «курильними сумішми», «спайсами», «солями», «дизайнерськими наркотиками», «легальним дурманом» тощо. Швидкість, з якою виробляються нові види психоактивних речовин залишають позаду існуючі механізми контролю, істотно випереджаючи розвиток національних законодавчих і регулюючих норм. Основними виробниками нових психоактивних речовин являються Китай та Індія. Для доставки в Україну використовуються здебільшого міжнародні поштові відправлення.

Головною перешкодою для ефективної протидії нових психоактивних речовин в Україні є відсутність офіційних механізмів оперативного виявлення і встановлення національного контролю над новими речовинами. Існуючий нині процесуальний шлях є тривалим, обтяжливим і неприйнятним для боротьби з таким динамічним явищем.

Список використаних джерел

1. Національний Звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року). Поглиблений огляд наркоситуації в Україні для європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності. Державна установа «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України. URL: <http://aph.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/national-report-2017.pdf>.

Варваринець Василь Іванович,

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У БОРОТБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах сьогодення проблема розкриття й розслідування злочинів завжди була в центрі уваги. Реформування політичної та економічної систем суспільства яка впливає на формування правової держави усе більшу актуальність набуває боротьба зі злочинністю, яка

завдає значної шкоди державі та негативно впливає на стан економіки та криміногенну ситуацію в цілому. Останнім часом особливої уваги набуває організована злочинність, яка є надзвичайно небезпечним соціально-економічним явищем. У різних країнах світу в залежності від конкретних умов в тому числі в Україні організована злочинність набирає все більших обертів щодо свого становлення, які з часом засвоїли усі сфери соціально-політичного життя, налагодження корумпованих зв'язків серед правоохоронних, митних та податкових органах, удосконалення ними прогалин в законодавстві та вивчення форм і методів роботи що дає їм можливість вчиняти різні злочини уникаючи покарання.

Використання традиційних можливостей прийомів і технік розкриття злочинів, та впровадження наукових досягнень, не в повній мірі сприяють об'єктивному документуванню злочинних намірів і недостатніми для боротьби з таким явищем як організована злочинність. Так одним з найважливіших завдань є якраз і вивчення проблематики цих окремих напрямів та розробка найбільш ефективних методів і засобів розкриття отримання повної інформації.

Тому для подолання цього явища держава прийняла ряд заходів, зокрема суттєвим кроком стало прийняття у 2012 р. нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України [1], що стало знаковою подією для правоохоронних органів, що в свою чергу спричинило суттєві організаційно-правові зміни в їх роботі.

Проте прийняття КПК України [1], а також, як наслідок, інших нормативних актів, зумовило й необхідність зміни підходів до організації діяльності оперативних і слідчих підрозділів правоохоронних органів, удосконалення існуючих та розроблення більш досконалих способів їх взаємодії в умовах нового законодавства. Незважаючи на зміни, що відбулись, зокрема введення інституту негласних слідчих (розшукових) дій, які майже взяли на себе функцію оперативних підрозділів, сьогодні оперативно-розшукова діяльність залишається одним з найефективніших засобів отримання інформації, необхідної для виявлення, розкриття й розслідування злочинів. Водночас із правової точки зору оперативно-розшукова діяльність здійснюється в нових умовах, що потребують наукового осмислення та опрацювання для виявлення можливих юридичних суперечностей в чинному законодавстві і подальшого їх усунення.

Таким чином законодавець у ст.14 закону «Про організаційні правові основи боротьби з організованою злочинністю» записано, що при здійсненні боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи мають право залучати до співробітництва учасників організованих злочинних угруповань на підставі письмового доручення та відповідно до нормативних актів Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України.

Важливість залучення учасників злочинних угруповань до документування злочинних намірів надає унікальну можливість

досягти ряд важливих цілей, для оперативних підрозділів, зокрема таких як:

- встановлення кола осіб обізнаних про злочинну діяльність, угруповань або організацій, виявлення їх організаторів.

- встановлення структури, складу та визначення ролі всіх учасників, та іншу інформацію яку не можливо здобути іншим шляхом.

Надалі законодавець у статті 43 Кримінального кодексу України визначив умови звільнення від кримінальної відповідальності та особливості призначення покарання за вчинення особливо тяжкого злочину особою, яка виконувала спеціальне завдання у складі ОЗУ з метою попередження чи розкриття його злочинної діяльності та який діяв в інтересах боротьби з організованою злочинністю та корупцією, а також для захисту життя й здоров'я вказаних осіб, вважає, допустимим та правомірним, вчинення учасником злочинного угруповання злочину і може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання, якщо він у процесі оперативно-розшукової діяльності, попереднього розслідування чи судового розгляду справ, сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягнення винних до відповідальності.

При наявності даних про загрозу життю, або майну особі яка залучалася до здійснення оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України, або по розкриттю тяжкого чи особливо тяжкого злочину, або викриттю організованої злочинної групи, оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки-зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи, в тому числі за необхідності фізична безпека. та інших даних що визначаються законодавством України.

Однак як свідчить практика такі заходи оперативними підрозділами на відміну від інших зарубіжних держав майже не здійснюються, а в окремих випадках де залучались учасники злочинних угруповань, не мали успішного завершення або були припинені на різних етапах документування з тих чи інших причин і тягли за собою не бажані наслідки в тому числі для осіб які приймали в цьому участь.

Зокрема діючі положення чинного законодавства в частині залучення таких учасників потребують суттєвого вдосконалення які пов'язані, з деталізацією визначення особливостей постановки завдань, вивчення осіб, які кандидатами на залучення і насамперед питання щодо їх захисту осіб під час судового розгляду та на сам перед після його закінчення.

Поряд з цим є також питання пов'язані, з дотримання конфіденційності щодо осіб які залучаються, а найголовніше на неналежному рівні працює інститут захисту й безпеки осіб які приймали участь у таких заходах не тільки на стадії самого процесу а й після його завершення.

Важливу роль ефективного залучення осіб до співробітництва відіграє також створення механізму повного фінансування під час виконання завдання, щодо забезпечення безпеки таких осіб, і надання в подальшому психологічної і матеріальної підтримки, та можливості в подальшому існування в суспільстві.

Отже, зважаючи на наведені фактори щодо можливого залучення осіб з числа злочинних угруповань та застосування спеціальними підрозділами заходів забезпечення захисту осіб які брали участь у документуванні злочинної діяльності організованих груп та організацій, є вирішення цих питань в повному об'ємі, з врахуванням факторів які частково унеможливають проводити окремі заходи по документування організованої злочинності, та їх знешкодження, в тому числі із використання зарубіжного досвіду і налагодити та відпрацювати досконалу систему яка б давала таку можливість по вирішенню питань покладених державою на боротьбу з організованою злочинністю.

Список використаних джерел

1. Конституція України. Відомості Верховної ради України (ВВР), 1996. № 30. ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Закон України Про оперативно-розшукову діяльність. Відомості Верховної ради України (ВВР), 1992, № 22, ст. 303.
4. Закон України Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю. Верховна рада України від 30.06.1993 № 3341-ХІІ.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. т. 1/к82 О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Таців, В.П. Пшонки, А.В. Портнов. Х.: Право, 2012. 768 с.

Ватраль Антоніна Володимирівна,
співробітник Національної академії Служби
безпеки України, доктор юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Контрабанда є одним із найнебезпечніших злочинних явищ у різних сферах суспільного життя. Завдяки процесам світової інтеграції ця проблема є проблемою без кордонів і має транснаціональний характер – вчиняється організованими злочинними групами, які виходять за межі однієї країни. Досить високим рівнем актуальності для України стала проблема контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Запорукою попередження та

витиснення цього протиправного явища з соціальної сфери діяльності держави є адекватна реакція правоохоронних органів, до компетенції яких входить протидія контрабанді наркотичних засобів.

Нині неможливо впевнено стверджувати про здатність правоохоронних органів «пригнічувати» розвиток незаконного обігу наркотичних засобів, а лише припиняти дрібні елементи розгалуженої наркосистеми. Якщо вдається до порівняння статистичних даних Державної митної служби України в частині кількості виявлених наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів, та кількості направлених органами досудового слідства кримінальних проваджень до суду за вказаними фактами, то можна побачити що кількість виявлених протиправних діянь значно менша за кількість кримінальних справ, направлених до суду. Це свідчить про низький рівень ефективності досудового розслідування, слабе розуміння криміналістичних закономірностей функціонування та розвитку сфери наркообігу, необхідність оновлення та підвищення якості криміналістичного забезпечення правоохоронних органів.

В умовах стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, досягнень науки, зміни форм і структури злочинної діяльності, одним із ефективних інструментів протидії контрабанді наркотиків є використання спеціальної техніки, що створює можливості для пошуку і фіксації значущої інформації з метою формування доказів у кримінальному провадженні. При цьому, застосування під час досудового розслідування спеціальної техніки не має суперечити принципам правомірності, наявності фактичних підстав, цільового застосування та встановленого порядку документального оформлення, а також має відповідати принципу доцільності (практичній користості, раціональності).

Спеціальною технікою, в широкому розумінні, можна вважати сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, спеціальних пристроїв автоматизованих систем, речовин та науково-обґрунтованих способів і тактичних прийомів їх використання правоохоронними органами із суворим дотриманням принципу законності щодо протидії злочинності [1, с. 9]. Застосування спеціальної техніки у протидії контрабанді вважається обґрунтованим якщо інформація в ході проведення слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій не може бути отримана без використання технічних засобів, а також коли у результаті застосування техніки створюються умови, що сприяють виникненню інформації, без якої неможливо або вкрай важко виявити, розслідувати й розкрити це кримінальне правопорушення.

Наприклад, під час проведення контролю за вчиненням злочину у формі контрольованої поставки співробітниками органів державної безпеки в Одеському порту було обстежено контейнер який прибув з Грузії завантажений промисловою солю. Під час огляду вантажу був

застосований детектор наркотичних речовин «IONSCAN 400 В», який дав позитивний результат на наркотичний засіб – героїн. В результаті у п'ятнадцяти мішках знаходилася речовина сіро-рожевого кольору вагою 147 кг. Крім того, для ефективного виявлення контрабанди наркотичних засобів використовуються такі прилади як рентгенівські томографи (СТХ-500 і «Examiner 3DX 6000»), що дозволяють отримати на екрані монітора тривимірне зображення підозрілого предмета або ділянки контейнера; пересувні установки «V ASIS», призначені для дистанційного контролю за вмістом перевезених вантажів; переносні установки «IONSCAN 400», що є іонно-молекулярним аналізатором [2, с. 116].

Для запобігання позитивного досвіду протидії контрабанді наркотичних засобів правоохоронними органами іноземних держав, доцільно враховувати їх розробки в галузі спеціальних технічних засобів. Наприклад, в США була створена універсальна установка «Spectrophon», призначена для виявлення наркотиків в аеропортах та на вокзалах. Принцип дії приладу заснований на резонансному поглинанні наркотиками 117 лазерного випромінювання, що фіксується чутливим мікрофоном у вигляді звукових хвиль. Швидкість аналізу за допомогою цієї установки не перевищує 5 секунд, що в разі ефективніше, ніж спеціально треновані службові собаки. Крім того, для виявлення мікроелементів наркотичних засобів іноземні спецслужби застосовують пошуковця наркотичних засобів «Lonsan 400», що діє на принципах спектрометрії (для виявлення наркотика вистачає субнанограми (одного мільярдного грама) речовини). Заслуговує на увагу розроблений компанією «Quantum Mechics» метод виявлення контрабанди, заснований на магнітно-резонансному відображенні зображень, що використовується в галузі медицини, при дослідженні порожнин людського організму на наявність незвичайних ущільнень. Пристрої, створені на основі цього методу, дають тривимірне зображення тіла людини, розітнуте на тонкі шари, причому без застосування шкідливої іонізуючої радіації і розтинів [2, с. 117].

Отже, від ефективного використання спеціальної техніки, спланованості конкретних дій, прийняття правильних, своєчасних рішень щодо технічного забезпечення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій багато в чому залежить результат досудового розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. На нашу думку, доцільно переосмислити роль оперативних працівників у розслідуванні кримінальних правопорушень, адже вони мають більший досвід у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій із використанням спеціальних технічних засобів отримання інформації. На сьогодні, згідно ч. 2 ст. 41 КПК України співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи

прокурора. Однак, при розслідуванні кримінальних правопорушень оперативні працівники можуть надавати слідчому (прокурору) слушні пропозиції щодо проведення конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, тому це право має бути унормовано на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Хараберюш І.Ф. Спеціальна техніка в органах внутрішніх справ. Загальна частина: навч. посібник. Донецьк: ДЮІ МВС України, 2013. 284 с.

2. Рудницький І.Л. Особливості виявлення та розслідування контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами: дис. ... канд. юрид. наук: 081. Львів, 2019. 250 с.

Ємець Олег Миколайович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

У нещодавно затвердженій Стратегії національної безпеки України [1] відмічається, що сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо. Злочинність загрожує правам і свободам, законним інтересам людей, суспільства та держави. Україна, прагнучи зміцнити заснований на демократичних нормах і цінностях міжнародний порядок, бере активну участь у протидії міжнародній злочинності, проте ефективність правоохоронної діяльності у цій сфері залежить від можливості використання сучасних форм і методів оперативно-розшукової діяльності, а також підтримання належного рівня взаємодії з правоохоронними органами інших країн у виявленні, документуванні та розслідуванні кримінальних правопорушень. З урахуванням цього, ставимо за мету висвітлити проблемні питання міжнародного співробітництва оперативних підрозділів в боротьбі зі злочинністю, що сприятиме виробленню пропозицій для його удосконалення.

Одним із найбільш вагомих міжнародно-правових актів, що складають основу для взаємодії правоохоронних органів різних країн, є прийнята з метою сприяння співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби

з нею 15 листопада 2000 року Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [2], яка ратифікована Україною 4 лютого 2004 року. До сфери її застосування віднесено серйозні злочини, якщо вони носять транснаціональний характер і вчинені за участю організованої злочинної групи. Статтею 18 цієї Конвенції передбачені досить широкі можливості для надання взаємної правової допомоги, а статтею 19 – спільні розслідування. Однак, для оперативних підрозділів Національної поліції особливо цінними є положення статті 20, що регламентує спеціальні методи розслідування. Так, якщо це допускається основними принципами її внутрішньої правової системи, кожна Держава-учасниця, у межах своїх можливостей і на умовах, встановлених її внутрішнім законодавством, вживає необхідних заходів для того, щоб дозволити належне використання контрольованих поставок і у тих випадках, коли вона вважає це доречним, використання інших спеціальних методів розслідування, таких як електронне спостереження або інші форми спостереження, а також агентурні операції, її компетентними органами на її території з метою проведення ефективної боротьби проти організованої злочинності. З метою розслідування злочинів, що охоплюються цією Конвенцією, Держави-учасниці заохочуються до укладання, у разі необхідності, відповідних двосторонніх або багатосторонніх угод чи домовленостей для використання цих спеціальних методів розслідування в контексті співробітництва на міжнародному рівні. Такі угоди або домовленості укладаються і здійснюються при повному дотриманні принципу суверенної рівності держав і реалізуються у суворій відповідності до умов цих угод або домовленостей. Важливо, що за відсутності такої угоди або домовленості рішення про використання вказаних спеціальних методів розслідування на міжнародному рівні приймаються в кожному окремому випадку і можуть, у разі необхідності, враховувати фінансові домовленості та взаєморозуміння щодо здійснення юрисдикції заінтересованими Державами-учасницями. Рішення про використання контрольованих поставок на міжнародному рівні можуть, за згодою заінтересованих Держав-учасниць, включати такі методи, як перехоплення вантажів і залишення їх неторканими або їхнє вилучення або заміна, повністю або частково.

Досить потужні можливості для міжнародного співробітництва в протидії злочинності надає Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8 листопада 2001 року [3], ратифікований Україною 1 червня 2011 року, яким, зокрема, передбачено проведення допиту за допомогою відеоконференції (стаття 9) або телефонної конференції (стаття 10), контрольована поставка (стаття 18), утворення спільних слідчих груп (стаття 20). Утім для взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з правоохоронними органами інших країн усе

більше затребуваними є можливість проведення таємних розслідувань, тобто надання одна одній Сторонами допомоги в проведенні розслідувань злочину працівниками поліції, які діють під прикриттям або видають себе за інших осіб, що передбачено статтею 19. Крім того, враховуючи те, що сьогодні злочинці без проблем перетинають кордони держав, актуалізується проблема допустимості проведення транскордонних спостережень, що передбачено статтею 17. Так, працівники поліції однієї зі Сторін, які в рамках кримінального розслідування здійснюють у своїй країні спостереження за особою, що, як припускається, брала участь у вчиненні кримінального злочину, у разі якого може бути застосована екстрадиція, або за особою, стосовно якої є обґрунтовані підстави вважати, що вона може сприяти встановленню зазначеної вище особи або її місця перебування, уповноважуються продовжувати спостереження за нею на території іншої Сторони у випадках, коли остання дала дозвіл на транскордонне спостереження у відповідь на попередньо подане прохання про надання допомоги. Разом з дозволом можуть бути визначені умови. Важливо, що у випадках, коли з причин особливої терміновості попередньо подати прохання про надання дозволу іншою Стороною не можна, працівники поліції, які здійснюють спостереження в рамках кримінального розслідування, уповноважуються продовжувати за кордоном спостереження за особою, що, як припускається, учинила один з таких злочинів: вбивство на замовлення; тяжке вбивство; зґвалтування; підпал; підробка; збройне пограбування та приховання краденого; вимагання; викрадення людей та захоплення заручників; торгівля людьми; незаконна торгівля наркотичними засобами та психотропними речовинами; порушення законів про зброю та вибухові речовини; використання вибухових речовин; незаконне перевезення отруйних і небезпечних відходів; незаконне, таємне перевезення іноземців через державний кордон; сексуальна експлуатація дітей.

Проведене дослідження окремих питань, пов'язаних з міжнародним співробітництвом оперативних підрозділів в боротьбі зі злочинністю, дає змогу дійти певних висновків. Так, злочинність сьогодні все більше набуває ознак транснаціональної та з легкістю долає кордони сучасних держав, тому протидія їй може бути ефективною лише за умови забезпечення належного рівня міжнародного співробітництва, а також упровадження в практику сучасних форм і методів роботи оперативних підрозділів, що дозволило би на міжнародному рівні проводити, зокрема, електронне спостереження або інші форми спостереження, транскордонні спостереження, а також агентурні операції та таємні розслідування, що вже передбачені міжнародними договорами, ратифікованими Україною. Аналіз положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4] показав, що вони у ньому не відображені належним чином, у тому числі у статті 8 «Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність». Крім того, стаття 5-1 «Міжнародне

співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності» носить переважно загальний характер. Це заважає повноцінній імplementації розглянутих положень міжнародно-правових актів у діяльність правоохоронних органів України. Уважаємо доцільним провести фахову дискусію із залученням їх працівників, правозахисників і науковців щодо вироблення найбільш оптимальних шляхів вирішення проблеми.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вер. 2020 р. № 392/2020. Офіційний вісник України. 2020 р. № 75. Стор. 127. Ст. 2377.

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листоп. 2000 р. Офіційний вісник України. 2006. № 14. Стор. 340. Ст. 1056.

3. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : вчинено у Страсбурзі 8 лист. 2001 р. Офіційний вісник України. 2012 р. № 85. Стор. 491. Стаття 3500.

4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.

Заворіна Олена Петрівна,

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Нечаєва Ірина Олексіївна,

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Термін «штучний інтелект» з'явився в Сполучених Штатах Америки ще наприкінці 50-х років минулого сторіччя. Однак, найбільш прийнятне сучасне визначання штучного інтелекту надали інформаційні підрозділи ФБР спільно з фахівцями лабораторії штучного інтелекту корпорації Google, а саме: «Штучний інтелект – це програмно-апаратний комплекс, який забезпечує підтримку та/або прийняття результативних рішень в динамічному, нестійкому

середовищі у встановлений час на основі завідомо неповної, нечіткої та за відсутності повної доказової інформаційної бази» [1]. Доведено, що адаптивний штучний інтелект, з вирішенням поставлених завдань, буде справлятися успішніше, ніж будь-який людський мозок (чи навіть ціла низка фахівців). Машини вже краще нас самих розуміють наші споживчі переваги завдяки фінансово-мотивованим адаптивним алгоритмам, які відстежують нашу поведінку в мережі Інтернет. Але йде робота і над іншими завданнями, такими як «розумна» охорона правопорядку і виявлення потенційно можливих ситуацій жорстокої поведінки з дітьми, причому і те й інше реалізується за допомогою зіставлення не пов'язаних між собою на перший погляд даних [2].

Впровадження технологій штучного інтелекту в різноманітні сфери життя здатне якісно змінити їх і сприяти підвищенню результативності будь-якої діяльності, в тому числі і органів досудового розслідування. Так, відповідно статистичних даних, за 2020 рік обліковано 26 595 кримінальних проваджень, за ст. 190 України. Велику частку яких становлять саме кримінальні провадження щодо так званого «фішінгу» (англ. fishing - риболовля, вивідування). Це вид інтернет-шахрайства, метою якого є отримання доступу до конфіденційних даних користувача – логінам та пароллям. Масові розсилки електронних листів від банків, відомих брендів, різних соціальних мереж тощо, з посиланнями на сайт, який зовні важко відрізнити від справжнього, призводить до того, що деякі користувачі під час переходу за посиланнями на підробну сторінку використовують власні логіни та паролі, в результаті чого шахраї отримують доступ до акаунтів та банківських рахунків. Окремо зазначимо про постійно зростаючу кількість купівлі-продажу наркотичних засобів безконтактним способом, з використанням чат-ботів: бот відповідає, які наркотики є в наявності в інтернет-магазині, яка ціна, де сплатити кошти та в якому місці забрати «закладку». Зазначені приклади свідчать, що кримінальні правопорушення, які вчиненні з використанням технологій штучного інтелекту відрізняє висока анонімність, а іноді, як у випадках з чат-ботами, фактично виключає особу правопорушника з процесу злочинної взаємодії, що, в свою чергу, призводить до безкарності. Водночас, не можна говорити про те, що лише злочинність використовує сучасні програмно-технологічні досягнення.

Так, варто відзначити спільні наукові дослідження кафедри штучного інтелекту Харківського національного університету радіоелектроніки (ХНУРЕ) та Головного управління національної поліції в Харківській області в рамках угоди про науково-технічне співробітництво у напрямку: data mining на основі сучасних нейрофаззи технологій обчислювального інтелекту, інтелектуальних технологій в правоохоронній діяльності.

Результати цих досліджень впроваджені в інформаційно-аналітичний комплекс – «RICAS – Realtime intelligence crime analytics system» [3].

Це унікальна інтелектуальна система кримінального аналізу даних, яка об'єднала в єдиному просторі основні і найсучасніші методи і методики кримінального аналізу та аналітичного пошуку в реальному часі, що дозволяє значно підвищити ефективність і результативність розкриття кримінальних правопорушень по гарячих слідах і нерозкритих раніше кримінальних правопорушень. RICAS дозволяє виконувати наступні види аналізу:

- аналіз кримінального стану (crime pattern analysis);
- аналіз загального профілю (general profile analysis);
- аналіз конкретного розслідування (case analysis);
- порівняльний аналіз (comparativ analysis);
- аналіз групової злочинності (offender group analysis);
- аналіз особливостей профілю (specific profile analysis);
- аналіз розслідувань (investigation analysis).

Призначення вказаної системи: підвищення ефективності використання інформаційних обліків в оперативно-розшуковій діяльності співробітників правоохоронних органів, досудовому розслідуванні, діяльності з охорони громадського порядку; зменшення часу реакції на вхідну інформацію про кримінальні правопорушення, і, як наслідок, більш ефективне їх розкриття по гарячих слідах; профілактика і попередження кримінальних правопорушень; підвищення якості та своєчасності управлінських рішень керівників усіх рівнів відповідальності [4]. Нажаль, широкого та ефективного використання, на даний момент, ця система не набула.

Крім того, у травні 2020 року міністр юстиції України Денис Малюська заявив, що уряд нашої держави має намір використати штучний інтелект для оцінки ризиків під час призначення запобіжних заходів у кримінальному провадженні.

Ця заява мала широкий резонанс та піднімає значне коло юридичних, психологічних, філософських та етичних питань. Штучний інтелект, позбавлений вад людської психіки, хоча б у теорії, здатний забезпечити значно об'єктивніший результат аналізу складного набору фактів та ухвалити більш раціональне рішення. Якщо додати, що штучний інтелект не має емоцій, не може відчувати симпатії або антипатії до людини, не потребує грошей тощо, то ми матимемо очевидно більш справедливого та незалежного суддю [5]. Водночас, варто відзначити, що на сьогодні подібні програми вже впроваджені та працюють, так програма Harm Assessment Risk Tool (Великобританія), яка допомагає здійснювати вибір між триманням під вартою або застосуванням альтернативного запобіжного заходу, заснована на алгоритмі штучного інтелекту. Тестування показало, що

алгоритм може вирахувати у 98% випадках, що затриманий не становить небезпеки та вірно визначати у 88% випадках осіб, які знаходяться в групі ризику [6].

На нашу думку, штучний інтелект не може замінити суддів, однак, ніщо не забороняє оптимізувати роботу судді та суду шляхом залучення штучного інтелекту.

Штучний інтелект використовується дедалі більше і його можливостями все частіше зловживають. Правозахисники хвилюються про порушення фундаментальних прав людини та приватності з поширенням таких технологій, порушення та дотримання саме етико-правових аспектів використання штучного інтелекту.

На думку експертів, правила використання штучного інтелекту повинні поважати всі фундаментальні права осіб, мати запобіжники, що зможуть їх забезпечити. Також вони повинні включати гарантії того, що люди можуть оскаржувати прийняті алгоритмами рішення. Потрібно пам'ятати, що штучний інтелект не замінює людини, а істотно полегшує їй життя в сучасному світі, де важлива швидкість обробки інформації і те, наскільки ефективно розподілені ресурси (час, фінанси, матеріальні цінності).

Тож експерти закликають проводити більше досліджень, щоб з'ясувати потенційно дискримінаційні ефекти від масового використання штучного інтелекту. На наш погляд, перш за все це стосується використання штучного інтелекту в кримінальному судочинстві.

Список використаних джерел

1. 7 Revealing Secrets – How Facebook is using Artificial Intelligence. URL: <https://itchronicles.com/artificial-intelligence/7-revealing-secrets-how-facebook-is-using-artificial-intelligence/>.

2. Мария Спиropулу «Зарождающиеся химеры «машина-человек»». Что мы думаем о машинах, которые думают: Ведущие мирове ученые об искусственном интеллекте / Джон Брокман; Пер. с англ. – М.: Альпина нон-фикшн, 2017. с. 533.

3. «RICAS – Realtime intelligence crime analytics system». URL: <https://ricas.org>.

4. Д.Ю. Узлов «Про допомогу штучного інтелекту у запобіганні та виявленні злочинів». URL: <https://nure.ua/pro-dopomogu-shtuchnogo-intelektu-u-zapobiganni-ta-vijavlenni-zlochyniv>.

5. Сергій Зяць «Может ли робот судить человека?». URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2020/05/28/7253558/>.

6. Ovchinskii V. Tekhnologii budushchego protiv kriminala [future technologies against crimes]. Moscow, knizhnyi mir publ., 2017. 288 p.

Злагода Ольга Валеріївна,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Курінний Олександр Васильович,
керуючий директор Товариства
з обмеженою відповідальністю
«АксонСофт»

АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ЗНИКЛИХ ОСІБ

Однією з найважливіших умов підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів Національної поліції у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб є формування та використання новітніх технологій.

На даний час в світі існує значна кількість програмних комплексів які використовуються з метою розшуку осіб які переховуються від правоохоронних органів, а також встановлення місцезнаходження безвісно зниклих осіб.

Розглядаючи ситуацію яка склалася в останні роки в Україні то кількість безвісно відсутніх залишається досить значною. Зокрема за статистичними даними Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції за 9 місяців 2020 року становила більше 14 тисяч безвісно зниклих осіб, з них більше однієї тисячі неповнолітні особи, за фактом зникнення розпочато 4 тис. кримінальних проваджень [1].

Єдиний портал органів системи МВС має базу «Розшук» по якій можна подивитися чи перебуває певна особа як безвісно зникла (при введенні прізвища, імені, особливих прикмет, а також число, місяць і рік народження) але не можна порівнювати по фото.

На нашу думку, ефективним способом розшуку осіб які переховуються від правоохоронних органів, а також встановлення місцезнаходження безвісно зниклих осіб, доцільним є використання різних новітніх програмних комплексів, одним з яких є «Face-Інтелект». Даний комплекс дозволяє автоматично розпізнавати обличчя, порівнюючи з системами відеоспостереження та інформацією яка є у базі. Висока точність розпізнання досягається за допомогою застосування технологій індексу по біометричних параметрах обличчя.

На сьогодні найбільш поширеним у світі методом розшуку особи є розпізнання і пошук схожих осіб.

Програмний комплекс «Face-Інтелект» – це система автоматичного розпізнавання облич. Вона включає два модулі, які забезпечують різні режими роботи, а саме:

Модуль розпізнання облич;

Модуль пошуку схожих облич у відеоархіву.

Модуль розпізнавання облич призначений для автоматичної ідентифікації особистості по відеозображенню. Він здійснює

розпізнавання облич, що потрапили в поле зору відеокамери, порівнюючи їх із заздалегідь створеною базою еталонних зображень.

Модуль розпізнавання облич призначений для автоматичної ідентифікації особистості по відеозображенню. Він здійснює розпізнавання облич, захоплених детектором осіб «Інтелекту», порівнюючи їх із заздалегідь створеною базою еталонних зображень. Крім автоматичної ідентифікації особистості по відеозображенню, модуль дозволяє:

- додавати та видаляти обличчя з бази еталонних зображень;
- друкувати та зберігати в файл формату bmp або jpeg фотографії розпізнаних облич;
- вести в базі пошук та відображати статистику розпізнавання;
- переглядати відеозапис, відповідний моменту розпізнавання обличчя;
- перевіряти фотографії на відповідність стандартам для систем автоматичної ідентифікації особистості.

Модуль пошуку схожих облич у відеоархіві створює базу даних всіх осіб, які потрапили в поле зору відеокамер, і дозволяє:

- виробляти по цій базі пошук схожих осіб;
- створювати біометричну характеристику для кожної особи, захопленої камерою;

істотно прискорити пошук людини, що цікавить у відеоархіві і отримати статистику його появ в поле зору різних камер [2].

Результати кожного запиту зберігаються в системі, згодом їх можна переглянути – здійснювати повторний пошук для цього не буде потрібно. Після виведення результатів можна вибрати одне зі знайдених осіб і провести пошук вже по ньому.

Модуль захоплення та розпізнавання облич забезпечує високий відсоток розпізнавання і може використовуватися для розшуку осіб які переховуються від правоохоронних органів, а також встановлення місцезнаходження безвісно зниклих осіб. В подальшому програмний комплекс доцільно використовувати при проведенні оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій.

У сучасних умовах, після введення карантину велика кількість людей стали носити медичні маски, покликані захистити їх від вірусу, що спричинило реальну проблему для систем відеоспостереження та розпізнавання осіб. Таку змушену масову «анонімізацію» у деяких країнах вже розцінюють як загроза безпеці. Проте розробники програмного комплексу «Face-Інтелект» врахували особливості які виникають та здійснюють роботу в даному напрямку.

Необхідно зазначити, що використання новітніх технологій, щодо розпізнавання та порівняння осіб, які зникли безвісно та стали жертвами кримінальних правопорушень, а саме розбоїв, вбивств, викрадень, незаконних позбавлень волі, пришвидшить їх розшук.

Список використаних джерел

1. Статистичні дані Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції.
2. Розпізнання та пошук схожих облич. URL: http://https://www.axxonsoft.com/ua/products/intellect/additional_modules/face_recognition.

Івасишин Тарас Михайлович,

співробітник Національної академії Служби безпеки України, кандидат біологічних наук, доцент

МІКРООБ'ЄКТИ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Підвищення ефективності діяльності слідчих багато в чому залежить від широкого упровадження в практику досягнень науки й техніки. Спеціальні знання сприяють науковій розробці і застосуванню нових методів та технічних засобів під час встановлення обставин злочину, розширюють можливості отримання інформації про об'єкти, які можуть стати доказами, підвищують якість і результативність слідчих (розшукових) дій.

У розслідуванні й розкритті злочинів велике значення має кропітка робота слідчого з різними слідами, залишеними злочинцями. Серед них вагому роль відіграють латентні сліди, поняття яких доволі широке, оскільки включає в себе об'єкти криміналістичного, судово-медичного та біологічного характеру.

Криміналістична і процесуальна важливість будь-якого речового доказу полягає в тому, що на підставі вивчення його властивостей або локалізації можна з'ясувати обставини, які мають істотне значення для розслідування злочину. Інформація, яку можна отримати шляхом всебічного дослідження мікрооб'єктів, дає змогу слідчому вирішувати цілу низку завдань.

Термін «мікрооб'єкт» використовується не завжди однозначно. Причиною цього є різноманіття й неоднорідність мікрооб'єктів, із якими стикаються на практиці слідчі та експерти. У спеціальній літературі побутують твердження, наприклад, що поняття «мікросліди», «мікрочастини», «мікрорічковості» є видовими щодо більш широкого родового поняття «мікрооб'єкти». Утім, деякі дослідники стверджують, що поняття «мікрочастини» є більш широким, ніж «мікросліди».

Латентні сліди на місці вчинення кримінального правопорушення, порівняно з видимими об'єктами, є більш вірогідними, оскільки злочинець не спроможний їх візуально контролювати, а отже і знищити. Серед таких слідів можуть бути об'єкти незначних розмірів, які називають мікрооб'єктами, мікрослідами або мікрочастинками.

Мікрооб'єкти не є відкриттям останнього часу, але з розвитком мікроскопії, флюорисцентних видів дослідження, ДНК-дослідження і т.д. не втрачають своєї інформативності.

Подальший розвиток наукових методів дослідження, вдосконалення необхідних для цієї мети приладів і технічних пристосувань у найближчому майбутньому сприятимуть більш активному пошуку та дослідженню мікрооб'єктів у слідчій і судовій практиці. Стрімкі процеси розвитку новітніх технологій постійно впливають на вдосконалення криміналістичних засобів і методів виявлення латентних слідів.

Об'єктами судово-медичних експертиз зазвичай є мікрочастинки, сліди-нашарування і відокремлюване: клітини пошкоджених органів і тканин тіла людини, кістки, хрящі, волосся, виділення (сперма, кров, сеча, піт), які вдається виявити на знаряддях пошкодження, одягу злочинця і потерпілого. Ці експертизи досить часто проводяться в розслідуванні особливо небезпечних злочинів проти життя, здоров'я, честі й гідності громадян: вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, звалтування. Доручають їх обласним бюро судово-медичної експертизи при обласних відділах системи Міністерства охорони здоров'я України.

Практика показує, що науково-технічний прогрес найбільшою мірою торкнувся судово-медичної експертизи клітин пошкоджених органів і волосся. Встановлення походження шматочків тканин і органів людини, а також клітинних елементів від певних видів тканини (сполучна, епітелна і ін.) визначених органів (серця, печінки тощо) сприяє з'ясуванню питання про спричинення поранень певним знаряддям і, в результаті, – про причетність до злочину конкретної особи. Таке питання вдається вирішити, як правило, у випадках, коли об'єктом дослідження є шматочок (частинка) тканини. Для цього застосовується гістологічний метод дослідження. В процесі аналізу враховується не тільки вид клітин, але і їх поєднання з позаклітинними структурами. Що ж до розрізаних клітинних елементів, їх дослідження дає можливість вирішити це питання в категоричній формі лише в окремих сприятливих випадках, оскільки в будові клітин різних тканин і органів є багато подібного. На сьогодні ведуться наукові дослідження, спрямовані на створення достатньо чутливої методики такого роду дослідження.

Оскільки мікрооб'єкти є речовими доказами й на них поширюється процесуальний статус останніх, то при їх виявленні слідчий самостійно або за допомогою фахівця повинен описати це в протоколі конкретної слідчої (розшукової) дії. Експертний огляд об'єкта-носія в лабораторних умовах із метою виявлення мікрооб'єктів можна розглядати тільки як допомогу фахівця слідчому. Після відображення результату огляду в матеріалах кримінального провадження цьому ж фахівцеві може бути доручено подальше експертне дослідження мікрооб'єктів.

Мікрооб'єкти, виявлені і вилучені з відокремленням від об'єкта-носія в процесі слідчої (розшукової) дії (об'єкти зафіксовані в протоколі), які були відправлені на експертизу і повернені слідчому, можуть бути долучені до матеріалів кримінального провадження як речові докази. Слід мати на увазі, що відокремлені експертами від

об'єкта-носія слідоутворюючі мікрооб'єкти можуть бути долучені до матеріалів кримінального провадження як речові докази разом із предметом, від якого вони відокремлені, з вказівкою причини їх відокремлення в постанові про приєднання. Якщо під час проведення експертного дослідження мікрооб'єкти на конкретному предметі були знищені (слідоутворююча речовина витрачена), цей предмет також варто додати до матеріалів кримінального провадження як речовий доказ. У процесі доказування він підтверджуватиме достовірність предмета, його належність конкретній особі, знаходження на місці події тощо. Факт виявлення на предметі мікрооб'єктів із певними ознаками буде підтверджений протоколом огляду і експертним висновком.

Таким чином, широке впровадження в практику сучасних методів використання мікрооб'єктів у розслідуванні кримінальних правопорушень потребує спеціального навчання слідчих, які повинні бути озброєні певними знаннями в галузі судової мікрології, володіти технічними прийомами й методами роботи з мікрооб'єктами. Це – необхідні знання та вміння професійної підготовки слідчого, складова програми курсу криміналістики і спеціальних курсів для судово-прокурорсько-слідчої спеціалізації у закладах вищої освіти. Для слідчих, які не пройшли спеціальне навчання, потрібно на місцях організувати заняття з вивчення основних криміналістичних методів роботи з мікрооб'єктами, можливостей їх дослідження й доказового значення в розслідуванні кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Голос України 2012. № 90–91.
2. Судова медицина : підручник; за заг. ред. А.С. Лісового, Л.Л. Голубовича. Київ : Атіка, 2008. 483с.
3. Судово-експертна діяльність: довідник для суддів. Київ, 2003.

Кобець Микола Вікторович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАСТОСУВАННЯ GPS-ТРЕКЕРІВ У РОЗКРИТТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Підвищення ефективності і якості здійснення органами та підрозділами Національної поліції України правоохоронних функцій на основі активного використання досягнень науково-технічного прогресу є важливим чинником успішного виконання сучасних завдань з ефективною боротьби з кримінальними правопорушеннями та забезпечення правопорядку в державі.

До таких сучасних досягнень можна віднести GPS-трекери, що активно застосовують працівники правоохоронних органів для виявлення та встановлення факту вчинення кримінальних правопорушень.

GPS-трекери працівники оперативних підрозділів найчастіше застосовують для виявлення та документування таких кримінальних правопорушень як незаконне заволодіння транспортними засобами, для встановлення факту розкрадання палива з транспортного засобу далекобійників, відстеження транспортного засобу, який використовується для вчинення злочину, речей, що можуть бути предметом злочину, відстеження руху предметів під час відпрацювання такого злочину як неправомірна вигода та ін.

Під час незаконного заволодіння транспортними засобами та інших правопорушень злочинці інколи намагаються вивести GPS-трекер з ладу. Для цього вони застосовують такі технічні засоби як генератор шуму для радіоподавлення GSM / GPS радіосигналу від трекера такими пристроями, як «Сапсан+», «Скорпион Pro», «Терминатор» тощо. Однак більшість GPS-трекерів мають вбудовану пам'ять на кілька тисяч точок і можуть записувати своє місце розташування під час відсутності зв'язку з мережею GSM. При цьому після відновлення з'єднання з серверним центром вся накопичена інформація передається до приймальних пристроїв. Деякі програмні комплекси передбачають спрацьовування тривожного повідомлення (alarm – сигналу) у момент втрати радіозв'язку з пристроєм, що дозволяє вжити заходів екстреного реагування відразу ж після активації зловмисником засобів радіоподавлення GSM радіосигналу. Інколи трекери виводять з ладу шляхом впливу на них високої напруги або електромагнітних хвиль.

Попередньо перед незаконним заволодінням транспортного засобу злочинці інколи вмикають індикатор поля, наприклад «iProtect 1216» тощо з метою виявлення наявності у транспортному засобу будь-яких джерел випромінювання радіосигналів, зокрема GPS-трекера. Проте є такі трекери, наприклад «Pilgrim», «X keeper» тощо, які можна програмувати інтервал (періодичність) подачі SMS повідомлень. При подачі сигналу не більше двох разів у сутки ці пристрої можуть безперервно працювати протягом 2 років. Якщо надійшло повідомлення про зміну координати місцезнаходження транспортного засобу, що спостерігається можна з стільникового радіотелефону задати інший необхідний інтервал надходження радіосигналу.

Після незаконного заволодіння транспортним засобом злочинці, як правило, переганяють його у попередньо підготовлений гараж з метою відстою для продажу, переробки, розборки на запчастини тощо. Зазвичай підготовлені гаражі знаходяться в автокооперативах. Приблизне місцезнаходження транспортного засобу можна встановити використовуючи данні з камер теленагляду, що розміщені на автошляхах чи приватних камер охорони.

Відзначимо, що принцип роботи генератора шуму загалом полягає у створенні широкосмугового шумової електромагнітної перешкоди в діапазоні частот від 0,01 до 1800 МГц, зокрема у нашому випадку GSM / GPS радіосигналу, який зазвичай будується за принципом випромінювання радіоперешкод типу «білий шум», який подавляє радіопристрій на відстані від 5 до 20 метрів. Для визначення місцезнаходження такого пристрою і разом з тим транспортного засобу, що розшукується слід використовувати радіоскануючі пристрої, наприклад потужні портативні сканери чи пересувні комплекси радіомоніторингу рухомого (мобільного) зв'язку. Ці пристрої можуть запеленгувати роботу радіоподавлювача за джерелом його випромінювання радіосигналу типу «білий шум». При цьому портативний радіосканер слід переміщувати уздовж гаражів автокооперативу, а комплекси радіомоніторингу рухомого (мобільного) зв'язку можна установлювати поряд з автокооперативом.

Розглянемо порядок документування та деякі способи легалізації застосування GPS-трекерів правоохоронцями з метою установлення факту незаконного заволодіння транспортними засобами.

За допомогою GPS-трекерів правоохоронцями здійснюється така дія як спостереження. Стаття 269 Кримінальний процесуальний кодекс України [6] та пункт 11 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [9] визначають такі види спостереження як за особою, річчю або місцем. При цьому згідно пункту 1.11.11 наказу ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» спостереження за річчю або місцем у публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України) полягає у візуальному спостереженні за певною річчю або певним місцем слідчим чи уповноваженою особою для фіксації її переміщення, контактів з нею певних осіб, подій у певному місці для перевірки відомостей під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину або застосуванні з цією метою спеціальних технічних засобів для спостереження [7]. У такому випадку якщо результат такого спостереження оформлювати як дія за особою, то обов'язково необхідна ухвала слідчого судді, оскільки така дія відповідно до частині 2 статті 31 Конституції України [4] тимчасово обмежує конституційні права людини. Якщо оформлювати спостереження за транспортним засобом як за річчю, то ухвала слідчого судді не потрібна. Відповідно до частині 2 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» прийняття рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора, здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про

прийняте рішення прокурора [9]. Також варто зазначити, що відповідно до пункту 1.15 наказу ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» негласні слідчі (розшукові) дії, які проводяться незалежно від тяжкості злочину, лише передбачені статтями 268 (установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу), 269 (спостереження за особою, річчю або місцем) у виняткових невідкладних випадках, визначених статтею 250 КПК України дозволяється проводити до постановлення ухвали слідчого судді [7].

Однак у правоохоронцях на практиці виникають деякі питання стосовно відношення GPS-трекерів до поняття спеціальних технічних засобів, які мають специфіку їх використання та можливі способи легалізації отриманих матеріалів.

Щодо відношення GPS-трекерів до спеціальних технічних засобів варто зазначити, що GPS-трекер це пристрій загально-побутового використання. Він не відноситься до такого різновиду оперативної техніки як спеціальні технічні засоби відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669 «Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації», у якому зазначено, що «окремі ознаки виробів галузевого та побутового використання (зокрема, мініатюрність, багатофункціональність, можливість негласного отримання інформації) не є підставами для визначення його належності до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів електровз'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації» [1]. Тому його можуть застосовувати правоохоронці за загальними документами.

На відміну від трекерів, які застосовують у загально-побутовому напрямі до GPS-трекерів як радіомаячка, що використовуються працівниками правоохоронних органів для виконання завдань з виявлення кримінальних правопорушень під час його прихованої установки, висуваються такі вимоги: пристрій повинен мати невеликі габарити, що можна непомітно розмістити всередині або зовні салону транспортного засобу; відсутність зовнішніх антен; наявність автономного живлення; працювати автономно протягом значного проміжку часу та з високою точністю визначати координати об'єкта чи транспортного засобу.

Щодо можливої легалізації отриманої інформації. У процесі судового розгляду може виникнути питання щодо прив'язки обвинуваченого до транспортного засобу, який спостерігався у разі здійснення такої дії як спостереження за річчю. У такому випадку є деякі варіанти легалізації застосування GPS-трекеру. Перший спосіб –

наявність свідків, які бачили як особа сідала за кермо транспортного засобу. Другий спосіб – використання відеоматеріалів отриманих з камер теленагляду за дорожнім рухом чи використання відеоматеріалів із системи «Безпечне місто». Третій варіант – використання оперативної комбінації. Наприклад, стаття 35 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає можливі варіанти, в яких працівник поліції має право зупиняти транспортний засіб [8]. При цьому поліцейський відповідно до статті 40 Закону України «Про Національну поліцію» під час спілкування з громадянами повинен застосовувати засоби фото-, відеофіксації [8]. Такі дії підтверджують інформацію, що обвинувальна особа в певний день і час була за кермом транспортного засобу, який спостерігається.

Відповідно до частини 2 статті 269 КПК України за результатами спостереження складається протокол, до якого долучаються отримані фотографії та/або відеозаписи [6].

Список використаних джерел

1. Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації : постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669.

2. Кобець М. В. Спеціальні технічні засоби у протидії організованій злочинності: поняття та правові норми їх застосування. Протидія організованій злочинній діяльності : матер. III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 19 квіт. 2019 р.). Одеса, 2019. С. 38–42.

3. Кобець М. В. Навігаційні системи в правоохоронній діяльності. Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності : матеріали IV міжнарод. наук.-практ. конф. (Україна, Київ, 26–27 листопада 2009 р.). Київ : Київ. нац. ун-т вн. справ, 2009. – С. 66–68.

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254К/96-ВР.

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. №2341-III // ВВРУ, № 25–26. Ст. 131.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI.

7. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5.

8. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII.

9. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. №2135-XII // ВВРУ, 1992. № 22. Ст. 303.

Коваленко Володимир Вікторович,
професор кафедри кримінально-правових
дисциплін Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка, кандидат
юридичних наук, доцент;

Кібенко Віталій Васильович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВОЇ МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ НЕОЧЕВИДНОСТІ

Початковий етап розслідування умисних вбивств, вчинених в умовах неочевидності, характеризується низьким рівнем інформації про подію кримінального правопорушення та ознаки злочинця. Неочевидними вважаються убивства, які були вчинені за відсутності очевидців, з обмеженою інформацією про особу потерпілого (виявлено невпізнаний труп, частини розчленованого тіла, відсутність трупа) та за відсутності інформації про особу злочинця.

Ключовими завданнями слідства на початковому етапі розслідування подібних злочинів є розширення інформації про подію, що відбулася, побудова та перевірка слідчих версій. Суттєвого значення в таких випадках набувають сліди біологічного походження, які виявляються на місці вчинення такого злочину. Одним із перспективних способів їх дослідження є призначення судової молекулярно-генетичної експертизи.

Названа судова експертиза проводиться з метою встановлення генетичних ознак людини в об'єктах біологічного походження. Основними завданнями експертизи є: встановлення генетичних ознак (ДНК-профілю) біологічного матеріалу людини; ідентифікація особи за генетичними ознаками у слідах біологічного походження; встановлення належності частин розчленованого трупа одній особі; ідентифікація померлої особи за генетичними ознаками близьких родичів; встановлення батьківства та біологічної спорідненості осіб тощо. Типовими об'єктами дослідження є кров, сперма, букальний епітелій, слина, піднігтьовий вміст, кісткові рештки, зуби, волосся з цибулиною, а також контактні сліди, які містять клітини з ядрами [1].

Об'єкти біологічного походження, які можуть містити клітинну ДНК, доцільно одразу після виявлення на місці події направляти для проведення молекулярно-генетичної експертизи. Перед експертом можна поставити питання про кількість осіб, чий генний матеріал

присутній у зразках, та про можливість виділення та збереження для подальшої ідентифікації ДНК-профілей таких осіб.

Для безпосередньої ідентифікації злочинця потрібні зразки для порівняльного дослідження, які можуть бути відібрані тільки після побувної та первинної перевірки версій про причетність окремих осіб до вчинення злочину. Науковці зазначають, що прискорити ідентифікацію в таких випадках може наповнення баз даних ДНК осіб, які затримуються за підозрою у вчиненні кримінальних правопорушень [2, с. 158].

Молекулярно-генетична експертиза є достатньо ефективним засобом з'ясування чи підтвердження ознак особи потерпілого. Зокрема, встановлення належності частин розчленованого трупа до одного тіла, можливе за допомогою названої судової експертизи, із виділенням генетичного профілю загиблої особи для її подальшої ідентифікації.

У випадку неможливості особи за трупом родичами через серйозне знівечення тіла, для встановлення особи потерпілого може призначатися ідентифікаційне молекулярно-генетичне дослідження. В такому випадку зразки для порівняльного дослідження відбираються у ймовірних кровних родичів найближчого порядку (батько, матір, син, донька, рідні брат чи сестра) шляхом забору букального (щічного) епітелію. Втім, потрібно розуміти, що в такому випадку експертиза підтвердить лише наявність споріднення між загиблим і його живими родичами, що є непрямым підтвердженням особи потерпілого.

Біологічні речовини, придатні для виділення ДНК-профілю, можуть лишатися на побутових предметах, якими потерпілий користувався до смерті – зубні щітки, гребінці для волосся, посуд, предмети одягу. Тому подібні предмети можуть стати джерелами зразків для порівняльного молекулярно-генетичного дослідження.

Таким чином, проведення молекулярно-генетичної експертизи є дієвим інструментом під час розслідування умисних вбивств, вчинених в умовах неочевидності. Така експертиза може використовуватися для дослідження речовин біологічного походження, виявлених на місці події, визначення кількості осіб, які залишили подібні сліди, встановлення особи померлого, ідентифікації злочинця тощо.

Список використаних джерел

1. Експертна спеціальність 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження» / Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України. URL: <https://ndekc.kh.ua/diialnist/vydy-doslidzhen/ekspertna-spetsialnist-9-5-molekulyarno-genetichni-doslidzhennya>.

2. Степанюк Р.Л., Щербаковский М.Г., Кікінчук В.В., Лапта С.П., Гусева В.О. (2019). Проблемы применения судебной молекулярно-генетической экспертизы в уголовном производстве Украины. Georgian medical news No 5 (290) 2019.

Комарницька Оксана Богданівна,
співробітник Національної академії Служби
безпеки України, кандидат юридичних наук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ КОНТРОЛЮ ЗА СПОСОБАМИ ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

На сучасному етапі розвитку техніки активно формується система знань про комплекс різних за своєю природою механізмів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

За змістом положень КПК України закріплені визначення засобами спілкування й ця негласна слідча (розшукова) дія (далі – НСРД) є різновидом втручання в нього.

Втручання у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умови, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж забезпечує контроль, конспіративне перехоплення та фіксацію з використанням технічних засобів телефонних розмов, що передаються засобами стаціонарного та рухомого (мобільного зв'язку), а також інших даних, що передаються каналами зв'язку, що контролюється.

Незважаючи на те, що одним із завдань прокурора на досудовому розслідуванні слугує забезпечення контролю за інформацією про проведення НСРД шляхом попередження осіб про відповідальність за розголошення даних слідства, однак, способи доступу до її джерел поповнюються в Інтернет-мережі.

Зокрема, останнім часом можна знайти в Інтернет-мережі не тільки копії матеріалів кримінального провадження, яке перебуває ще на стадії досудового слідства (протоколи про проведення НСРД з відомостями щодо приватного (особистого/сімейного) життя, але й інформацію про методи їх проведення, осіб, які їх проводили).

Як наслідок, деякі способи доступу до джерел отримання інформації під час проведення НСРД в кримінальному провадженні трансформувались в знаряддя злочинної діяльності, що становить особливу небезпеку для найбільш значимих соціальних цінностей у суспільстві, таких, як: життя і здоров'я, честь і гідність людини, недоторканість усіх форм приватного життя. В умовах сьогодення одним із способів доступу до джерел інформації, який використовується в злочинних цілях, відомості про який наявні в Інтернет мережі є «дублюват картки». За допомогою цього механізму відбувається зняття інформації, яка передається телефонним зв'язком – SMS, MMS.

Разом з тим обізнаність про такий метод доступу до джерел інформації (спостереження, відбору та фіксації змісту інформації наявної в SMS, MMS. тощо) сприяє успішній протидії розслідуванню.

В цьому аспекті суб'єкт протидії, розуміючи мету і спрямованість дій співробітника оперативного підрозділу, слідчого,

прокурора, прагне впливати на них в бажаному для себе напрямі. З комунікативної позиції суб'єкт протидіючи слідству прагнучиме до передачі слідчому неправдивої інформації або в її прихованні, оскільки обізнаний користувач в системі налаштування електронної пошти через активізацію позначки про направлення повідомлення на електронну пошту у разі входження іншого носія в його телефон.

З огляду на багатогранність і складність зазначеної проблематики, вказана обставина вимагає посилення обмеження доступу до ознайомлення з протоколом фіксації ходу та результатів проведення НСРД, але не тільки у випадку наявності відомостей про методи/способи отримання інформації, через допуск учасників кримінального процесу до державної таємниці.

На практичному рівні ця процедура є досить громіздка, однак, виправданою для захисту прав, свобод та інтересів особистості та збереження форм і методів отримання інформації негласним способом.

Від цього залежить результативність досудового слідства і виконання завдань кримінального судочинства, насамперед щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Отже, у практичному сенсі прокурор безпосередньо керує діями органу досудового слідства щодо проведення НСРД, використання отриманих результатів, їх збереження, відповідно, прокурорський нагляд повинен здійснюватися систематично і незалежно від наявності відомостей про порушення законності.

Корнейко Олександр Васильович,

завідувач кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат технічних наук, професор;

Школьніков Владислав Ігорович,

т.в.о. начальника Центру кримінальної аналітики Національної академії внутрішніх справ

ЗБІР, ОБРОБКА Й АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ З ВИКОРИСТАННЯМ СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*(досвід Центру кримінальної аналітики
Національної академії внутрішніх справ)*

Сучасний розвиток технологій кримінального аналізу зумовлює впровадження новітніх методик обробки та аналізу даних з відповідних інформаційних ресурсів.

Відповідно до спільного рішення керівництва Національної академії внутрішніх справ (НАВС) та Департаменту кримінального аналізу (ДКА) Національної поліції (НП) України, на підставі рішення

Вченої ради НАВС від 7 липня 2020 року в НАВС було утворено Центр кримінальної аналітики (надалі – Центр) як самостійний структурний підрозділ академії.

Одним із головних напрямків діяльності Центру є надання допомоги підрозділам НАВС, ДКА, інших підрозділів НП та правоохоронних органів України щодо впровадження в їх практичну діяльність відповідних методик та програмних засобів, що розроблені Центром для здійснення кримінального аналізу, інформаційно-пошукової та аналітичної роботи.

Центром спільно з працівниками ДКА, кафедрою оперативно-розшукової діяльності та кафедрою інформаційних технологій та кібербезпеки НАВС підготовлено ряд практичних посібників, що детально розкривають специфічні методики проведення кримінального аналізу, а саме:

- «Кластерний аналіз інформації про телефонний трафік»;
- «Обробка та аналіз за допомогою MS Excel та IBM i2 Analyst's Notebook інформації щодо одночасного перетину кордону декількома особами»;
- «Обробка та аналіз інформації з Державного реєстру нерухомого майна Міністерства юстиції України»;
- «Обробка та аналіз інформації з інформаційно-аналітичного комплексу «Безпечне місто».

Окрім цього, Центром розроблюються методики встановлення та візуалізації спільних маршрутів перетину осіб, транспортних засобів на основі телефонного трафіку, даних з інформаційно-аналітичного комплексу «Безпечне місто» тощо. Це стало можливим внаслідок апробації геоінформаційного комплексу ArcGIS в освітню та наукову діяльність НАВС, який є найбільш потужним програмним продуктом для здійснення аналізу інформації з використання можливостей геовізуалізації.

Іншим актуальним напрямком діяльності Центру є напрацювання відповідних методик обробки та аналізу інформації з відкритих джерел, у тому числі мережі Інтернет. Крім того, на сьогодні працівниками Центру розроблено алгоритми завантаження інформації про біткоїн транзакції з використанням технології API-інтерфейсу з метою подальшого аналізу цієї інформації в програмному продукті IBM i2 Analyst's Notebook.

Стрімкий розвиток сучасних інформаційно-аналітичних технологій зумовлює переосмислення змісту поліцейської діяльності, розвиток відповідних методик задля ефективного попередження, розслідування, розкриття та прогнозування кримінальних правопорушень. Тому здійснення освітньої та наукової діяльності закладів вищої освіти системи МВС України у сфері кримінального аналізу є одним із напрямів підготовки нової генерації сучасних українських поліцейських.

Котляренко Лідія Теодорівна,
професор кафедри теорії, методики
та організації фізичної підготовки і спорту
Національного університету оборони
України імені Івана Черняхівського,
доктор біологічних наук, професор;
Кофанов Андрій Віталійович,
професор кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Здійснення Російською Федерацією збройної агресії проти України породило нагальну потребу в своєчасному і точному ототожненні великої кількості жертв протистояння, зокрема й військовослужбовців. Проте заборонені методи й засоби ведення неоголошеної війни часто унеможливають ідентифікацію загиблих традиційними методами. Умови отримання тілесних ушкоджень чи загибелі на війні такі, що тіла військовослужбовців розриваються, обгорають, пошкоджуються настільки, що ідентифікувати таке тіло стає вкрай складно, часто навіть неможливо, за допомогою звичайних методів. Крім того, внаслідок контузій, больового шоку, інших медичних станів, військовослужбовці, які поступають до лікувальних закладів, не можуть повідомити відомості про себе і залишаються невідомими.

За даними Управління верховного комісара Організації Об'єднаних Націй із прав людини (далі – ООН) від початку збройного конфлікту на Сході України (з 14 квітня 2014 р. до 31 серпня 2020 р.) у зоні проведення антитерористичної операції/ операції Об'єднаних сил (далі – АТО/ООС) загинуло 4150 українських військових. ООН відзначає, що за останні два роки до 40 відсотків смертей військових не пов'язані з бойовими діями [1].

Значна кількість бойових втрат пов'язана із тим, що на сьогодні українські військові гинуть від куль снайперів, а також при потраплянні на вибухові пристрої. У першому випадку часто від голови мало що може залишитися, а в другому – окремі частини тіла. Все це вимагає використання молекулярно-генетичного дослідження виявлених частин чи фрагментів тіла людини для їх ідентифікації та подальшого захоронення.

Ідентифікацію тіл загиблих унаслідок збройного конфлікту на Донбасі проводить Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ (далі – ДНДЕКЦ). Перевіряють і збирають інформацію про встановлення генетичних ознак біологічних зразків невпізнаних трупів у Центральному обліку генетичних ознак людини (далі – ЦОГОЛ).

Станом на червень 2020 року ЦОГОЛ налічує 2 122 ДНК-профілі невідомих трупів, виявлених у зоні АТО/ООС. З них встановлено 594 збіги щодо ймовірної спорідненості невідомих тіл та родичів зниклих безвісти осіб в зоні збройного конфлікту. Детальна інформація про кількість зниклих безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом відсутня.

У Службі безпеки України зазначають, що «ведення Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, віднесено до повноважень Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, утвореної розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 року» із змінами (проте ця Комісія й досі практично не працює). Наразі єдина організація, яка може розшукувати зниклих безвісти і має доступ до непідконтрольних Україні територій – це Міжнародний Комітет Червоного Хреста. У свою базу вони вносять тих осіб, чії родичі звернулися з проханням знайти їхніх рідних. Статистика відкритих справ про розшук зниклих безвісти щороку спадає. Наприклад, за даними Міжнародного Комітету Червоного Хреста, у 2014-му було 528 справ, 2015 році – 433, 2016-му – 341, 2017-му – 212 справ, 2018-му – 147, 2019 році – 111. За перше півріччя 2020 року в МКЧХ відкрито 45 справ про пошук зниклих безвісти [2].

Сучасний стан справ свідчить про відсутність цілісної випереджальної стратегії держави щодо створення умов для своєчасної ідентифікації військовослужбовців, військовозобов'язаних і призовників, які можуть ставати учасниками різних правовідносин та набувати різних процесуальних статусів, у сукупності із загальною відсутністю адекватного складним військово-політичним умовам прагнення державних інституцій до формування інноваційної ідеології. Реалії часу зумовили гостру необхідність у використанні для вирішення згаданої проблеми найпрогресивніших технологій, до яких варто віднести одне з найважливіших наукових досягнень останніх трьох десятиліть у галузі геномної ідентифікації людини, а саме молекулярно-генетичне дослідження ДНК і створення банку даних генетичних ознак людини.

Саме створення державного повноцінного банку даних генетичних ознак людини сприятиме оперативному вирішенню суспільно важливих завдань сучасними засобами як криміналістики, так і цивільстики.

Тому варто визнати актуальною законодавчу ініціативу у формі проекту Закону України “Про державну реєстрацію геномної інформації людини” (далі – проект Закону), який розроблений Експертною службою МВС та внесений групою народних депутатів України [3]. Розглянемо окремі положення цього законопроекту.

З урахуванням досвіду ідентифікації загиблих в АТО/ООС пропонується встановити механізм відбору біологічних зразків осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, і військовослужбовців (стаття 8 проекту Закону). Проте розробник

законопроекту не передбачив як саме буде здійснюватися відбір біологічних зразків на добровільній основі чи в обов'язковому порядку та не обґрунтував періодичність відбору цих зразків.

Зокрема, у частині 2 статті 8 проекту Закону зазначається, що «відбір біологічного матеріалу у військовослужбовців планується проводити з періодичністю кожні 8 років». Виникає питання: чому кожні 8 років, а не кожні 5 чи 10 років? Як носії біологічних знань ми звичайно можемо пояснити та зрозуміти щодо необхідності повторного відбору біологічних зразків, оскільки організм людини, а значить його ДНК підпадає під вплив багатьох мутагенних факторів, які здатні вносити зміни в геном людини. Саме повторне з певним проміжком часу одного й того біологічного матеріалу, а ще й при дослідженні одних і тих же локусів (окремих ділянок з відповідними генами) хромосом можуть виявити ці прижиттєві зміни ДНК людини, що відповідно й може мати саме ту ідентифікуючу ознаку, необхідну для ідентифікації певної особи. Проте такі мутації (зміни ДНК) відбуваються все ж таки не настільки часто, та й повторні періодичні такі дослідження вимагатимуть також чималих фінансових витрат. Тому, на нашу думку, положення частини 2 статті 8 доцільно вилучити із проекту Закону.

У частині 4 статті 8 проекту Закону вказується, що «відбір біологічного матеріалу в осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, та військовослужбовців здійснюється Міністерством оборони України, Службою безпеки України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України за рахунок коштів державного бюджету, що виділяються на їх утримання». Відбір біологічного матеріалу – це дуже добре, а що далі? Немає чіткої послідовності наступних дій з цим біологічним матеріалом: яким має бути цей біологічний матеріал, куди його направляти, на який вид дослідження, в яку базу даних і в якій формі буде заноситися ДНК-профіль військовослужбовців? Однозначно, що довготривале збереження біологічних зразків у живому чи законсервованому вигляді є надто складним процесом як у матеріальному так і технічному сенсі. Тому, необхідно провести молекулярно-генетичне дослідження всіх відібраних у військовослужбовців біологічних зразків для встановлення їх ДНК-профілів та занести у відповідний Банк даних генетичних ознак людини.

Отже, юридична невизначеність порядку проведення відбору біологічного матеріалу в осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, та військовослужбовців, порядку державної реєстрації геномної інформації, джерел фінансування проведення молекулярно-генетичної експертизи їх біологічного матеріалу, а також порядку реєстрації геномної інформації вказаної категорії осіб вказує на суттєві недоліки законопроекту, що у разі реалізації вказаних положень проекту Закону у пропонованій редакції може призвести до нецільового використання коштів державного

бюджету або необґрунтованого покладення на осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, та військовослужбовців обов'язку здійснювати оплату вартості молекулярно-генетичної експертизи.

Тому, вважаємо за необхідне відмітити окремі прогресивні до тепер положення проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо генетичної ідентифікації військовослужбовців)» від 3 червня 2015 року № 2001а, який був прийнятий за основу та направлений на доопрацювання до Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони та внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні [4]. У подальшому цей законопроект був перереєстрований за іншим номером (від 29 серпня 2019 року № 0902) та 10.09.2019 знятий з розгляду.

Варто зауважити, що норми цього законопроекту мають чітку визначеність щодо гарантованого встановлення особи військовослужбовця із застосуванням усіх законних методів ідентифікації, у тому числі за допомогою методів генетичної ідентифікації біологічного матеріалу, що містить ДНК особи. Передбачалося створення бази даних ДНК військовослужбовців, яка повинна містити дані ДНК усіх військовослужбовців, які при проходженні військово-лікарської комісії перед вступом на військову службу висловили свою згоду на збір, обробку і зберігання такого роду даних. Збір даних ДНК осіб, які вступають на військову службу мав відбуватися за допомогою неінвазивних методів, тобто шляхом отримання даних ДНК із волосин з цибулинами, букального епітелію особи. Для військовослужбовців, які відмовлялися від надання біологічного матеріалу із зразками ДНК, у разі необхідності в подальшому встановлення їх особи, передбачалося застосування аналізу ДНК військовослужбовця щодо відповідності зразкам, наданим біологічними родичами цього військовослужбовця.

Вважаємо, що вищезазначені положення проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо генетичної ідентифікації військовослужбовців)» зберегли свою актуальність, та можуть бути запозичені і використані суб'єктами законодавчої ініціативи при доопрацюванні Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини». Водночас, на нашу думку, унормуванню механізму відбору біологічних зразків осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, і військовослужбовців варто присвятити у законопроекті окремий розділ.

З урахуванням проведеного дослідження можна зробити висновок, що актуальність законодавчих новацій такого спрямування є безсумнівною, адже нині чинне законодавство не передбачає створення бази генетичних даних осіб, які призиваються на військову службу. При цьому вважаємо, що вирішення проблеми ідентифікації військовослужбовців у сучасних умовах повинно здійснюватися інноваційно та комплексно, шляхом прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини», який би визначав цілі, принципи, види такої реєстрації, встановлював основні вимоги до її

проведення, закріплював поняття й статус генетичних даних людини, умови та порядок їх отримання, зберігання й використання, а також відносив військовослужбовців, військовозобов'язаних і призовників до тієї категорії осіб, яка підлягає першочерговій геномній (генетичній) реєстрації в обов'язковому порядку. При цьому, створення державної автоматизованої інформаційно-пошукової системи дозволить удосконалити міжнародне співробітництво щодо обміну геномною інформацією з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Список використаних джерел

1. ООН уточнила кількість загиблих і поранених на Донбасі, 3 вересня 2020 року. URL: <https://ua-news.liga.net/politics/news/oon-utochnila-kilkist-zagiblih-i-poranenih-na-donbasi>.

2. Шимків Наталія. «Двері в хату не закриваю, раптом він вночі прийде». Як в Україні (не) шукають зниклих безвісти на Донбасі, 8 липня 2020 року. URL: https://lb.ua/society/2020/07/08/461435_dveri_hatu_zakrivayu_raptom_vin.html.

3. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: проект Закону України, від 26.10.2020 реєстр. № 4265. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70249.

4. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо генетичної ідентифікації військовослужбовців: постанова Верховної Ради України, від 12.07.2016 № 1453-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1453-19>.

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник;
Базюк Віталій Сергійович,
курсант 3-го курсу ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми як одне з найбільш ганебних явищ сучасності стало глобальною проблемою для мільйонів людей у сього світу. За оцінками експертів – це сучасна форма рабства, порушення прав людини, злочин не тільки проти життя та здоров'я особи, але й проти держави. Нажаль, у сучасному світі торгівля людьми стала найприбутковішою сферою діяльності організованої злочинності.

При розслідуванні торгівлі людьми (ч. 3 ст. 149 КК України) для доведення вини підозрюваних, виявлення особи та стану потерпілого, інших обставин злочину суттєве значення має призначення судових

експертиз. Зокрема криміналістичних, у тому числі почеркознавчих по вилученим документам, з метою встановлення виконавців підписів та рукописних текстів, технічних засобів, які використовувалися при складанні завідомо неправдивих документів і т. ін.

Разом з тим, за наявності даних про заподіяння потерпілим під час сексуальної експлуатації або при примушуванні до цього ушкоджень, зараження венеричною хворобою або вірусом імунодефіциту тощо, про звернення останніх у зв'язку з цим до медичних установ необхідно проводити судово-медичні експертизи з метою встановлення характеру і тяжкості заподіяних тілесних ушкоджень, оскільки їх висновки можуть мати суттєве значення для кваліфікації дій злочинців, як за відповідними частинами статті 149 КК України, так і за іншими статтями.

У ряді випадків, за наявності достатніх підстав, для встановлення тяжкості вчиненого злочину і для визначення заподіяної потерпілій особі шкоди, може виникнути необхідність у проведенні судово-психіатричних та судово-психологічних експертиз щодо визначення психічного стану потерпілих.

Під час проведення експертиз необхідно взяти заходів до пошуку додаткових та закріплення наявних доказів, що стосуються не лише фактичних обставин вчинення злочину, але й ступеню обізнаності з ним причетних до цього осіб для доведення їх умислу на вчинення злочину, а також перевірити версії про співучасть у злочинній діяльності посадових осіб державних органів, установ та організацій [1].

Аналіз слідчої практики свідчить про те, що не всі сучасні можливості судових експертиз і не весь їхній існуючий спектр використовується при розслідуванні таких злочинів. З метою отримання даних для додаткової кваліфікації за ознаками інших видів злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, можуть бути призначені судово-медичні експертизи для встановлення статевої зрілості потерпілого (ст. 155 КК України), наявності у нього слідів насильницького статевого акту (ст. 152 КК України), тілесних ушкоджень (ст. 127 КК України) та ін.

Крім наведених обов'язкових випадків проведення медичних, психологічних і психіатричних досліджень, відповідні експертизи призначаються при розслідуванні торгівлі людьми й для встановлення інших обставин кримінального правопорушення: правильності сприймання потерпілим обставин, що мають значення у кримінальному провадженні, спроможності давати про них відповідні показання; емоційного стану потерпілого в період, який передував його самогубству; психотравмуючої ситуації для потерпілого; впливу ситуації в сім'ї та виховної поведінки батьків на емоційний стан, психічний розвиток дитини; спричинення страждань (моральної шкоди); індивідуально-психологічних особливостей і психічних захворювань осіб, які проходять у кримінальному провадженні, та ін.

Експертне психологічне дослідження підозрюваного у кримінальних провадженнях про торгівлю людьми, як правило, проводиться в таких взаємопов'язаних напрямках: 1) діагностика стійкої системи мотивів, широти відображення в них існуючих у суспільстві сфер відносин, стійкості провідних спонукань, їхньої ієрархічності, змісту, співвідношення з вимогами суспільства; 2) дослідження характеру, особистісних захисних механізмів, стереотипів поведінки, звичайних способів адаптації до труднощів, особливостей пізнавальної сфери (мислення, уяви, пам'яті, сприйняття, темпів перебігу психічних процесів); 3) установлення індивідуально-рольового статусу підозрюваних у злочинній групі (лідер, підлеглий, ведений тощо) [2].

Крім зазначених, при розслідуванні торгівлі людьми найбільш поширеними є такі різновиди криміналістичних експертиз:

- технічна експертиза документів, за допомогою якої можна встановити спосіб їхнього виготовлення або підроблення (наприклад, заміну фотографії дитини в документі), визначити спосіб унесення в них змін і доповнень (наприклад, дописування в історії хвороби дитини);

- установити зміст виведеного тексту (відновити початковий текст у підробленому паспорті), ототожнити кліше печаток і штампів органів піклування, інших державних установ, установити обладнання, на якому виготовлювався документ тощо;

- почеркознавча експертиза, що встановлює виконавця рукописного тексту, цифрових записів або підписів у різних документах – контрактах, чорнових записах, заявах, документах про встановлення тощо;

- трасологічна експертиза з метою ідентифікації особи за відбитками пальців рук, цілого за частинами (у разі виявлення при огляді місця події, обшуку, виїмки уламків, обривків, осколків, частин упаковок, матеріалів, що є східними з тими, у яких знаходилися або були виявлені в інших місцях частини певних предметів, речовин);

- портретна експертиза з ототожнення особи за фотографією, відеозаписом (у тому числі за зображенням в Інтернеті). У деяких випадках рекомендується ідентифікувати особу не тільки за ознаками обличчя, а в разі його відсутності на фотографії й за іншими ділянками тіла, що мають родимки, папіломи, рубці, інші дефекти на шкірі;

- експертиза матеріалів, речовин та виробів: наркотичних речовин (установлення класифікаційної належності виявлених речовин); волокнистих матеріалів (наприклад, ідентифікація за волокнами на одязі малолітнього чохла автомобіля, яким його перевозили) та ін. [3].

Кваліфікуюче значення при розслідуванні торгівлі людьми має встановлення форми співучасті злочинців у вчиненні злочину – групою осіб, за попередньою змовою групою осіб, організованою групою, злочинною організацією (ст. 28 КК України). Вирішенню цього завдання

може сприяти дослідження апаратів мобільного зв'язку, електронних записних книжок та інших магнітних носіїв інформації.

Разом з тим, під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (наприклад, оперативної закупівлі) можуть використовуватися технічні засоби, за допомогою яких фіксуються мовлення та зовнішність злочинців. Для надання цим матеріалам доказового значення необхідно, по-перше, установити технологію отримання відео-звукозапису та відсутність у ньому ознак монтажу.

Отримання зразків для експертизи здійснюється у порядку, передбаченому ст. 245 КПК.

Отже, уміле використання слідчими й оперативними працівниками можливостей судово-медичної експертизи сприяє підвищенню ефективності розслідування торгівлі людьми.

Список використаних джерел

1. Щербаковська К. О. Використання можливостей судових експертиз при розслідуванні торгівлі дітьми / К. О. Щербаковська // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – Випуск 11. – 2011. – С. 183–189.

2. Весельський В. К. Торгівля людьми в Україні (проблеми розслідування) : [навч. посіб.] / В. К. Весельський, В. В. Пясковський. К. : КНТ, 2007. – 266 с.

3. Виявлення та припинення торгівлі людьми: навчально-методичний посібник / кол. авт.: Ахтирська А.М. та ін. – К.: Конус-Ю, 2009. – 212 с.

Лизогубенко Євген Віталійович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Никифорчук Вадим Дмитрович,

співробітник Державного бюро розслідувань, кандидат юридичних наук

ОБРОБКА Й ВІДНОВЛЕННЯ ФОТО- ТА ВІДЕОЗБРАЖЕНЬ У РОЗКРИТТІ Й РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

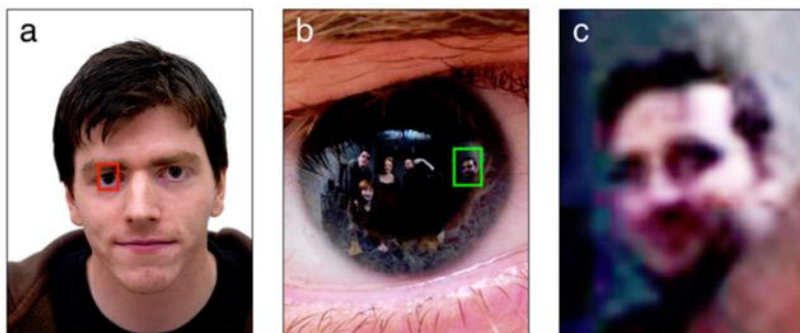
За статистикою МВС України серед багатьох видів злочинів існують такі, які розкрити дуже складно, а іноді деякі з них і взагалі залишаються нерозкритими. Грабежі на вулицях міста, зґвалтування в темну пору доби, угони автотранспортних засобів, список таких злочинів можна продовжувати довго. Як же встановити злочинця, якщо сама жертва не бачила правопорушника та не може його описати, або встановити свідків злочину не виявилось можливим? Тоді на допомогу приходять новітні технології фіксації правопорушень за допомогою камер відеоспостереження розгорнутих на автошляхах та вулицях українських міст, а також інші відео та фото матеріали

отримані з електронних приладів фізичних та юридичних осіб. Так наприклад у Київській міській державній адміністрації заявили, що завдяки столичній системі відеоспостереження «Безпечне місто» за останні три роки вдалося більш ніж втричі знизити рівень грабежів на вулицях Києва, а також на 56 % знизити рівень злочинів в громадських місцях. В даний час комплексна система відеоспостереження Києва налічує близько 7000 камер на вулицях, біля об'єктів соціальної сфери, пам'ятників культури, на дорогах, в'їздах і виїздах з міста [1].

Так отримавши зображення з камер відеоспостереження можна встановити особу яка підозрюється у вчиненні злочину, напрямок його ймовірного руху, транспортний засіб на якому він пересувався, а також його ідентифікація за номерними знаками та іншу значиму інформацію для затримання та притягнення до відповідальності злочинця.

Але як показує практика зображення отримані з камер відеоспостереження чи інших приладів фіксації фото або відео зображення не завжди можна використати для ідентифікації зловмисника чи отримання оперативно значимої інформації. Тому нерідко постає потреба в додатковій обробці та відновленні зображень отриманих правоохоронцями під час оперативно-розшукових заходів чи досудового розслідування.

Так вчені з університету Глазго і університету Йорка (Великобританія) опублікували роботу з описом техніки пошуку «прихованих» осіб на фотографіях з відображенням в зіниці ока. Автори дослідження вважають, що цей метод можна використовувати для криміналістичної експертизи. Наприклад, в зіницях на фотографії жертви може виявитися особа злочинця. Кадри з фотоапарата чи смартфона, вилученого в процесі розслідування, теж можна вивчати для відновлення картини події. Метод виявлення «прихованих» осіб наступний: спочатку фотографія збільшується в певному місці, потім підвищується її контраст і запускається спеціальний софт для збільшення різкості.

Далі за допомогою алгоритму збільшення різкості які останнім часом помітно покращилися і демонструють вражаючі результати (наприклад SmartDeblur) обробляється та відновлюється зображення отримане з зіниці ока.

На зображенні показані особи, знайдені в зіницях ока на фотографіях. Автори наукової роботи встановили, що учасники експерименту розпізнають таких осіб з точністю 90%, що цілком підходить для криміналістичної експертизи.

Розмір особи в зіниці приблизно в 30 000 разів менше, ніж особи об'єкта зйомки. Відповідно, можна приблизно зрозуміти, якого розміру має бути оригінальне зображення, щоб відновити зображення особи. Як показало дослідження, для впізнання людини досить картинки 320 пікселів.

Таким чином, маючи фото зображення зняте у розподільній якості 10 мегапікселів правоохоронці зможуть не тільки побачити та розпізнати особу яка відобразилася в зіниці жертви, але встановити важливі деталі навколишнього оточення, які можуть допомогти в пошуку злочинців і визначенні місця злочину.

Так в Україні також є позитивний досвід використання відеоматеріалів з низькою якістю та подальшого їх відновлення під час розкриття резонансних злочинів. Наприклад проводячи журналістське розслідування проєкт «Слідство.Інфо» в результаті перегляду відео з камер спостережень було ідентифіковано автомобіль Skoda Octavia. За

допомогою у розпізнанні номерного знаку авто журналісти звернулися до фахівців з проекту BELLINGCAT. Для розпізнавання цифр номерного знаку, спеціаліст з Німеччини зробив кадри з відео як окреме фото і за допомогою програмного забезпечення та прикладних знань зміг розпізнати номер авто.

В подальшому українські правоохоронці також зверталися до цього фахівця для встановлення номерного знаку авто під час розслідування кримінального провадження. Свою роботу німецький спеціаліст Олаф Ніч провів таким чином:

Номерний знак у розподільній якості становив лише 40 на 10 пікселів.

Мал. 1. План номеру в оригінальній розподільній якості

Ще однією проблемою було нерівномірне відображення цифр і букв, передостаннє листа з дуже малим контрастом. Крім того, відео було дуже шумне через нічну сцену.

Тому ідентифікація номерного знака транспортного засобу проводилася в декілька етапів. З цією метою з відео було виділено 60 окремих зображень та об'єднано в зображення, використовуючи обробку зображень із суперпоглинанням.

Мал. 2. Результат зображення після адаптованої обробки зображень

Через неоднорідне відображення літери та цифри визначали за допомогою різних фільтрів.

Мал. 3: Використання різних фільтрів для візуалізації цифр і букв

Знайдені літери та цифри мають найвищий ступінь відповідності. Проте наступні можливі комбінації наведені нижче, мають меншу відповідність: AA 1141 IA; AA 2291 IA; AA 1291 TA; AA 1341 TA; AA 1341 IA; AA 1391 IA; AA 1391 TA; AA 1741 IA; AA 1741 TA; AA 1791 IA; AA 1791 TA

Модель автомобіля була визначена порівняльними зображеннями. Автомобіль у відео показує різні функції, які вказують на модель «Toyota RAV4, 2003» з 2003 по 2006 рік.

На відміну від стандартної моделі «Toyota RAV4, 2003» серії 2003–2006, монтується причіп.

В результаті було встановлено наступне: номерний знак на відео дуже імовірно «AA 1141 AA». Автомобіль, показаний на відео, – «Toyota RAV4, 2003», цілком імовірно, з серії 2003–2006 рр.

Отже використання відео та фото зображень отриманих з електронних пристроїв фіксації з подальшою їх обробкою та відновленням може значною мірою допомогти правоохоронним органам у попередженні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень встановленні осіб які їх вчинили та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Виходячи з вище викладеного стає зрозуміло, що процес обробки та відновлення зображень дуже складний, займає багато часу та людино-годин. А тому для спрощення цього процесу виникає нагальна потреба в використанні комерційних сервісів з обробки та відновлення зображень у поганій якості. Наприклад Topaz InFocus (www.topazlabs.com) або Focus Magic (www.focusmagic.com), або створення в Національній поліції власного програмного продукту на базі нейромережі, що зможе аналізувати і відновлювати фото та відео зображення які отримані в результаті слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Список використаних джерел

1. КГГА: Благодаря столичной системе видеонаблюдения за последние три года в Киеве втрое снизился уровень грабежей и на 56 % – количество преступлений в общественных местах. URL: <https://itc.ua/news/kgga-blagodarya-stolichnoj-sisteme-videonablyudeniya-za-poslednie-tri-goda-v-kieve-vtroe-snizilsya-uroven-grabezhej-i-na-56-kolichestvo-prestuplenij-v-obshhestvennyh-mestah/>.
2. Восстановление лиц по отражению в зрачке. URL: <https://habr.com/ru/post/207678/>.

Лісогор Віталій Григорович,

доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ПРОФАЙЛІНГ

Важливою і необхідною складовою процесу розслідування кримінального правопорушення є встановлення особи, яка його вчинила. Криміналістика розглядає її як особу підозрюваного (злочинця), яка характеризується фізичними, соціально-демографічними даними; чинниками, що мали вплив на формування і здійснення протиправної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо [1, с. 580]. Цей елемент структурно входить до криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень.

Встановлення такої особи передбачає, у тому числі, й з'ясування та дослідження її криміналістично значущих ознак, зокрема, даних про стать, вік, особисті соціально-психологічні та психічні властивості, злочинний досвід і фахові знання, особливості взаємин із потерпілою особою, спосіб, механізм та обстановку вчинення кримінального правопорушення тощо.

Одним із перспективних напрямів отримання таких даних є криміналістичний або кримінальний профайлінг, основним завданням якого є складання психологічного портрету (опису рис характеру, типу особистості, можливих психічних відхилень) людини, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення. Під час криміналістичного профайлінгу (профілювання) за слідовою картиною кримінального правопорушення складається портрет невідомої особи, яка його вчинила: хто вона, як себе поводить, що від неї очікувати і як із нею себе вести тощо. Фахівці криміналістичного профайлінгу використовують знання з криміналістики, кримінології, психіатрії та клінічної психології.

Сутність профайлінгу полягає у тому, що він є інтегральною методикою запобігання та розкриття кримінальних правопорушень через виокремлення характерних рис осіб, які їх вчинили або готуються вчинити, на основі психологічних, кримінологічних, криміналістичних і соціологічних знань; сукупність методів і методик оцінювання та прогнозування поведінки особи на підставі аналізу

найінформативніших ознак, криміналістичного портрету особи, характеристик зовнішності, невербальної та вербальної поведінки, місцеперебування тощо [2, с. 156].

Практичне значення криміналістичного профайлінгу полягає в логічному аналізі фактів, на підставі якого встановлюються причинно-наслідкові зв'язки між різними подіями, зокрема стосовно яких проводиться розслідування.

У наукових джерелах пропонуються такі напрями використання криміналістичного профайлінгу під час розслідування кримінальних правопорушень:

1. Складання психолого-криміналістичного портрету особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

2. Використання методу «географічної профілізації».

3. Використання прийомів верифікації під час проведення слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

4. Модернізація інформаційних систем Національної поліції України [3, с. 18–20].

Наразі у світі існують різні методики профілювання особи, які використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень:

1. Модель ФБР (США).

2. Географічна модель Д. Россмо (Канада).

3. Статистична модель Д. Кантера (Великобританія).

4. Модель розробки психологічного портрету (Ахмедшин Р.Л., Кубрак Н.В.).

5. Методика визначення маркерів серійності при розслідуванні вбивств (Одерій О.В., Седнев В.В., Ірхін Ю.Б.) [4, с. 9–13].

Методики криміналістичного профайлінгу активно розробляються і застосовуються в правоохоронних органах різних країн. Міжнародний досвід показав їх ефективність під час розслідування кримінальних правопорушень. Тому важливим є навчання цим методикам майбутніх і нинішніх співробітників органів розслідування, а також використання криміналістичного профайлінгу в діяльності правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: підручник. Пясковський В.В., Черноус Ю.М., Самодін А.В. та ін.; за заг. ред. В.В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Право, 2020. 752 с.

2. Калюга К.В. Профайлінг як сучасний засіб встановлення особи злочинця. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-2_2019/34.pdf.

3. Болдирева К.Ю. Метод профайлінгу у практиці боротьби зі злочинністю. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12953/Zadzerkallya.pdf>.

4. Галустьян О.А., Захаренко Л.М., Мотлях О.І. Технології профайлінгу в слідчій діяльності. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/15777>.

Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Буяльська Вікторія Романівна,
курсант 3 курсу ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (МЕСЕНДЖЕРІВ І СОЦІАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ)

Зі стрімким розвитком інформаційних технологій та використанням кіберпростору у всіх сферах суспільного життя, нажал, розповсюдження наркотичних засобів здебільшого здійснюється за допомогою мережі Інтернет та месенджерів.

На сьогоднішній день, незаконний обіг наркотиків обіймає всі злочини з прямим умислом і являє собою систематичний цикл дій від незаконного вирощування, виготовлення, придбання, зберігання, транспортування або торгівлі, у тому числі з використанням для цього соціальних мереж. Такий збут наркотиків через мережу Інтернет значно відрізняється від «традиційного» збуту, коли передача наркотичних засобів та коштів здійснюється з рук в руки.

Тому розвиток месенджерів з можливістю шифрування даних користувачів призвів до того, що за останні декілька років роздрібний продаж наркотиків майже повністю перейшов у цифровий формат. Кожне нове оновлення таких месенджерів ускладнює роботу правоохоронних органів за рахунок використання новітніх методів шифрування інформації та підвищення рівня анонімності учасників спілкування. Найбільш популярним месенджером серед роздрібних наркоторговців є Telegram [1], згідно інформації розробників цього додатку, кількість користувачів перевищила 500 млн людей.

Можна визначити типову схему незаконного обігу наркотичних засобів із використанням інноваційних технологій:

Спочатку здійснюється пошук на веб-сайтах відомостей про реалізацію наркотиків. Зазвичай цієї інформації про адреси інтернет-ресурсів, адреси електронної пошти, шифри, умовні терміни, за допомогою яких можна зв'язатись зі збувальником наркотиків.

Обов'язково встановлюється контакт з особою, яка пропонує придбати наркотики, в подальшій комунікації погоджуються питання про саму ціну, обсяг та вид наркотику, який далі стає предметом купівлі/продажу, спосіб його збуту та оплати.

Таке спілкування здійснюється різноманітними способами: в режимі онлайн через програми типу ICQ, Skype; шляхом Інтернет-переписки режимі онлайн у форумах (чатах) чи з використанням електронної пошти, тощо. Також збувальник наркотиків надає

покупцю свій номер стільникового телефону, з метою подальшої підтримки зв'язку.

Встановивши всі необхідні обставини купівлі/продажу наркотиків, здійснюється предоплата, як правило, одним із цих способів:

Через банківський переказ на вказаний збувальником банківський рахунок;

Переказ електронними грошима на електронні гаманці; поповнення рахунку вказаного збувальником телефонного номеру;

надання секретного коду ваучера визначеного збувальником телефонного номеру шляхом SMS-повідомлення;

переказ коштів з рахунку Інтернет-картки на вказаний збувальником банківський рахунок або номер телефону.

На цьому ці форми не закінчуються.

Коли відбувається отримання коштів, то після цього збувальник інформує покупця про спосіб отримання наркотичних засобів, він також буває різним: через постачання поштою, кур'єрською службою або ж здійснює так звану «закладку», а саме вказує певне місце про їх знаходження. Повідомлення про місцезнаходження наркотичних засобів та процес його отримання також буває різним: розмова по телефону, відправка текстової інформації чи фотографії місця приховування наркотику через інтернет чи SMS-повідомлення [2].

Тому головна ціль збувальників та покупців, які пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів через мережу Інтернет, чим більше заплутати правоохоронні органи, які здійснюють боротьбу з такими злочинами, у пошуку інформації про них. Складність роботи оперативних підрозділів Національної поліції України, які протидіють незаконному збуту наркотичних засобів через мережу Інтернет полягає у тому, щоб виявити та задокументувати операції з купівлі-продажу наркотичних засобів через електронні гаманці, потребує значних людських і часових ресурсів.

Отже, незаконний обіг наркотичних засобів із використанням інноваційних технологій (месенджерів та соціальних мереж) це складний процес з яким правоохоронним органам важко протидіяти так, як постійно ці злочини стрімко розвиваються. Оскільки удосконалюються ці злочинні схеми, де використовується мережа Інтернет, тому і необхідно організувати ефективну протидію органами Національної поліції, а саме оперативними підрозділами.

Список використаних джерел

1. URL: <http://www.ugorod.kr.ua/news/2019-09-30-73182.html>.
2. Протидія безконтактному способу розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів за допомогою мережі Інтернет: метод. рек. / С.В. Албул, Є.В. Поляков, Т.Г. Щурат. Одеса: ОДУВС, 2018. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1345/1/нарко_інтернет.pdf.

Михайличенко Борис Валентинович,
завідувач кафедри судової медицини
та медичного права Національного медичного
університету імені О. Богомольця, доктор
медичних наук, професор;

Біляков Андрій Миколайович,
професор кафедри судової медицини
та медичного права Національного медичного
університету імені О. Богомольця, доктор
медичних наук, професор

ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОНТАМІНАЦІЇ БІОЛОГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ СТОРОННЬОЮ ДНК НА МІСЦІ ПОДІЇ

Під час розслідування кримінальних справ проти життя та здоров'я людини виключне значення має огляд місця події та отримання доказів стосовно події, яка сталася. Така діяльність відноситься до невідкладної слідчої дії та регламентована кримінальним процесуальним кодексом [1]. Згідно ст. 237 для «виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів».

Якщо місце події пов'язане із знайденням трупа, то у такому разі його огляд відповідно до вимог ст. 238 [1] проводить слідчий, прокурор «за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта».

Чинні «Правила роботи врача-специалиста в области судебной медицины при наружном осмотре трупа на месте его обнаружения» передбачають не тільки виконання огляду трупа, але й допомогу слідчому у пошуку слідів, які схожі на кров, сперму або інші виділення людського організму, а також сприяння щодо їх вилучення [2].

Безперечно, що виявлення слідів крові та інших біологічних об'єктів, які є речовими доказами, допомагає слідству з'ясувати цілу низку важливих питань під час розкриття злочину.

Останім часом в практичній діяльності для вирішення питань щодо індивідуального походження крові, сперми або інших виділень людського організму, які були знайдені під час огляду місця події, особлива увага приділяється застосуванню ДНК-досліджень, які мають значний інформаційний потенціал. В той же час ДНК-дослідження потребують дотримання низки певних вимог для отримання валідної інформації [3].

Загально відомо, що у такій невідкладній слідчій дії, як огляд місця події, приймає участь ціла низка фахівців, яким слідчий і надає завдання.

На місці події на різних предметах та речах можуть бути різні біологічні об'єкти, які являють собою речові докази та містять генетичну інформацію про особу, яка їх залишила. Виконання пошуку біологічних об'єктів на місці події відбувається не в першу чергу. За таких обставин перебування на місці події низки фахівців несе в собі загрозу щодо їх контамінації сторонніми ДНК. Крім того, існує так звана кросконтамінація, коли на одному носії знаходяться декілька біологічних об'єктів, які були залишені декількома особами. Кросконтамінація може також виникнути і під час транспортування об'єктів для подальшого дослідження в лабораторних умовах.

Для запобігання контамінації зразків з місця події іншою сторонньою ДНК пропонують низку організаційних заходів – присутність на місці події мінімальної кількості осіб, використання учасниками огляду місця події масок, обов'язкове використання під час вилучення біологічних зразків перчаток із регулярною їх заміною та окремого інструментарію щодо кожного біологічного зразку. При виявленні під час ДНК-дослідження декількох ДНК в одному біологічному зразку необхідно додатково з'ясувати ДНК профіль осіб, які приймали участь в огляді місця події.

Крім того, існує можливість руйнації ДНК у біологічних об'єктах внаслідок несприятливих погодних умов. Всі ці фактори можуть негативно вплинути на результат ДНК-дослідження.

Найбільш ефективним засобом попередження та унеможливлення контамінації та кросконтамінації ДНК з місця події сторонньою ДНК і збереження властивостей ДНК є виключення можливості як контакту будь-яких осіб із ділянкою об'єкта-носія речового доказу, так і декількох ділянок з біологічними нашаруваннями між собою, а також захист біологічного об'єкту від негативних факторів зовнішнього середовища.

В пошуках шляхів вирішення цієї проблеми нами було розроблено та запатентовано «Захисне покриття для запобігання контамінації стороннім генетичним матеріалом об'єктів біологічного походження та збереження їх властивостей» [4].

Таке захисне покриття має захисну матеріальну прозору основу, антиадгезивне покриття–підложку та клейовий адгезивний шар, який у вигляді смуги сполучає між собою ці два шари захисного покриття. Захисна матеріальна основа виконана у вигляді, наприклад, наліпки, а її поверхня може бути перфорованою з отворами або частково перфорованою із неповними отворами, вільні фрагменти яких є нахиленими, що не дозволяє щільно прилягати захисній поверхні до біологічного об'єкту. Це забезпечує можливість висихання біологічного об'єкту під захисним покриттям. Захисне покриття має ергономічне утворення у вигляді язичкового елементу для зручного його відшарування від підложки.

Після знайдення біологічного об'єкту під час огляду місця події захисне покриття розташовують над його поверхнею, наприклад,

прямою крові, та використовуючи язичковий елемент, відшаровують покриття від підложки і покривають ним біологічне нашарування. Адгезивний шар, який розташований по периметру захисного покриття, забезпечує його фіксацію до поверхні, на якій знаходиться біологічний об'єкт. Враховуючи те, що захисне покриття є прозорим, то існує можливість подальшого вимірювання його розмірів та візуального вивчення його особливостей.

Використання такого захисного покриття в практичній діяльності під час огляду місця події дозволяє відмежувати ділянку із біологічним об'єктом від зовнішнього середовища та від його негативних погодних умов, унеможливує контамінацію стороннім генетичним матеріалом, забезпечує висихання вологого біологічного об'єкту та є ефективним засобом для попередження контамінації і кросконтамінації біологічних об'єктів на місці події та під час їх транспортування для подальшого дослідження їхнього ДНК профілю.

Список використаних джерел

1. Кримінальний-процесуальний кодекс України // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. Поточна редакція станом на 2021 р.).

2. Матышев А.А. Осмотр трупа на месте его обнаружения: Руководство для врачей // Л., Медицина, 1989. С. 249–256.

3. Михайличенко Б.В., Мішалов В.Д., Біляков А.М., Войченко В.В. Судово-медична експертиза об'єктів біологічного походження за STR локусами ядерної ДНК з використанням полімеразно-ланцюгової реакції // К., 2013. – 82 с.

4. Михайличенко Б.В., Біляков А.М. Захисне покриття для запобігання контамінації стороннім генетичним матеріалом об'єктів біологічного походження та збереження їх властивостей // Патент UA 107997, опубл. 10.03.2015 р., Бюл. № 5.

Мищенко Олексій Васильович,
співробітник Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЧЕРЕЗ УХВАЛЕННЯ ВИПРАВДУВАЛЬНИХ ВИРОКІВ

Правозастосування кримінально-процесуальних норм на досудовому розслідуванні характеризується своєю складністю, специфікою, яка вимагає від слідчого, процесуального керівника докладання додаткових зусиль та особливого підходу, активної взаємодії з оперативними працівниками.

Розглянемо деякі процесуальні аспекти, недотримання яких на досудовому розслідуванні має не тільки негативні наслідки для кримінального провадження через ухвалення виправдувального вироку, але й порушення прав і свобод інших учасників провадження,

відновлення яких через звернення до Європейського суду з прав людини завдає матеріальної шкоди.

За змістом частини першої статті 92 КПК обов'язок доказування обставин, передбачених статтею 91 цього Кодексу, за винятком випадків, передбачених ч. 2 цієї статті, покладається на слідчого, прокурора.

Зважаючи на положення статей 91 та 92 КПК України та з огляду на зміст статті 36 зазначеного кодексу законодавець для досягнення завдань кримінального провадження вимагає від прокурора ефективної реалізації своїх процесуальних можливостей як безпосередньо, так через слідчого, співробітників оперативних підрозділів шляхом надання їм вказівок, доручень.

Звісно, така процесуальна діяльність сторони обвинувачення має здійснюватись з урахуванням приписів частини 3 статті 62 Конституції України та статті 17 КПК України, а саме: обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви стосовно доведеності винуватості особи тлумачаться на її користь.

Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2001 року № 12-рп/2011 обвинувачення не може ґрунтуватися на порушеннях конституційних прав і свобод людини і громадянина або встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання таких доказів. Визнаватися допустимими і використовуватися як докази в кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог законодавства. Перевірка доказів на їх допустимість є гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі.

У цьому контексті цікавою є правова позиція Верховного Суду у справі від 02.12.2019 № 740/3597/17, що проведення слідчого експерименту у формі, що не містить ознак відтворення дій, обстановки, обставин події, проведення дослідів чи випробувань, а посвідчує виключно проголошення підозрюваним зізнання у вчиненні кримінального правопорушення з метою його процесуального закріплення, належить розцінювати як допит, що не має в суді доказового значення з огляду на зміст ч. 4 ст. 95 КПК України [1].

Також у постанові Верховного Суду від 8 жовтня 2020 року у справі № 448/1443/17 йдеться, що висновок експертизи від 25 січня 2017 року визнано недопустимим доказом, через те, що постанову про відібрання біологічних зразків було винесено прокурором Затварським А. В., котрий на момент прийняття цього рішення не входив до складу прокурорів у даному кримінальному провадженні [2].

Крім того, відібрання біологічних зразків у ОСОБА_1, на той час свідка, було проведено слідчим одноособово без понятих, без жодної фіксації чи документування, не в добровільному порядку (за відсутності доказів зворотного), без отримання дозволу слідчого

судді на примусове відібрання зразків. Тобто, відсутність повноважень у прокурора призводи до ухвалення виправдувального вироку (ВС/ККС у справі № 761/33311/15-к від 11.02.2020) [3].

Водночас, відсутність постанови про визначення певного слідчого або прокурора у конкретному провадженні сама по собі не означає, що цей слідчий або прокурор не мав відповідних повноважень (ВС/ККС № 490/10025/17 від 19.05.2020) [4].

Вбачається очевидним, що законодавець при встановленні положення в частині другій статті 36 КПК України виходив з того, що прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням самостійно не може реалізувати особисто всі свої процесуальні права, однак, надав додаткові гарантії для діяльності через слідчого, оперативного співробітника, які у процесуальній площині позбавленні самостійної автономії.

З огляду на це, процесуальному керівнику, як наглядовій особі по забезпеченню законності на досудовому розслідуванні необхідно ретельно не тільки ознайомлюватись з матеріалами кримінального провадження, а брати активну участь по координації дій слідчого, співробітників оперативних підрозділів й детально їх аналізувати з точки зору законності та обґрунтованості.

Причому наглядова діяльність прокурора під час досудового розслідування має бути дійсною. У кожному провадженні мають вжитись заходи по з'ясуванню: чи встановлено всі обставини кримінального правопорушення (ст. 91 КПК України), чи отримані фактичні дані у порядку передбаченому кримінальним процесом кодексом, до якого виду процесуального джерела доказів належать (ст. 84 КПК України) їх достатність, належність та можливість бути спростованими належними та допустимими доказами (ст. 85–87 КПК України).

Крім того Верховний Суд у постанові від 29 вересня 2020 року справа № 601/1143/16 дійшов висновку, якщо доказ отримано і надано суду стороною обвинувачення, суд має бути вкрай обережним, оцінюючи вплив формальних порушень під час отримання доказу на можливість його використання для спростування обвинувачення.

Правила оцінки доказів, особливо вимога дотримуватися передбаченого законом порядку при отриманні доказів, мають за мету запобігання неправомірному втручання держави та заохочення добросовісної поведінки правоохоронних органів. Вимога визнати докази, отримані з порушеннями, недопустимими спрямована на те, щоб сторона, що допустила порушення, не могла скористатися його результатами. Використання цих правил на шкоду стороні, яка жодним чином не відповідальна за порушення процесуальних правил, суперечить їх меті.

В цій справі важливо наголосити на правовій позиції Верховного Суду, який звернув увагу на асиметричний підхід

законодавця до правил доведення в кримінальному процесі. Наприклад, Кодекс у частині 3 статті 17 КПК передбачає, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом, однак не містить подібної категоричної заборони щодо доказів, які надаються на спростування обвинувачення і свідчать на користь сторони захисту.

Власне кажучи мета норм, які регулюють процесуальну діяльність прокурора на досудовому розслідуванні полягає у тому, щоб слідчий, оперативний співробітник не діяли кожен сам по собі, а в деяких випадках самостійно, аби мати можливість звернути їх увагу під час слідства на важливі аспекти для обґрунтування державного обвинувачення. Якщо з певних причин процесуальний керівник вважатиме, що фактичних даних для доведення вини (події кримінального правопорушення) підозрюваного недостатньо або отримані з порушенням процесуальних норм і вичерпані всі можливості для їх отримання, він має право самостійно або через слідчого закрити таке кримінальне провадження без скерування до суду.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду від 02.12.2019 у справі № 740/3597/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/2>.

2. Постанова Верховного Суду від 8 жовтня 2020 року у справі № 448/1443/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/2>.

3. Постанова Верховного Суду у справі № 761/33311/15-к від 11 лютого 2020 року. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/2>.

4. Постанова Верховного Суду від 19 травня 2020 року у справі № 490/10025/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/2>.

Никифорчук Дмитро Йосипович,
начальник відділу організації наукових досліджень і захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

GPS-ТРЕКІНГ – СУЧАСНИЙ ЗАСІБ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ ВИКРАДЕНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Консолідація зусиль правоохоронних органів різних країн по боротьбі з міжнародною злочинністю в основному виражається через діяльність Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол. Україна є однією із 194 країн – учасниць. Українськими та зарубіжними вченими транспортні засоби визначаються як об'єкти міжнародного розшуку [1, с. 58]. Відповідно до цього, міжнародний розшук транспортних засобів – це заснований на нормах і принципах

національного та міжнародного права комплекс інформаційно-довідкових та пошукових заходів, що здійснюються за запитами спеціально уповноважених органів – держав, силами правоохоронних органів запитуваних країн з використанням можливостей організації Інтерпол.

Термін «незаконне заволодіння транспортними засобами» визначено Інтерполом як викрадення автомобілів та незаконну торгівлю запасними частинами до них. Вказані дії пов'язуються з діяльністю організованих злочинних угруповань. Викрадення автомобілів посягає на безпеку водіїв, порушує право власності та чинить негативний вплив на економіку по всьому світу. Особливу увагу останнім часом Інтерпол приділяє незаконній торгівлі запчастинами, яка направлена на отримання надприбутків членами організованих злочинних угруповань та створює загрозу галузі автомобілебудування. Крім того, викрадені транспортні засоби використовуються злочинцями для торгівлі людьми, при контрабанді наркотиків та зброї, а також міжнародними терористичними організаціями [2, с. 45; 3].

В базі даних Інтерполу щодо викрадених машин SMV (Search for mechanical vehicles), станом на 2018 рік, перебувало 143 000 автомобілів, викрадених по всьому світу. Близько 130 країн здійснили понад 256 мільйонів розшукових запитів про надання інформації щодо викрадених транспортних засобів.

Окрему зацікавленість західних вчених становить Україна, яка в числі інших країн Східної Європи слугує ринком збуту викрадених авто. Велика кількість викрадених у Західній Європі автомобілів експортується до України та Росії. Це пояснюється тим, що вітчизняні виробники не в змозі задовольнити зростаючий попит на машини дорогих марок, чому сприяє глобалізація світової економіки [4, с. 127].

Згідно даних Інтерполу, найбільш розповсюдженими в європейських країнах у 2020–2021 роках є викрадення автомобілів шляхом зчитування сигналу від брелока, який використовується для відкриття сучасних автомашин та запуску запалювання. Сучасні технічні засоби дозволяють злочинцям вчиняють такі дії в той момент, коли потерпілий перебуває вдома, скануючи пристрій і викрадати транспортний засіб за лічені хвилини.

Іншим способом є блокування сигналу в момент зачинення дверей автомобіля потерпілим [3].

В США мають місце так звані масові крадіжки автомобілів на експорт для подальших контейнерних перевезень. Значна частина цих машин попадає до країн Європи [4, с. 33], в тому числі і в Україну. В цьому контексті увагу дослідників привертають морські порти в різних країнах світу, через які здійснюються морські перевезення викрадених транспортних засобів. В наукових джерелах описується такий вид злочину, як експортно-орієнтована крадіжка автомобілів (EOVT – export oriented vehicle theft), яка пов'язана з діяльністю транснаціональних злочинних угруповань і тероризмом [5, с. 128].

При необхідності використання можливостей Інтерполу, Національна поліція України має можливість отримувати наступні відомості:

- про власника транспортного засобу, зареєстрованого за кордоном;
- про дату і місце взяття на облік транспортного засобу чи зняття з обліку;
- про ідентифікаційні ознаки іноземного автомобілю та його номерні знаки;
- ідентифікаційні ознаки реєстраційних документів транспортного засобу.

Через Інтерпол можливий обмін інформацією стосовно порядку повернення викраденого транспортного засобу законному власнику.

Для оптимізації діяльності Національної поліції України за даним напрямом, пропонується посилення співробітництва з Європейськими країнами та участь України в спільних міжнародних проєктах щодо боротьби з незаконними заволодіннями транспортними засобами.

Наприклад, представлені поліцією Німеччини проєкти INVEX та FADA, в яких беруть участь 17 країн, передбачають співробітництво з крупними автомобільними концернами щодо покращення баз даних та швидкості ідентифікації викрадених автомобілів шляхом використання систем GPS-трекінгу. Це дозволить швидко збирати та аналізувати дані щодо транснаціональної організованої злочинності.

Проєкт FADA-RI забезпечує доступ для країн-членів Інтерполу до німецької системи ідентифікації транспортних засобів, відомої як FADA. Вона є важливим інструментом по ідентифікації транспортних засобів. Зокрема, проєкт зосереджений на німецьких виробниках Audi, BMW, Porsche та Volkswagen та їх допоміжних брендах і передбачає обладнання даних автомобілів сучасними системами GPS-трекінгу з можливістю доступу відповідних підрозділів Інтерполу в режимі он-лайн.

Також Інтерпол проводить з офіцерами кримінальної поліції країн-членів спеціалізовані курси з цифрової криміналістики щодо набуття ними навичок використання різних електронних систем, у тому числі для ідентифікації автомобілів за допомогою GPS-трекінгу.

Вдалим прикладом міжнародної співпраці за даним напрямом є операція Інтерполу (проведена з 12 по 23 жовтня 2020 року) під умовною назвою «Mobile 3», за результатами якої в Балканських країнах було розшукано 352 викрадених автомобілі [2].

Як зазначив Генеральний секретар Інтерполу Юрген Шток у щорічному звіті за 2020 рік: «Ми повинні зосередитись на інноваціях, щоб наші країни-члени були краще оснащені і підготовлені до умов, які диктує час інформаційних технологій та використовувати ці технології у боротьбі зі злочинністю».

Список використаних джерел

1. Карпов О.Н. Використання можливостей міжнародних поліцейських організацій у розшуку злочинців. : дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»/ О.Н. Карпов – К., 2011. – 290 с.
2. Никифорчук Д.Й. Транзит наркотиків територією України як передумова поширення наркобізнесу в Європі. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, 2019, 111.2: 41–48.
3. Interpol. The International Criminal Police Organization. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime>
4. Clarke, R. V., & Brown, R. (n.d.). International Trafficking of Stolen Vehicles. International Crime and Justice, 126–132. doi:10.1017/cbo9780511762116.022
5. Brown, R., & Clarke, R. (2019). International Trafficking of Stolen Vehicles. In M. Natarajan (Ed.), International and Transnational Crime and Justice (pp. 31–36). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108597296.005 4.
6. Lantsman, L. (2013). «Moveable currency»: the role of seaports in export oriented vehicle theft. Crime, Law and Social Change, 59(2), 157–184. doi:10.1007/s10611-013-9420-7

Павленко Сергій Олексійович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший дослідник

СПІВВІДНОШЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ, ОРГАНІЗАЦІЙНИХ І ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ У ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стратегічні рішення в оперативно-розшуковій діяльності спрямовані на вирішення складних основоположних завдань сфери боротьби зі злочинністю, що значно виходять за межі окремих кримінальних чи оперативно-розшукових проваджень. Такі рішення приймаються урядом держави, вищим керівництвом Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України [1, с. 155].

Що стосується організаційних рішень у теорії оперативно-розшукової діяльності, то їх необхідно класифікувати на два основні рівні: організаційно-управлінський та організаційно-тактичний [2].

Грунтовний аналіз наукової літератури та результати вивчення матеріалів практики свідчать про те, що організаційні рішення, які приймаються на організаційно-управлінському рівні, передусім спрямовані на вирішення таких основних питань: матеріально-технічне забезпечення діяльності оперативного підрозділу; кадрове

забезпечення оперативного підрозділу; планування роботи оперативного підрозділу та координація його діяльності; взаємодія оперативного підрозділу з іншими підрозділами або правоохоронними органами; інші питання, пов'язані з організацією та порядком функціонування оперативного підрозділу [2].

Безперечно, важливою особливістю рішень на організаційно-управлінському рівні оперативно-розшукової діяльності є те, що суб'єктами їх прийняття виступають керівники ГУНП та оперативних підрозділів різних рівнів [3, с. 57]. Натомість суб'єктами організаційних рішень на організаційно-тактичному рівні оперативно-розшукової діяльності є як керівники, так і працівники оперативних підрозділів. Аналіз наукової літератури та результати вивчення матеріалів практики свідчать про те, що реалізація рішень на організаційно-тактичному рівні здійснюється шляхом планування оперативної роботи, наприклад під час провадження оперативно-розшукових справ, складання планів: оперативно-розшукових заходів; додаткових оперативно-розшукових заходів (складається за потреби); проведення окремого складного оперативно-розшукового заходу; реалізації оперативно-розшукової інформації тощо, алгоритми (програми) дій щодо виявлення, документування розкриття злочинів, запобігання злочинам тощо [2].

Зрештою, як зазначають окремі дослідники, організаційні рішення на організаційно-тактичному рівні передусім спрямовані на забезпечення ефективного проведення оперативними підрозділами практичних заходів щодо своєчасного виявлення, документування злочинів та запобігання злочинам, що готуються, або затримання осіб, які готують вчинення злочину [3, с. 57–58].

На відміну від організаційного, тактичний аспект оперативно-розшукової діяльності найбільш чітко проявляється у процесі запобігання злочинам та їх розкриття, розшуку та затримання злочинців. Саме тут, як слушно вважає В. П. Шиєнок, відбувається реальне суперництво (протидія) оперативних працівників і злочинців, а також інших категорій осіб (посібників, можливих свідків тощо) [4].

Під оперативно-тактичним рішенням, слід розуміти результат інтелектуальної (розумової) діяльності працівника оперативного підрозділу, що призводить до певного висновку (вибору), заснованого на основі аналізу та оцінці оперативно-тактичної ситуації, що передбачає формулювання (постановку) мети (цілі), що необхідно досягнути через вирішення конкретних оперативно-тактичних (промійних) завдань [2].

Ухвалення тактичних рішень, здійснення вибору тих чи інших прийомів і засобів досягнення поставленої мети (цілей), безумовно, є прерогативою оперуповноваженого, який методологічно може приймати такі рішення: шляхом узагальнення особистого і колективного досвіду працівників оперативних підрозділів, що мають практику безпосередньої боротьби зі злочинністю; за допомогою

використання рекомендацій, розроблених ученими в теорії ОРД і криміналістики; за допомогою вироблення самостійних, нових варіантів тактичних рішень на основі логіки та інтуїції, з урахуванням обставинки, що склалася, тощо [5].

Зрештою, результати опитування працівників оперативних підрозділів свідчать про те, що у 93 % випадків процес прийняття оперативного-тактичного рішення (формулювання, прийняття та реалізація) здійснюється колективно (шляхом узагальнення колективного досвіду) у взаємодії з іншими працівниками оперативних та слідчих підрозділів.

Також важливо зазначити, що на відміну від організаційних рішень в оперативно-розшуковій діяльності суб'єктами прийняття яких здебільшого виступають керівники оперативних підрозділів різного рівня, суб'єктами оперативного-тактичних рішень можуть бути як керівники оперативних підрозділів, так і оперативні працівники [2].

Список використаних джерел

1. Долженков О. Ф., Тарасенко Р. В. Стратегія як категорія теорії криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 2. С. 150–156.

2. Павленко С. О. Поняття та класифікація оперативного-тактичних рішень у теорії оперативно-розшукової діяльності. Проблеми законності. 2020. Вип. 150. С. 216–232. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.209794>.

3. Давыдов С. И. О роли ситуаций в принятии решений в оперативно-розыскной деятельности. Юридическая наука и правоохранительная практика. 2010. № 1 (11). С. 55–61.

4. Шиенок В. П. Оперативно-розыскная стратегия. Вестник академии МВД Республики Беларусь. 2005. № 2(1). С. 108–112.

5. Невский Е. П. О понятии «оперативно-розыскная тактика». Электронный научный журнал «дневник науки». 2019. № 4. URL: <http://dnevniknauki.ru/images/publications/2019/4/law/ Nevsky2.pdf>.

Пічкуренко Сергій Іванович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗДОБУТКІВ У БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

В сучасних умовах реформування МВС України та удосконалення діяльності Національної поліції правоохоронці, вчені і експерти констатують, що розкриття злочинної діяльності організованих злочинних угруповань в Україні стає все складнішим, оскільки корумповані групи працюють у тісній взаємодії з представниками тіньової економіки під прикриттям чиновників

різного рівня, в тому числі правоохоронних органів, мають власну розвідку й контррозвідку, володіють новітніми формами й методами протидії правоохоронним і судовим органам, використовують у своїй злочинній діяльності сучасні технології.

На нашу думку, один із важелів є використання в повному обсязі можливостей гласних і негласних штатних та позаштатних працівників.

Питання діяльності штатних негласних працівників постійно знаходиться в полі зору оперативних працівників і науковців, які здійснюють дослідження структури, ознак та видів організованої злочинності, використовують новітні оперативно-розшукові заходи та засоби у сфері боротьби зі злочинністю.

На виконання Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» в МВС України були створені спецпідрозділи по боротьбі з організованою злочинністю до основних напрямів діяльності яких було віднесено:

- виявлення та усунення або нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність та сприяють їй;

- запобігання нанесенню шкоди людині, суспільству, державі;

- запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність;

- запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів [1].

При цьому для забезпечення реалізації вказаних напрямів спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України мали право, якщо іншим шляхом задокументувати організовані злочинні дії та притягнути винних до відповідальності було неможливо, використовувати штатних і нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання [1].

Діяльність штатних негласних працівників була орієнтована на:

- збору інформації про криміногенні процеси у організованому злочинному середовищі, їх впливу на соціально-економічну ситуацію в регіоні та державі, виявлення схем, механізмів та конкретних фактів вчинення злочинів організованими злочинами угрупованнями, іншої інформації, що може становити інтерес для боротьби з організованою злочинністю, саме:

- виявленні негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність та сприяють їй;

- виявленні і документування злочинної діяльності ОЗУ, їх корумпованих зв'язків;

– виявленні суб'єктів господарювання, які перебувають під впливом організованих злочинних угруповань або створені їх лідерами чи учасниками;

– виявленні схем відмивання коштів, здобутих незаконним шляхом, запобігання використанню з цією метою суб'єктів підприємницької діяльності, підприємств державної власності, а так само процесів роздержавлення і приватизації [1].

Тому за сучасних умов, на нашу думку, оперативні підрозділи Національної поліції, яким надано право використання штатних негласних працівників повинні зосередити свої зусилля в першу чергу на:

– інформаційно-аналітичному забезпеченні Міністра внутрішніх справ та глави Національної поліції для прийняття стратегічних рішень, щодо протидії злочинності [2];

– тактичному забезпеченні реалізації завдань у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема організованою, шляхом використання можливостей штатних і нештатних негласних співробітників[3];

– виконання та забезпечення реалізації окремих оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих(розшукових) дій передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та кримінальним процесуальними кодексами;

– організацію взаємодії з іншими суб'єктами ОРД, які здійснюють розвідувальну і контррозвідувальну діяльність для обміну інформацією і зосередження сумісних зусиль у сферах боротьби з організованою злочинністю та корупцією [4, 5];

– оперативно-розвідувальне забезпечення внутрішньої безпеки МВС України та Національної поліції, в тому числі осіб які беруть участь у кримінальному судочинстві [6].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» // Документи Верховної Ради України : URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

2. Закон України «Про Національну поліцію» // Документи Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Документи Верховної Ради України : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Спільний наказ МВС та СБУ від 10.06.2011 № 317/235 «Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю»; // Документи Верховної Ради України : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Закон України «Про запобігання корупції» // Документи Верховної Ради України : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» // Документи Верховної Ради України : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Поливода Вадим В'ячеславович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ

МОЖЛИВОСТІ WI-FI МАРШРУТИЗАТОРА У ВСТАНОВЛЕННІ ОСОБИ, ПРИЧЕТНОЇ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Сьогодні науково-технічний прогрес розвивається у всьому світі дуже стрімко. Достатньо швидко набувають розвитку та впроваджуються у сферу суспільних відносин високі (інформаційні) технології. Розвиваються телекомунікації, інформаційні технології, зокрема, мережа Інтернет. Водночас аналіз світових тенденцій розвитку індустрії високих технологій свідчить про те, що пропорційна розвитку інформаційних ресурсів зростає й кількість правопорушень з використанням засобів комп'ютерної техніки. Високі технології все активніше проникають у життя громадян, що з одного боку, надає безмежні можливості доступу до інформації як законотворчих осіб, так і злочинців (створюючи, найрізноманітніші види протиправної діяльності, що можуть залишати певні сліди в мережі Інтернет, а також на відповідних технічних носіях, які вони використовують), а з другого боку – можливість новітніх технологій використовують правоохоронні органи, використовуючи їх у виявленні, документуванні та розслідуванні злочинів.

На сьогоднішній день, слідчі підрозділи та підрозділи кримінальної поліції України, виїжджаючи на місце вчинення злочину, при його огляді, не звертають увагу на технічні засоби (роутери), які знаходяться безпосередньо на місці вчинення злочину, або біля нього. Це призводить до втрати доказової бази відносно причетності особи (групи осіб) до вчинення певного виду злочину, адже інформація, яка міститься в маршрутизаторі, крім MAC адреси, також дає інформацію щодо дати та часу знаходження особи в певному місці.

Враховуючи розвиток високих технологій, більшість осіб, для доступу до мережі Інтернет, використовують маршрутизатор, які працюють в режимі роутера. Тому, злочинці можуть вчиняти різноманітні протиправні дії в різних місцях, а саме: вбивство, вимагання, розбійні напади, крадіжки тощо. При цьому безпосередньо або опосередковано використовуючи технічні пристрої.

Існує дві основні функції роутера – об'єднання різного устаткування в локальну мережу і надання загального доступу до інтернет-каналу. Маршрутизатор іноді плутають з комутаторами (світч) і точками доступу Wi-Fi, це пов'язано з тим, що вони виконують досить подібні завдання. Але, на відміну від роутерів, ці пристрої дозволяють тільки створювати локальну мережу, комутатор – дретову, точка доступу – бездротову.

Випуском роутерів займається досить велика кількість виробників, до основних з них відносяться: – ASUS є одним з

найбільших світових постачальників не тільки мережевого обладнання; – D-Link є один з лідерів у виробництві маршрутизаторів, модемів та мережевих карт, який став популярний завдяки недорогим моделям ADSL-модемів; – TP-LINK пропонує моделі роутерів, які при невисокій ціні мають непогану оснащеність; Zyxel – один з ветеранів у виробництві компонентів для побудови мережі; Linksys – торгова марка компанії Cisco, одного з лідерів у виробництві промислового мережевого обладнання, передові досягнення якого і знайшли втілення в цих моделях.

Крім того існують модеми, які працюють в режимі роутера. Без телефонних проводів такий пристрій працювати не зможе, але саме модем в режимі роутера більш зручний для використання. Крім роутерів, які можна використовувати вдома, є інші види маршрутизаторів: автомобільний – цей тип маршрутизатора може бути як в особистих автомобілях, так і в транспорті. Wi-Fi передається через 3G або 4G модем, за допомогою якого пасажери зможуть входити у мережу Інтернет; для домашньої групи – такі роутери прості в застосуванні; професійні – цей вид маршрутизатора створений для більшої підприємств установ та організацій.

Необхідно зазначити, що всі пристрої, які виходять в мережу, мають MAC-адресу, але далі роутера він не передається, так як в мережі Інтернет обмін даними відбувається на основі IP-адрес. При включеному Wi-Fi модулі будь-який пристрій (ноутбук, планшет або телефон) розкриває свою MAC-адресу. Це є публічно доступною інформацією, яку неможливо приховати без відмови від використання Wi-Fi модуля. Наприклад, знаходячись в певному місці (кафе, торговий цент тощо) дізнатися IP-адреси всіх тих, хто знаходиться в одному закладі неможливо. Дізнатися номери телефонів інших відвідувачів можна лише за допомогою спеціального обладнання, а ось MAC-адреси можна дізнатись без особливих проблем простим скануванням периметра з пристрою, що має Wi-Fi. На цьому будуються деякі системи аналізу відвідувачів в курортних місцях. Датчики встановлюються в торгових центрах, готелях, розважальних місцях – в результаті збирається інформація, як довго, як часто і які місця відвідав користувач.

Для використання можливостей Wi-Fi-маршрутизатора, необхідно розуміти, що на самому технічному пристрої можна змінювати MAC-адресу. Її зміна відбувається тільки в тому випадку, якщо в даний момент смартфон не підключений до будь-якої мережі Wi-Fi. За допомогою спеціальних алгоритмів його можна виявити і відфільтрувати на пристрої з 100 % вірогідністю. Зокрема, крім випадкової MAC-адреси смартфони періодично відправляють і правильний MAC-адрес, який і отримує Wi-Fi-радар. Частка смартфонів які можуть підмінити свій MAC-адресу не більше 30 % у великих містах.

Вивчаючи зарубіжний досвід, а саме Сполучених штатів Америки та Європейського Союзу, необхідно зазначити, що приблизно останні 5–6 років, там впроваджується використання можливостей Wi-Fi-маршрутизаторів, як на законодавчому рівні так і на практиці.

Так, німецька поліція, у період з листопада 2017 р. по квітень 2018 р. розслідуючи злочини пов'язані з саморобними вибуховими пристроями, які були відправлені за адресами в Берлін та Франкфурт-на-Одері через DHL з метою шантажу, виявила та встановила за допомогою MAC-адреси осіб причетних до цього злочину [0].

Крім того, правоохоронні органи штату Айова використовують технічне обладнання в своїх службових автомобілях (L8NT (LATENT (2015 р.) - єдиний доступний інструмент, який дозволяє правоохоронним органам використовувати Wi-Fi для доказів. За допомогою Latent можна картографувати, виявляти та знаходити будь-які пристрої Wi-Fi, такі як ноутбуки, планшети, мобільні телефони, телевізори та ігрові системи. Крім того, Latent може пасивно створювати та підтримувати базу даних мереж Wi-Fi та їх фізичне розташування) [0].

Необхідно зазначити, що Законопроект № 4004 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів» зобов'язує оператори телекомунікацій за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими підрозділами оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо, і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій та тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо, а також недопущенню розголошення організаційних і тактичних прийомів їх проведення. Оператори телекомунікацій зобов'язані забезпечувати захист зазначених технічних засобів від несанкціонованого доступу [0]. Прийняття даного законопроекту дозволить правоохоронним органам використовувати можливості Wi-Fi-маршрутизаторів, як докази щодо причетності особи (групи осіб) до вчинення злочину.

Отже, при використанні можливостей Wi-Fi-маршрутизатора у встановленні особи причетної до вчинення злочину доцільно: 1. Правоохоронним органам встановлювати Wi-Fi роутер в різних місцях, який використовується злочинцем для виходу в мережу, і отримувати MAC-адресу пристрою злочинця, що зберігся в «логах»

роутера. 2. Експерти-криміналісти вилучають інформацію з Wi-Fi роутерів – це повинна бути регулярна практика, і в ряді випадків їм вдається отримати інформацію про MAC-адресах пристроїв, які до нього підключалися (дану інформацію з роутеру необхідно вилучити не вимикаючи його з мережі, адже при його вимкненні вся інформація буде знищена). 3. Паралельно перевіряються дані стільникових операторів, чи не використовував злочинець в цей момент мобільний телефон. 4. Встановивши MAC-адресу її можна додати в систему розшуку.

Список використаних джерел

1. Cop Invents Device That Sniffs MAC Addresses To Locate Stolen Devices. URL: <https://www.techdirt.com/articles/20150912/07361232236/cop-invents-device-that-sniffs-mac-addresses-to-locate-stolen-devices.shtml>.

2. Wanted – have you seen this MAC address: f8:e0:79:af:57:eb? German cops appeal for logs in bomb probe. URL: https://www.theregister.com/2019/01/10/german_blackmail_investigation.

3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів / Проект Закону України № 4004 від 31.08.2020.

Севрук Володимир Геннадійович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший дослідник

ГЕОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП І ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, СФОРМОВАНИХ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ В УКРАЇНІ

Якісні показники злочинності характеризують внутрішні особливості цього явища, закономірності її розвитку і визначаються в розрахунку на одиницю сукупності. До них відносять структуру злочинності, характер злочинності та географію злочинності [1, с. 364].

Географія злочинності – це розповсюдження її по різних регіонах (територіях) держави, областях, районах, містах, селищах. [2]. Географія злочинності займається проблемами просторового та часового розподілу злочинності (місця злочину, місця проживання злочинця) в світі, країні, регіонах, та типах населених пунктів. Крім того, вона з'ясовує вплив соціального середовища того чи іншого регіону на рівень та характер злочинності, встановлює межі та напрямки переміщень злочинців, а також вивчає регіональні відмінності в реакціях на злочинність [1, с. 367]. Географія організованої злочинності України – це поширеність цього виду злочинності на її території, що характеризується кількісними та якісними показниками злочинності організованих груп і злочинних організацій в різних регіонах [3, с. 288].

Отже, етнічний характер в Україні має виразний регіональний характер [4]. Розглядаючи «географію» злочинної діяльності етнічних організованих кримінальних структур, можна також виділити види злочинних груп в залежності від вибору ними місця скоєння протиправних дій і різного ступеня організованості [5].

Територіальний розподіл етнічної злочинності, як правило, залежить від чисельності та різноманіття етнічних груп, що проживають в регіоні; масштабів міграції як зовнішньої, так і внутрішньої (незалежно від причин і цілей міграції – вимушеної, комерційної або чисто кримінальної – вона завжди веде до певного погіршення криміногенної обстановки і вимагає обліку в діяльності правоохоронних органів). Крім того, найбільша активність етнічних злочинних груп відзначається у великих та особливо великих містах з розвинутою інфраструктурою, а також індустріально розвиваються [6].

Географічне положення країни, відкриття нових транспортних сполучень, незавершеність формування системи імміграційного контролю, збереження режиму вільного пересування з країнами СНД, недостатня якість митного та прикордонного контролів, недоліки чинного законодавства тощо, спричиняє сталість положення України як однієї з основних ланок масштабного транснаціонального кримінального бізнесу, пов'язаного зі створенням каналів незаконної міграції. Останнім часом сформувалася стала тенденція до зростання загальної кількості іноземців, затриманих і притягнутих до відповідальності за незаконне перетинання державного кордону при в'їзді в Україну. Збільшення масштабів нелегальної міграції спостерігається також через територію м. Києва та деяких внутрішніх областей. У свою чергу, західні регіони держави (Закарпатська, Чернівецька, Львівська області) завдяки своєму розташуванню, проходженню через їхню територію добре відомих автомобільних і залізничних міжнародних транспортних шляхів тощо, поступово перетворюються в буферну зону та кінцеву ланку транзиту нелегальних мігрантів через країни СНД до Західної Європи з відповідними негативними чинниками цього процесу [7].

Для сучасної етнічної злочинності також характерна тенденція до розширення територіальних меж діяльності, все частіше вона набуває міжрегіональний і навіть транснаціональний характер [8].

Слід погодитися з позицією М.В. Підболячного, що географія поширення корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами багато в чому залежить від регіону країни (87%), рівня урбанізації (85%), концентрації фінансових капіталів (91%) та розташованості (79%), що об'єктивно домінує в промислових і столичному регіонах [9, с. 17]. Так наприклад проведеним дослідженням Я.Ю. Кондратьєвим, С.Д. Максименком, Б.В. Романюком, що найбільшого поширення етнічна злочинність набула

в Одеській, Дніпропетровській, Київській, Харківській, Хмельницькій, Миколаївській областях та м. Києві [10, с. 202].

М.В. Підбоячний наголошує, що географія корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами багато в чому залежить від економічних характеристик регіону країни та розташування. Кількісно-якісні показники в різних регіонах України помітно відрізняються між собою, оскільки вчинення корисливих насильницьких злочинів, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами залежить від економічного розвитку, урбанізації та прикордонності регіону. Криміногенними областями, у яких найбільша кількість виявлених осіб, які були учасниками етнічних організованих злочинних груп, які вчиняли корисливі насильницькі злочини, є: Одеська – 10,1 %, Закарпатська – 8,4 %, Харківська – 8,3 %, Дніпропетровська – 6,7 %, Миколаївська – 6,2 %, Київська – 5,5 % та місто Київ - 6,4 % [9, с.17]. При цьому географія поширення таких формувань на території України така: Східний регіон – 31,6 %, Західний, Північний і Центральний – по 26,3 %, Південний – 15,8 %. Крім цього, створюється враження, що Південний регіон досить благополучний в плані протидії етнічній організованій злочинності, хоча саме в цьому регіоні не тільки проживають представники близько 100 етносів та етнічних груп, але і є передумови для міжетнічної напруженості, що завжди сприяло створенню етнічних злочинних угруповань. В цьому відношенні досить згадати факти кінця 1990-х-початку 2000-х років, що мали місце в Одеській області, в ході яких представники злочинних груп, сформованих з циган вступали в конфлікти зі слов'янським населенням. Згідно з даними, отриманими в ході дослідження, з 1990 р. по 2004 рр. в Південному регіоні (Автономна республіка Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області) існувала низка етнічних злочинних угруповань, з яких виділялися грузинські, азербайджанські, вірменські, в'єтнамські, китайські, циганські [11].

У дослідженнях вчених були виділені такі основні характеристики, які набула організована злочинність за останні роки в Україні: утворення груп за національно-етнічною ознакою з числа некорінного населення та національних меншин зі спеціалізацією злочинної діяльності у наркобізнесі, контрабанді, торгівлі зброєю, нелегальній міграції (у Київському та Харківському мегаполісах перебуває понад 400 тис. представників Китаю і В'єтнаму, найбільша чеченська діаспора наявна в Одеській області) [12, с. 94].

Злочинні групи транснаціонального спрямування охоплюють більшість Західних (Львівська, Закарпатська, Чернівецька обл.), Східних регіонів (Донецька, Луганська, Харківська обл.) і Південних (Одеська і Херсонська) областей України і їх зв'язки набувають стійкого міжнародного характеру. Найбільш відомими транснаціональними злочинними групами у світі, які переросли в організації є: італійська

мафія, китайські, японська «якудза», колумбійські картелі, нігерійські злочинні організації, турецькі організації наркобізнесу, ямайські організації «Посес» та ін. [13, с. 152].

Статистичні дані підтверджують, що рівень злочинності у різних регіонах країни змінюється, тоді як тривалий час є й стійкі показники, що різняться в деяких областях України. Також сталою є диференціація рівнів злочинності в окремих містах, районах, населених пунктах. Аналіз регіонального розподілу умисних вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, хуліганських проявів та зґвалтувань також засвідчує тривалу стабільність низки кримінологічно важливих тенденцій цього негативного явища. Істотна різниця у рівні даних злочинів простежується в областях [14].

Статистика кількості злочинних проявів ОГ і ЗО в кожному з регіонів України відсутня у вільному доступі, а тому оцінити стан і рівень організованої злочинності в регіонах можна лише під час вивчення матеріалів розслідуваних справ по кожній з ОГ і ЗО, що потребує досить багато часу [3, с. 288].

Значення нашої наукової розвідки насамперед полягає в тому, щоб правоохоронні органи, які на практиці займаються протидією організованим групам та злочинним організаціям, які сформовані на етнічній основі, мали можливість отримати уявлення про це негативне явище. Також зібраний оригінальний емпіричний матеріал дасть можливість продовжити дослідження теоретикам у цій сфері [15, с. 78].

Список використаних джерел

1. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів). – К., 1997; Правова статистика. – Х., 2015.

2. Иванов Ю. Ф. Криминология: Навч. посіб. / Ю. Ф. Иванов., О. М. Джуца. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. 264 с.

3. Хаврук В. О. Криминологічний аналіз кількісних і якісних показників організованої злочинності в Україні за 2017–2018 рр. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3 (43) 2019. с. 279–291.

4. Sevruc V. Definition and classification of the ethnic crime in Ukraine. European Reforms Bulletin: scientific peer-reviewed journal. 2016. № 1. P. 64–68.

5. Поздняков А. Н., Глазков А. А. Международное сотрудничество в сфере оперативно-розыскной деятельности по борьбе с этническими преступными структурами. Социально-политические науки № 2'2018. с. 222–225.

6. Комплексный анализ состояния преступности в Российской Федерации и расчетные варианты ее развития : аналитический обзор / Ю. М. Антонян, Д. А. Бражников, М. В. Гончарова и др. М. : ФГКУ «ВНИИ МВД России», 2018. 86 с.

7. Жаровська Г.П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія [Текст] : монографія / Галина Жаровська; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: ЧНУ: Рута, 2018. 567 с.

8. Кузнецов К. В. Криминологическая характеристика и предупреждение организованной этнической преступности: диссертация ... кандидата Юридических наук: 12.00.08 / Кузнецов Константин Владимирович; [Место защиты: ФГКОУ ВО «Университет прокуратуры Российской Федерации»], 2018. Москва, 2018. 279 с.

9. Підболячний М.В. Запобігання корисливим насильницьким злочинам, що вчиняються етнічними організованими злочинними групами [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Підболячний Максим Валерійович ; ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіон. акад. упр. Персоналом». – Київ, 2019. – 21 с.

10. Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань (використання психологічних знань у протидії організованих злочинності): Наук.-практ. посіб. / За ред. Я.Ю. Кондратьєва, С.Д. Максименка, Б.В. Романюка. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. 436 с.

11. Матийко Н.В. Этническая организованная преступность в южном регионе Украины (состояние и направление противодействия) // Библиотека Одесского центра по изучению организованной преступности и коррупции. URL: <http://inter.criminology.org.ua/modules.php?name=Content&pa=showpage &pid=517>.

12. Маслій І.В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: криминологічне дослідження : дис. ... на здоб. канд. юрид. наук : 12.00.08 / І. В. Маслій; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2015. – 229 с.

13. Довідка про стан протидії організованих злочинності в 2013 р. К.: ГУБОЗ, 2013. 35 с.

14. Сподарик Н.І. Криминологічне запобігання підрозділами Національної поліції України насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи, що вчиняються студентами ВНЗ : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Наталія Іванівна Сподарик ; Міністерство освіти і науки України, Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права». Львів, 2018. 279 с.

15. Севрук В.Г. Поняття та сутність етнічної злочинності. Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 4. С. 64–94. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1495597>.

Приполов Іван Іванович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КОНТРОЛЬ КЕРІВНИКА ПІДРОЗДІЛУ ПОЛІЦІЇ ЗА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ОПЕРАТИВНИХ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЇ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Фундамент готовності фахівця кримінальної поліції до ефективного виконання завдань розкриття злочинів становлять оперативно-тактичні знання, вміння та навички, що включають: знання з організації і тактики здійснення оперативно-розшукових заходів у відповідній оперативно-розшуковій ситуації, вміння моделювати, планувати, використовувати різноманітні прийоми та способи створення сприятливих умов для успішної протидії злочинності; своєчасності, повноти, достовірності фіксації фактичних даних та використанню їх результатів в оперативно-розшуковому пізнанні та кримінальному судочинстві.

На сьогодні, нажаль, МВС України інколи вимушене констатувати низький рівень розкриття злочинів через професійну безпорадність певної частини особового складу оперативних підрозділів Національної поліції або ж їхнім недостатнім практичним досвідом. Досить відзначити, що, наприклад, в підрозділах карного розшуку працівники, які мають стаж оперативної роботи до 3 років складають 67 %, до 5 років – 12 %, і понад 5 років – 21%. Таким чином, «різниця» між зростаючим рівнем професіоналізму злочинців і рівнем професійної підготовки окремих працівників оперативних підрозділів дещо зменшується [1, с. 35].

Суттєвого впливу на злочинність можна очікувати лише за умови підготовки достатньої кількості працівників із необхідною кваліфікацією, досвідом конфіденційної роботи, їх вмінням своєчасно отримувати оперативну інформацію, здійснювати негласні заходи в рамках оперативного провадження, своєчасно та в повному обсязі виконувати доручення слідчого на проведення НС(Р)Д. Потенціал зазначених умов зможе реалізуватися завдяки відомчому контролю керівників підрозділів поліції та є обов'язковим елементом організаційної роботи оперативних підрозділів при розкритті злочинів. І тут важлива не лише його управлінська функція, а й пізнавальна, регулятивна та виховна. Стосовно ОРД змістом відомчого контролю насамперед є виявлення недосконалої практики підбору, розстановки, навчання або виховання працівників оперативних підрозділів, які безпосередньо реалізують завдання ОРД, виявлення й узагальнення передових форм, прийомів і методів протидії поширенню злочинності з використанням можливостей ОРД, їх практичне впровадження в

діяльність інших оперативних підрозділів поліції, дотримання правил конфіденційності та конспірації під час реалізації завдань ОРД.

Відомчий контроль в ОРД обов'язково здійснюється у формі правовідносин. Правовими нормами статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] законодавець закріплює відомчий контроль, як важливу, невід'ємну компоненту гарантій законності в сфері ОРД. В період реформування підрозділів кримінальної поліції України важливо нині не лише наголосити на винятковому значенні інституції відомчого контролю, а й розкрити через її зміст нові можливості ефективного впливу на кінцеві результати оперативно-розшукової діяльності. Сфера (галузь) ОРД за своєю правовою природою була і залишається єдиною, де функціонують, завдяки особливому механізму правового впливу складні правовідносини негласного виду. Такого роду правовідносини реалізуються через систему прав і обов'язків, та саме класичного кореспондуючого характеру вони набувають, головним чином, завдяки існуванню інституції відомчого контролю та прокурорського нагляду. З огляду на значний зміст в ОРД особливого роду комплексних відносин негласного характеру, які все більше останнім часом втілюються у правову форму(завдяки удосконаленню оперативно-розшукового законодавства, трансформації оперативно-розшукових заходів в КПК у якості негласних слідчих(розшукових) дій), важливо продовжити науковий пошук оптимальних конструкцій правових норм та дієвих механізмів їх реалізації. Аналіз правових норм законодавчого та відомчого характеру галузі ОРД доводить, що значна їх частина при реалізації правового результату досягає якраз завдяки такому юридичному факту, як відповідне рішення керівника підрозділу поліції.

Серед напрямів діяльності оперативних підрозділів поліції, що потребують участі керівників підрозділів, в першу чергу, є правові інституції: оперативного(ініціативного) пошуку; негласного співробітництва; здійснення ОРД в рамках справ оперативного обліку; оперативного супроводження досудового розслідування; виготовлення та використання НІЗ; інформаційно-аналітичного, а також матеріального та фінансового забезпечення ОРД.

Апробований практикою, науково-обґрунтований та втілений у відомчі правові норми поточний контроль керівника підрозділу поліції вважається найбільш доцільним, бо не відволікає оперативних працівників від виконання оперативно-службових завдань, є найбільш об'єктивним і антикорупційним, сприяє професійному росту не лише оперативника, а й суб'єкта відомчого контролю. Правильно організований поточний відомчий контроль за документальною чи безпосередньою формами відіграє важливу роль в оперативно-тактичній підготовці оперативного співробітника та має потенціал для росту авторитету керівника поліції. Звичайно, не усі взаємовідносини типу: «оперативник-керівник оперативного підрозділу – керівник підрозділу поліції» слід закріплювати в правовій площині, бо значний

тут вміст морально-етичних правил та аспектів професійної психології(психологія ОРД).

Предметом особливої уваги при відомчому контролі керівника територіального підрозділу поліції є процес проведення заходів підлеглими працівниками карного розшуку. Відомча Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [3] безпосередню організацію роботи зі збору інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події та факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю, та контроль за перевіркою зазначеної інформації здійснює керівник органу, підрозділу поліції. Від початкового етапу і до завершення досудового розслідування розкриття злочину керівник територіального підрозділу поліції активно виконує функції відомчого та є відповідальним: за організацію своєчасного направлення на місце події слідчо-оперативної групи у повному складі, щомісячний аналіз наявної оперативної інформації в кримінальних провадженнях щодо нерозкритих кримінальних правопорушень; щомісяця заслуховувати членів СОГ про виконання плану слідчих(розшукових) дій і негласних слідчих(розшукових) дій, надавати практичну допомогу в їх проведенні; контроль за виконанням доручень слідчих працівниками оперативних підрозділів та ін.

Глибоко продумані заходи, поєднані із жорстким контролем керівника за їх виконанням, а у виняткових випадках – і безпосередня його участь у їх проведенні, позитивно вплинуть навіть на окремих працівників, які несумлінно ставляться до намічених у справах заходів [4, с. 132].

Наукове дослідження відносин суб'єктів відомчого контролю та об'єктом управління доводить, що не усі керівники підрозділів поліції мають досвід оперативної роботи та прагнуть удосконалити знання теоретико-правових основ ОРД, не вивчають з підлеглими методичні рекомендації, практичний досвід щодо діяльності з розкриття злочинів оперативними та слідчими підрозділами, а тому і не впроваджують нові технології розкриття злочинів. Нажаль, в окремих підрозділах поліції не приділяють уваги закріпленню випускників спеціалізованих навчальних закладах в оперативних та слідчих підрозділах, не застосовують різноманітні форми заохочень для особового складу, користуються застарілими критеріями оцінки діяльності оперативного працівника(кількість підозр на одного оперпрацівника та заведення ОРС, не впроваджують нові криміналістичні, спеціальні технічні засоби розслідування неочевидних злочинів. В окремих випадках керівники не дбають про покращення морально-психологічного клімату в колективах оперативних та слідчих підрозділів, які працюють в умовах значних соціальних ризиків та психологічного перевантаження. Заслуховування членів СОГ про результати роботи над розкриттям злочинів мають відбуватися за обов'язкової участі

процесуальних керівників. Вбачається, що керівники підрозділів поліції мають призначатися на конкурсних умовах та за контрактом на 3–5 років, що дасть можливість формувати стабільні колективи з професійним ядром. Наукові лабораторії та спеціальні кафедри повинні активніше сприяти профільному департаменту, управлінням карного розшуку в розробці методичних рекомендацій щодо розкриття найбільш поширених злочинів, розробці квестових завдань, типових оперативно-тактичних ситуацій для підвищення кваліфікації. У відомчих бюлетенях з обміну досвідом роботи необхідно ознайомлювати оперативних працівників з кращим регіональним досвідом розкриття злочинів.

Список використаних джерел

1. Контрольно-наглядові інстанції в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ України: навч. посіб. / За заг. ред. Д.Й. Никифорчука. К.: Видавничий дім «Скіф», 2013. 152с.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст. 303.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : Наказ МВС України від 7.07. 2017 р. № 575.

4. Сервецький І.В., Кислий А.М. Теоретичні засади відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю підрозділів карного розшуку: монографія / КНУВС., 2007. 170 л.

Сибірна Рома Іллінічна,

професор кафедри психології діяльності в особливих умовах Львівського державного університету внутрішніх справ, професор кафедри кримінального права і процесу Національного університету «Львівська політехніка», доктор біологічних наук, професор;

Сибірний Андрій Володимирович,

доцент кафедри загальної гігієни з екологією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, кандидат біологічних наук, доцент

СУЧАСНІ ДОСЯГНЕННЯ НАУКИ В ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

У час бурхливого розвитку науки, її відкриття впроваджуються у всі сфери діяльності людини і знаходять вагоме практичне застосування під час розслідування злочинів. Зокрема, сьогодні найсучасніші

дослідження біологічної науки складають основу судово-медичних методів експертно-криміналістичних досліджень біологічних субстанцій.

Потреба здійснення молекулярно-генетичної експертизи виникає під час встановлення батьківства, визначення ДНК-профілю особи, встановлення зиготності близнюків. Найчастіше завданням молекулярно-генетичної експертизи є встановлення генетичних ознак людини в об'єктах біологічного походження. Методи ДНК-аналізу при дослідженні об'єктів біологічного походження застосовують для визначення статевої належності та ідентифікації особи. Завдяки цьому вирішується низка питань, що мають значення для розкриття злочинів [2, с. 5].

Молекулярно-генетичні експертизи широко застосовуються для встановлення генетичних ознак (ДНК-профілю) біологічного матеріалу людини, а саме: крові, сперми, шкіри, кісток, волосся та ін.; встановлення слідів біологічного походження конкретної особи у змішаних слідах (наприклад, при звалтуванні); встановлення ідентичності останків у випадках розчленування трупа та ідентифікації жертв катастроф, коли живі близькі родичі (батько, мати або діти); встановлення факту біологічного батьківства або материнства у випадках викрадення, заміни дітей, спірного батьківства.

Так, встановлення спорідненості (родинних зв'язків) дає можливість ідентифікувати безвісти зниклу людину чи останки невстановленого трупа. Встановлення батьківства та материнства має значення в спірних питаннях і випадках викрадення та підміни дітей, дітовбивства, звалтування з наслідком вагітності. Встановлення генетичних ознак без ідентифікації особи дає можливість зберегти ДНК-профіль, а за потреби й виділену ДНК, для наступної ідентифікації або дослідження. Поміщення ДНК-профілів як ідентифікованих, так і неідентифікованих осіб до центрального обліку генетичних ознак людини дає можливість виявити зв'язки між різними злочинами [1, с. 7; 2, с. 43].

Сліди біологічного походження, вилучені на місці події, використовують для того, щоб встановити ймовірність випадкового збігу генетичних ознак особи з генетичними ознаками слідів біологічного походження або виключити можливість походження цих слідів від конкретної особи [3; 4].

Встановлення зв'язку підозрюваного з місцем злочину (події) може бути здійснено в таких варіаціях:

- сліди підозрюваного, що залишилися на тілі або одязі потерпілого;

- сліди підозрюваного, що залишилися на об'єкті (речовому доказі);

- сліди підозрюваного, що залишилися на місці злочину (події);

- сліди потерпілого, що залишилися на тілі або одязі підозрюваного;

- сліди потерпілого, що залишилися на об'єкті (речовому доказі);

- сліди потерпілого, що залишилися на місці злочину;

- сліди невстановленої особи (осіб), що залишилися на тілі або одязі жертви чи підозрюваного;

сліди нествановленої особи (осіб), що залишилися на об'єкті (речовому доказі) або на місці злочину (події).

Об'єктами молекулярно-генетичних досліджень є:

біологічні зразки відібрані у осіб та групів;

сліди біологічного походження, вилучені при проведенні слідчих дій;

сліди біологічного походження, вилучені правоохоронними органами негласно від відомих осіб (ст. 8 ЗУ Про оперативно-розшукову діяльність).

Всі методи молекулярно-генетичних досліджень ґрунтуються на одному принципі роботи:

лізис клітин (руйнування плазматичної і ядерної мембран);

очищення ДНК;

ізоляція ДНК.

На етапі лізису відбувається руйнування плазматичної і ядерної мембран клітин. Метод виділення ДНК слід обирати в залежності від індивідуальних характеристик біологічного об'єкта. До методів виділення ДНК які застосовуються в щоденній судовій біологічній практиці на сьогодні, належать наступні: органічні, хроматографічні, сорбційні, з іонообмінною смолою, з магнітними частинками [6, 7, 8].

Молекулярно-генетична експертиза є важливим і точним інструментом для вирішення питань ідентифікації осіб чи слідів залишених ними. Принцип методу базується на аналізі поліморфізму фрагментів ДНК, що є унікальним практично для кожної людини. Так, точність позитивного аналізу становить близько 99,99 % (співпадіння осіб при ідентифікації чи позитивний результат тесту на батьківство) у випадку негативного результату завжди буде 100 % точність (різні особи, тест на батьківство не підтверджений) [5, с. 32; 2, с. 16].

Отже, експертиза у слідчій та криміналістичній практиці є ефективним засобом встановлення обставин справи. Вона дозволяє використовувати у процесі розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень весь арсенал сучасних науково-технічних засобів і є основним джерелом впровадження у судово-слідчу практику сучасних досягнень науки і-техніки.

Список використаних джерел

1. Використання ДНК-аналізу у судово-медичних експертизах речових доказів та експертизах спірного батьківства (материнства, підміни дітей) : метод. рек / В.Г. Бурчинський та ін. Київ : МОЗ України, 2012. 32 с.

2. Єрмолаєва А.О. Чепіга С.М. Методи проведення імунологічних досліджень у експертизах слідів біологічного походження та формування висновків : метод. посіб. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2011. 77 с.

3. Костильова О.А., Повх А. С. Визначення кількості та якості виділеної ДНК : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2013. 17 с.

4. Петричук С.В. Виділення ДНК із біологічних слідів людини за допомогою автоматичного приладу AutoMate Express™ Instrument

(Applied Biosystems, США) : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. 16 с.

5. Повх А.С. Інтерпретація результатів дослідження STR-локусів : метод. рек. Київ. : ДНДЕКЦ МВС України, 2017. 39 с.

6. PowerPlex® 18D System for Use on the Applied Biosystems® Genetic Analyzers. Technical manual. Promega. USA : Promega Corporation. 2017. 80 p.

7. Quantifiler™ HP and Trio DNA Quantification Kits User Guide. Applied Biosystems. USA : Thermo Fisher Scientific Inc. 2017. 116 p.

8. SERATEC® Hemdirect Crime Scene Kit. user instruction. Germany : SERATEC® 2017. 2 p.

Стецюк Михайло Миколайович

професор кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Національної академії Служби безпеки
України, заслужений юрист України

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ БЕЗ ВІДОМА ЇЇ ВЛАСНИКА, ВОЛОДІЛЬЦЯ АБО УТРИМУВАЧА

Застосування сучасних наукових й технічних досягнень в злочинній діяльності, вимагає пошуку та введення нових методів та засобів протидії цій діяльності та її наслідкам.

Означені обставини зумовлюють доцільність здійснення правоохоронними органами на підставі чинного законодавства із застосуванням законних засобів належного реагування на ці виклики, що створюють загрозу суспільству та державі. У системі протидії злочинній діяльності чільне місце відводиться негласним процесуальним заходам, зокрема, такій негласній слідчій (розшуковій) дії, як зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома їх власника, володільця або утримувача з подоланням системи логічного захисту, яка передбачає втручання в приватне спілкування.

Відповідно це й зумовлює доцільність проведення разом з іншими процесуальними засобами, такої негласної слідчої (розшукової) дії (далі – НСРД) як зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача з подоланням системи логічного захисту, яка передбачає втручання в приватне спілкування.

Під спілкуванням розуміють передавання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, за яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб (ч. 3 ст. 258 КПК України) [1].

Фізичними умовами, що можуть забезпечити захист від втручання в приватне спілкування є обрані особами місце та час його здійснення, форма спілкування (вербальна, конклюдентна, письмова, графічна), форма обміну інформацією (безпосередня або опосередкована) технічні засоби провідного та безпроводного зв'язку та засоби писемності, створення графічних зображень, кодування інформації та її збереження тощо.

Юридичними умовами, що забезпечують приватність спілкування, є гарантоване приписами Конституції України та інших нормативно-правових актів право будь-якої особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання у її особисте та сімейне життя, та можливість обмеження цих прав лише за рішенням суду (зокрема, ст. 31, 32 Конституції України, п. 7 ч. 1 ст. 7, ст. 14, 15, ч. 1, 5 ст. 258, 260, 261, 263, 264 КПК України, ст. 9 Закону України «Про телекомунікації», ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок») [2, 3, 4].

Електронна інформаційна система – це організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів (ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах») [5].

Під частиною електронної інформаційної системи вважається: база даних, система управління базою даних, клієнтське програмне забезпечення, тощо.

При цьому об'єктами зняття інформації з електронних інформаційних систем є: електронно-обчислювальні машини (комп'ютери), автоматизовані системи, комп'ютерні мережі, мережі електрозв'язку, які накопичують, обробляють, зберігають або передають відомості, пов'язані із вчиненням тяжких та особливо тяжких злочинів, у тому числі до цих об'єктів належить електронна поштова скринька.

Відомо, що електронна поштова скринька є одним із зручних, сучасних способів спілкування, з використанням якої для задоволення потреб учасників такого спілкування, інформація може передаватися за наявності для цього умов, у будь-яку частину світу.

Однак для створення електронної поштової скриньки на спеціальному поштовому веб-сервері або на інших серверах, необхідно звернутися до провайдера, який надає послуги підключення до Інтернету.

У питаннях організації та проведення НСРД зняття інформації з електронних інформаційних систем існує суперечність в частині правової підстави для надання доступу до інформації, що знаходиться в електронній поштовій скринці.

На переконання представників українського Інтернет-провайдера УкрНет інформація, розмішена в електронній поштовій скринці, зареєстрованої на їх сервері, хоча, є особистим листуванням користувачів, але доступ до неї має здійснюватися на підставі ухвали

слідчого суді апеляційного суду шляхом здійснення НСРД зняття інформації з електронних інформаційних систем.

У зв'язку з наведеним вище мотивуванням не була виконана представниками Інтернет-провайдера УкрНет ухвала Печерського районного суду від 10.10.2017 у справі № 757/59902/17-к про надання доступу до документів, які містять охоронювану законом таємницю (щодо особистого листування Особи 1 у період січня – лютого 2014 року) [6].

У той же час позиція інших українських Інтернет-провайдерів полягає у тому, що доступ до відомостей, розміщених в електронній поштовій скринці здійснюється на підставі ухвали слідчого судді першої інстанції, зокрема на підставі ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю.

Сформована Інтернет-провайдерами практична неузгодженість з одного й того ж питання, зокрема: правової підстави для отримання доступу до інформації, розміщеної в електронній поштовій скринці не сприяє формуванню доказів у кримінальному провадженні.

Вбачається, що вирішення даної проблеми має відбуватися за правилами організації і проведення НСРД зняття інформації з електронних інформаційних систем, тобто на підставі ухвали слідчого судді апеляційного суду. Це обґрунтовується тим, що спілкування з використанням особами електронної поштової скриньки має всі ознаки приватного спілкування, оскільки інформація у такий спосіб передається і зберігається за вибраних цими особами умов (фізичних чи юридичних умов) з урахуванням яких вони свідомо розраховують, що ці умови унеможливають будь-яке втручання сторонніх осіб у це спілкування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Голос України. 2012. № 90–91.

2. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon.nau.ua>.

3. «Про телекомунікації»: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

4. «Про поштовий зв'язок»: Закон України від 4 жовтня 2001 року № 2759-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

5. «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»: Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

6. Ухвала Печерського районного суду міста Києва від 10 жовтня 2017 року у справі № 757/59902/17-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/2>.

Томма Роман Павлович,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН УПОВНОВАЖЕНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ (ЗА СТ. 368 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Відповідно до вимог ст. 273 КПК України (Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій) керівником органу досудового розслідування, прокурором виноситься постанова про використання задалегідь ідентифікованих (помічених) засобів [2].

Під час документування фактів одержання (надання) неправомірної вигоди (ст. 368, 369 КК України) слідчим, або відповідно до доручення слідчого оперативним працівником, із дотриманням вимог ст. 237 (Огляд) КПК України проводиться огляд та вручення предмета неправомірної вигоди (як правило, грошових коштів), при цьому вони обов'язково помічаються спеціальними хімічними речовинами, характеристику та особливості застосування яких ми надалі розглянемо [3].

Помітка предмета злочину за допомогою спеціальних хімічних речовин – це захід, який є одним з основних елементів документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди, забезпечує доказовою базою матеріали справи кримінального провадження при розслідуванні злочину, надає можливість оперативникам та слідчим після затримання фігуранта та його огляду, процесуально закріпити факти одержання посадовцем (хабароотримувачем) матеріальних цінностей, використовуючи своє посадове становище.

Необхідно зазначити, що на думку багатьох науковців, положення норми ст. 237 КПК України не дають чіткого визначення порядку виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, оформлення відповідного протоколу і взагалі не визначають процесуального порядку виготовлення та використання ідентифікованих (помічених) засобів [1].

Аналіз вітчизняної нормативно-правової бази, а також думок науковців та практиків, дає можливість сформулювати проблеми, які виникають у оперативників та слідчих під час використання спеціальних хімічних речовин під час документування фактів одержання неправомірної вигоди, а саме:

1. Під час документування фактів одержання неправомірної вигоди нерідко у практичних працівників Національної поліції

України (далі – НП) виникає проблема оперативного (негайного) отримання спеціальних хімічних речовин у спеціалізованих лабораторіях, в деяких випадках цей процес затягується на декілька тижнів, а оперативно-розшукова ситуація потребує проведення невідкладних заходів щодо документування злочину.

2. Спеціальні хімічні речовини, особливо після першого використання, мають обмежений термін придатності та повинні зберігатися у спеціальних приміщеннях (лабораторіях) з певним температурним режимом, при таких умовах зберігання вони можуть використовуватися неодноразово. В практичних підрозділах НП на жаль відсутні такі приміщення, у зв'язку з цим оперативні та слідчі підрозділи вимушені замовляти ці засоби в спеціалізованих лабораторіях після кожного їх одноразового використання (тобто для документування конкретного злочину окремо замовляються спеціальні хімічні препарати), що є непродуктивним з точки зору затрат держаних коштів.

3. Порядок застосування спеціальних хімічних речовин оперативними та слідчими підрозділами при помітці предмета неправомірної вигоди (інших злочинів) не передбачений конкретним нормативним актом, чи відомчою інструкцією, тому нерідко у судах виникають сумніви у законності такого заходу та в тому, що гроші, інші цінності, які були помічені спеціальними хімічними речовинами, вилучені при огляді у фігуранта, взагалі можуть бути речовими доказами по справі.

4. Зловмисники на жаль можуть купити у приватних осіб (підприємців) ліхтарики з звичайним ультрафіолетовим освітленням та здійснювати перевірки предмета злочину, шляхом його освітлення під час вчинення злочину (одержання неправомірної вигоди), що унеможливає помітку предмета злочину саме хімічними речовинами, які при освітленні звичайною ультрафіолетовою лампою можуть люмінесцювати певними кольорами. Ця проблема ставить під сумнів ефективність документування даного виду злочину, може надати можливість зловмиснику уникнути затримання «на гарячому» та в подальшому нести відповідальність згідно чинного законодавства.

Для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінально-процесуального законодавства, вітчизняними науковцями розроблено ряд засобів невидимої маркіровки та пристроїв для їх ототожнення, кожен з них має свої особливості, які можуть надавати їм перевагу під час помітки предметів неправомірної вигоди та інших злочинів, наприклад:

– препарат «Промінь-1». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– препарат «Світлячок-М». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– препарат «Сингал». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією);

– люмінесцентні порошки. Люмінофори (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання та одержання неправомірної вигоди);

– люмінесцентні воскові олівці (можуть використовуватися для підтвердження фактів одержання неправомірної вигоди, вимагання);

– чорнила «Резидент». Чорнила для фломастера, авторучки, капілярного стержня і штемпельної подушки (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– люмінесцентні фломастери (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів) [4].

Усі вищезазначені препарати через декілька хвилин після попадання на шкіру, чи одяг зловмисників утворюють важкозвивану невидиму пляму, яка люмінесціює в у/ф світлі різними кольорами. На предметах злочину вони стійкі декілька днів [4]. Але не всі вищезазначені препарати невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні. Так наприклад, деякі препарати після маркування предмета злочину при освітленні пристроєм зі звичайною ультрафіолетовою лампою, люмінесціюють певним відтінком, на відміну від інших, які видимі на предметі тільки при освітленні пристроями з високочутливими лампами.

Пристрої за допомогою, яких може здійснюватися освітлення помічених спеціальними хімічними речовинами предметів неправомірної вигоди:

– ультрафіолетові лампи стаціонарні (великі). Використовуються у приміщеннях, стаціонарні, мають підключення до електричної мережі 220 В;

– кишенькові ультрафіолетові лампи (ліхтаріки). Вони переносні та зручні, можуть використовуватися, як на вулиці в складних погодних умовах так і у приміщеннях. Освітлюють предмети як видимим, так і ультрафіолетовим світлом (оснащуються лампами звичайними та високочутливими). Живляться від пальчикових батарейок, або від будь-якого джерела живлення напругою 6 В (4).

У зв'язку з вищезазначеним та з метою вирішення зазначених проблем, пропонуємо наступні шляхи їх вирішення:

– порядок виготовлення, одержання, зберігання, реєстрації уповноваженими підрозділами НП України спеціальних хімічних речовин, алгоритм проведення помітки предметів неправомірної

вигоди та інших тяжких злочинів, повинен бути чітко прописаний у відомчих нормативних актах МВС України.

Наприклад, пропонуємо розробити Інструкцію МВС України «Про порядок застосування уповноваженими підрозділами Національної поліції України спеціальних хімічних речовин під час документування злочинів», яка буде складатися з наступних положень: Розділ 1. «Загальні положення». Розділ 2. «Загальні засади використання спеціальних хімічних речовин, умови їх виготовлення, сертифікації та замовлення». Розділ 3. «Уповноважені підрозділи НП України (замовники), які мають право застосовувати спеціальні хімічні речовини». Розділ 4. «Уповноважені підрозділи НП України (виконавці), які мають право виготовляти під замовлення спеціальні хімічні речовини». Розділ 5. «Порядок проведення помітки предметів злочинів уповноваженими підрозділами». Розділ 6. «Умови виготовлення, використання та зберігання спеціальних хімічних речовин», тощо;

– з метою недопущення використання зловмисниками особистих пристроїв для освітлення предметів злочину, спеціальні хімічні речовини, які використовуються уповноваженими підрозділами НП України, повинні мати видимі властивості при освітленні високочутливими лампами (які є в наявності в практичних підрозділах НП України) та невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні лампами, які є у вільному продажу;

– з метою вчасного реагування оперативних підрозділів на факти корупції та проведення ефективного документування злочину за допомогою ліцензійних, якісних спеціальних хімічних речовин, керівники підрозділів повинні заздалегідь (вчасно) організувати чітку процедуру їх офіційного замовлення, з зазначенням пристроїв з лампами для їх ототожнення, а також обов'язково передбачити місце зберігання цих хімічних речовин у підпорядкованому підрозділі з дотриманням усіх правил безпеки;

– усі спеціальні хімічні речовини та пристрої з лампами для їх освітлення, які будуть використовуватися уповноваженими підрозділами для документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди (інших злочинів), повинні відповідати певним стандартам якості, прописаних у відомчих нормативних актах МВС України;

– під час виготовлення спеціальних хімічних речовин спеціалізованим лабораторіям (виконавцям), необхідно враховувати при розгляді замовлень, побажання уповноважених підрозділів НП України (замовників) щодо зміни виду, об'єму, чи складу препаратів для помітки. В багатьох випадках це залежить від особливостей предмета злочину (предмет має великий розмір, чи може бути пошкоджений при нанесенні на нього певних хімічних речовин), що буде маркіруватися та оперативно-розшукової ситуації, яка склалася під час документування даного виду злочину.

Список використаних джерел

1. Бортун М. Проблеми регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/osoblyvosti-zastosuvannya-polozhen-st-273-kpk-ukrayiny-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya/>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар/ Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А.В. Савченка, К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064.
4. Офіційний веб-сайт лабораторії прикладної хімії. URL: <http://cobra.net.ua/about.html>.

Фролов Роман Анатолійович,

співробітник Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ ОСТАННІХ ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ І ТЕХНІКИ ОКРЕМИМИ ОСОБАМИ ДЛЯ ПРИХОВУВАННЯ ФАКТІВ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Особи, які вчинили кримінальне правопорушення або мають намір його скоїти, усвідомлюють, що правоохоронні органи постійно вживають заходи, спрямовані на виявлення фактів протиправної діяльності та ідентифікацію її учасників. Тому вони намагаються вжити заходи, спрямовані на приховування власних комунікацій як на етапі планування злочину, так і під час та після його вчинення.

Для цього злочинцю потрібно зберігати в таємниці як зміст бесід з іншими учасниками злочину (пособниками, членами організованого злочинного угруповання, посередниками), так і час здійснення такої комунікації, зміст переданих інформаційних повідомлень, дані місця знаходження, конфіденційно здійснювати покупки (реалізацію) певних об'єктів (знарядь, предметів злочину) тощо.

Факторами, які сприяють злочинцям у реалізації заходів, спрямованих на приховування протиправних (злочинних) дій та намірів є: стрімкий розвиток сучасних технологій, насамперед, пов'язаних з використанням GSM та Інтернет-мережі;

необмеженість у фінансових ресурсах (можливість використання консультантів у сфері безпеки та інформаційних технологій);

наявність інструкцій та рекомендацій з анонімізації особистості / розмови / контакту тощо, які знаходяться у відкритому доступі;

можливість придбання окремих засобів для приховування комунікаційних каналів, у тому числі неофіційним шляхом;

слабкий контроль з боку правоохоронних органів за сегментами оверлейної мережі «Dark Web»;

можливість здійснення анонімних розрахунків за допомогою криптовалют («Bitcoin», «Dogecoin», «BitShares», «Mastercoin», «Nxt»).

З метою приховування ідентифікаційних даних при комунікаціях, злочинці, як правило, використовують такі способи як: періодична заміна телефонних пристроїв та SIM-карт, використання апаратів з так званим «нульовим IMEI», одноразове використання та знищення після проведення сеансу зв'язку телефонного пристрою, використання SIM-карт провайдерів інших країн, застосування маловідомих месенджерів та можливостей IP телефонії (VOIP, SIP) тощо.

На сьогодні для злочинців стало можливим також використання таких способів зв'язку, які дозволяють не лише приховати IMEI телефонного пристрою або IMSI SMS-картки, а й здійснити модуляцію голосової інформації, приховати (підмінити) реальне місцезнаходження, ускладнити або зробити неможливим перехоплення даних наявними оперативно-технічними можливостями правоохоронних органів України.

Так, наприкінці 2020 року у ЗМІ з'явилась інформація про використання зловмисниками на території США так званих «зашифрованих або білих SIM-карток», які дозволяють змінити номер телефону на обраний та навіть обрати інший тембр голосу [1]. В окремих випадках, якщо клієнт має намір отримати особливо законспіровану SIM-картку, маніпуляції з її придбання можна здійснити через мережу «Dark Web», анонімно оплативши послугу віртуальною банківською картою або криптовалютою. Картка при цьому може бути надіслана на підставну адресу або розміщена у схованці, місцезнаходження якої після закладення повідомляється клієнту.

Злочинці мають можливість використовувати і так звані «зашифровані телефони». Від користувачів при придбанні таких телефонів, як правило, не вимагається будь-яка ідентифікаційна інформація, крім адреси (місця) доставки, на яку слід надіслати картку [2].

Окремі реалізатори такого обладнання стверджують, що їхні смартфони навіть заважають відстежувати геолокацію абонента.

Також, останнім часом при здійсненні комунікації злочинці мають можливість використовувати різні месенджери, кількість, якість та потенції яких змінюються практично щодня. Сервери окремих месенджерів знаходяться в країнах, отримання інформації від яких за запитами правоохоронних органів України є проблематичним, що створює додаткові проблеми при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Використання злочинцями засобів анонімізації в Інтернет-мережі також створює зайві перешкоди для документування їхньої активності. На даний час не потрібно мати фахових знань для того, щоб ускладнити або навіть унеможливити відслідковування власної

активності в мережі Інтернет. Зазначене досягається шляхом використання наприклад, так званих сайтів-анонімайзерів (або плагінів для браузерів), проксі-серверів, можливостей анонімізуючої мережі «проект I2P» [3], клієнтського програмного забезпечення «TOR» (The Onion Router) [4] або будь-якої технології зі створення віртуальної захищеної мережі «VPN» (Virtual Private Network) [5].

Технології «Dark Web» використовуються злочинцями при реалізації або придбанні ними наркотичних засобів, зброї та боєприпасів, експлоїтів (інструментів для реалізації кібернетичних атак), торгівлі базами даних щодо фізичних та юридичних осіб, замовленні злочинів та інш.

Враховуючи викладене, можна зробити висновок, що останні досягнення науки і техніки суттєво розширили інструментарій правопорушників та злочинців з приховування власної активності та, як наслідок, значно ускладнили роботу правоохоронних органів з розкриття кримінальних правопорушень.

З метою протидії таким негативним процесам вважається за доцільне співробітникам правоохоронних органів здійснювати постійний моніторинг новітніх досягнень науки і техніки, активно використовувати їх при розслідуванні злочинів, на постійній основі залучати фахівців у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки, проводити навчання співробітників правоохоронних органів з питань документування протиправної діяльності в оверлейних мережах, налагодити постійний обмін інформацією між зацікавленими державними органами, стало розвивати та підтримувати відносини з відповідними правоохоронними органами країн-партнерів.

Список використаних джерел

1. The Secret SIMs Used By Criminals to Spoof Any Number. URL: <https://www.vice.com/en/article/n7w9pw/russian-sims-encrypted>.
2. Україна – Cryptel. URL: <https://cryptel.co/zvonok-s-podmenoy-nomera-v-ukraine-zashhishhennaya-svyaz-cryptel/>.
3. Методы анонимизации в сети Интернет. URL: <https://itzashita.ru/publications/metodyi/anonimizatsii-v-seti-internet.html>
4. Tor. URL : <https://www.torproject.org>.
5. What is a VPN. URL: <https://us.norton.com/internetsecurity-privacy-what-is-a-vpn.html>.
6. What is the dark web? How to access it and what youll find. URL: <https://www.csoonline.com/article/3249765/what-is-the-dark-web-how-to-access-it-and-what-youll-find.html>.
7. Talking on the Dark Web : Law Enforcement Experts ID Investigative Needs. URL: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/taking-dark-web-law-enforcement-experts-id-investigative-needs>.

Шаповаленко Євген Володимирович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖЕВОГО ДОДАТКУ БЕЗПЕЧНОГО ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ (SIENA) ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ ОСОБИ

В умовах інтеграційних процесів в Україні та Європейському Союзі поліцейська співпраця має важливе значення, що зумовлює не тільки необхідність об'єднання зусиль держав і підвищення ефективності використання наявних можливостей міжнародної поліцейської співпраці, а й ужиття на національному та міжнародному рівнях координованих заходів з удосконалення міжнародного розшуку осіб. Розвиток Агенства Європейського союзу із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (Європол) як центрального відомства Європейського Союзу зі збирання оперативної інформації пов'язаний з важливістю визначення пріоритетів для дослідження питань обміну інформацією між державами – членами Європейського Союзу у сфері протидії злочинності, тероризму, розшуку злочинців тощо.

14 грудня 2016 року, міністр внутрішніх справ Арсен Аваков в ході робочого візиту в Нідерланди підписав Угоду про стратегічне та оперативне співробітництво з Європоллом. Угода надала можливість українським правоохоронцям брати участь у спільних поліцейських заходах разом з європейськими колегами, здійснювати обмін і аналіз оперативної інформації та встановлювати місцезнаходження злочинців, що перебувають у розшуку. Крім того, це дозволить створювати міжнародні спільні слідчі групи [1].

Метою Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво є встановлення відносин співробітництва між Україною та Європоллом з метою підтримки України та держав-членів Європейського Союзу в запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом, міжнародним розшуком та іншими формами міжнародної злочинності у сферах злочинності, зокрема шляхом обміну інформацією між Україною та Європоллом [2].

Національним контактним пунктом для України, який діє як центральний контактний пункт між іншими компетентними органами України та Європоллом визначено відділ по взаємодії з Європоллом Національної поліції України.

Під час обміну оперативною інформацією щодо осіб, які переховуються від правоохоронних органів між підрозділами кримінальної поліції та Європоллом використовується мережевий додаток безпечного обміну інформацією SIENA (Secure Information Exchange Network Application) [3].

Під час перевірки інформації щодо особи, яка переховується, підрозділ кримінальної поліції НПУ може дати запит на перевірку інформації, за допомогою мережевого додатка SIENA за наступним алгоритмом:

Територіальний підрозділ направляє зареєстрований запит до сектору міжнародного поліцейського співробітництва області з проханням звернутись до іноземних правоохоронних органів каналами Європолу;

Сектор міжнародного поліцейського співробітництва направляє запит до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва, який в свою чергу перекладає запит та надсилає його за допомогою SIENA до Європолу та зацікавленим країнам;

Під час отримання відповіді відповідь на запит повертається у зворотному шляху;

При наявності відкритого доступу до SIENA (наприкладі Департаменту карного розшуку) – створюється електронний запит англійською мовою з вихідним номером підрозділу та направляється до Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва, після чого представнику Національного контактного пункту перевіряє правильність і доцільність запиту і надсилає його до Європолу та зацікавленим країнам.

До запиту можна додавати фотозображення особи; копію дактилоскопічної карти; ДНК-профіль, тощо.

Оперативні підрозділи не можуть використовувати мережевий додаток SIENA для передачі інформації адміністративного чи неоперативного характеру. Вона призначена для обміну інформації оперативної, стратегічної та розвідувальної інформації.

Інформація яку запрошує оперативний підрозділ, щодо встановлення місцезнаходження особи на території іншої країни повинна підлягати вимогам конфіденційності, тому Європол, держави-члени та треті сторони вживають відповідних заходів для захисту інформації, що передається за допомогою мережевого додатку SIENA та використовує наступні інформаційні коди:

Код 1. Інформація точність якої не викликає сумнівів;

Код 2. Інформація надана джерелом, але особисто не перевірена посадовою особою, яка передає її;

Код 3. Інформація, яка не відома особисто джерелу, але підтверджується іншою зафіксованою інформацією;

Код 4. Інформація, яка не відома особисто джерелу і її підтвердження не можливе;

Під час використання мережевого додатку SIENA вся інформація кваліфікується наступними кодами обробки:

Н0 – інформація може використовуватися з метою запобігання та протидії злочинної діяльності;

Н1 – інформація може використовуватися в службовій діяльності, але не підлягає розголошенню у судових процесах без дозволу ініціатора;

Н2 – інформація не може використовуватися в службовій діяльності без дозволу ініціатора;

Н3 – інші обмеження щодо інформації (як правило зазначається у коментарях що супроводжуються вільним текстом) [4].

На підставі вищевикладеного, можна дійти висновку, що Україна доклала чимало зусиль для того, щоб співпрацювати з державами-членами Європейського Союзу та його правоохоронними органами (Європол та Євроюстом) з метою подолання масштабної проблеми сучасності – транснаціональної організованої злочинності, а також підвищення рівня законності, безпеки та правопорядку в Україні.

Підводячи підсумки можна зазначити, що мережевий додаток безпечного обміну інформацією SIENA є сучасним інструментом правоохоронних органів Євросоюзу, який використовується для обміну оперативної та стратегічної інформації, зокрема у протидії організованій злочинності, торгівлі людьми, відмиванню коштів, міжнародного наркотрафіку, тероризму, кіберзлочинам, та в організації міжнародного розшуку осіб.

Тому для нас є важливим укладення міжнародних двосторонніх чи багатосторонніх угод щодо співпраці із правоохоронними органами інших країн, обміном інформацією, відомостями оперативно-розшукового характеру, надання взаємної правової, оперативної, методичної, технічної та іншої допомоги; проведення спільних або погоджених оперативних та інших заходів; скоординована робота із запобігання й усунення причин та умов, сприятливих для переховування злочинців; обмін досвідом зі співробітниками правоохоронних органів іноземних держав, постійне підвищення участі та ролі нашої держави у міжнародних процесах.

Список використаних джерел

1. Арсен Аваков уклав Угоду про співробітництво України з Європолom URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/4579_Arsen_Avakov_uklav_Ugodu_pro_spivrobitnictvo_Ukraini_z_vropolom_FOTO.htm.

2. Secure Information Exchange Network Application (Siena): URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/services-support/information-exchange/secure-information-exchange-network-application-siena>.

3. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво (Угоду ратифіковано Законом № 2576-VI (2576-17) від 05.10.2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_954#Text.

4. SIENA, Secure Information Exchange Network Application URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bf5426ff-929f-4f0b-ba2a-1d2793dc3030>.

Шевчук Оксана Юрійвна,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Сливка Іван Юлійович,

завідувач сектору трасологічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Закарпатського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС

ДЕЯКІ МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЗОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОВІДКОВИХ СИСТЕМ ОБ'ЄКТІВ ТРАСОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Використання відомостей, що містяться в криміналістичних обліках під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є необхідним та невід'ємним складником діяльності оперативних працівників. Його ефективність багато в чому залежить від наявності у суб'єктів розслідування достовірної та у необхідній кількості інформації про криміналістично значущі об'єкти, що може бути отримана з різноманітних джерел. Серед джерел такої інформації важливе значення мають криміналістичні обліки розшукового призначення.

Станом на сьогодні, в Україні, на підставі наказу МВС № 390 від 10 вересня 2009 року «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» діє велика кількість криміналістичних обліків, які складаються з оперативно-пошукових та (або) інформаційно-довідкових колекцій [1]. Деякі з цих обліків функціонують у напівавтоматичному режимі із застосуванням ЕОМ, задля чого розроблене відповідне програмне забезпечення. Прикладом є автоматизована дактилоскопічна інформаційна система «ДАКТО 2000». Дана АДС зберігає в собі велику кількість оцифрованих дактилокарт та дозволяє вести пошук по них, що значно полегшує роботу судового експерта та прискорює процес перевірки, який, у випадку зі звичайними паперовими картами, зайняв би набагато більше часу. Однак, не всі обліки ведуться в такий спосіб, особливо трасологічний облік.

У зв'язку з цим, надзвичайно важливими й актуальними стають питання застосування сучасних інформаційних технологій для автоматизації пошуку за оперативно-пошуковими обліками. З цією метою можна використати як зарубіжне програмне забезпечення, так і розробити власне, яке буде адаптоване до національного законодавства та потреб досудового розслідування.

Трасологічна оперативно-пошукова колекція складається з: слідів взуття; рукавичок; знарядь зламу; транспортних засобів, оскільки дані сліди несуть вагомий роль в розслідуванні та розкритті злочинів [2, с. 138].

На рівні ДНДЕКЦ МВС України функціонує центральна оперативно-пошукова колекція слідів низу взуття, що формується із зображень слідів низу взуття вилучених з місць подій за різними видами тяжких та особливо тяжких злочинів (місць учинення убивств, замахів на вбивства, тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть, згвалтувань, розбійних нападів; пограбувань, вимагань; злочинів, учинених з використанням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв та речовин), а також злочинів, коли ідентичні сліди вилучені з двох та більше місць їх учинення, які залишились нерозкритими.

На обласному рівні в НДЕКЦ функціонують оперативно-пошукові колекції слідів низу взуття, знятих злочинцями, транспортних засобів та слідів рукавичок. Зазначені колекції формуються з об'єктивності зі слідами (копії, зображень слідів), знятих злочинцями (окремі частини зламаних перешкод). До них уміщуються об'єкти та сліди, що вилучені під час оглядів місць подій нерозкритих злочинів учинених на території обслуговування.

Завданнями трасологічного обліку є встановлення фактів залишення слідів (взуття, рукавичок, знятих злочинцями, транспортних засобів) одним і тим же слідоутворюючим об'єктом, відповідно взуттям, рукавичкою, знятих злочинцями, транспортним засобом (саме протектором шини) під час вчинення декількох злочинів.

Направлення слідів, які вилучені в ході огляду місця події до оперативно-пошукових трасологічних колекцій покладається на слідчих органу досудового розслідування та працівників оперативних підрозділів Національної поліції України.

Організацію перевірки слідів низу взуття, відбитків низу взуття за оперативно-пошуковою колекцією низу взуття можна здійснити як в межах однієї області, де вчинений злочин, так і в межах сусідніх областей, а також за Центральним трасологічним обліком, надіславши об'єкти перевірки в упакованому вигляді (або їх фотозображення) за письмовим запитом установлені форми. Призначення трасологічної експертизи не прив'язано до перевірки сліду взуття за оперативно-пошуковою колекцією. Навіть більше, згідно вимог наказу №390 після складення висновку експерта у даній експертизі та у разі визнання сліду низу взуття придатним для порівняння по груповій належності, експерт зобов'язаний самостійно внести даний слід до колекції та здійснити перевірку за нею, навіть без окремого розпорядження ініціатора дослідження. У разі необхідності, експерт зобов'язаний направити даний слід до центральної оперативно-пошукової колекції у ДНДЕКЦ МВС.

Перевірка слідів низу взуття здійснюється у ручному режимі у паперовій слідотеці, пошук по ній займає багато часу, існує можливість псування карток, а також така картотека незручна у використанні (рис. 1).

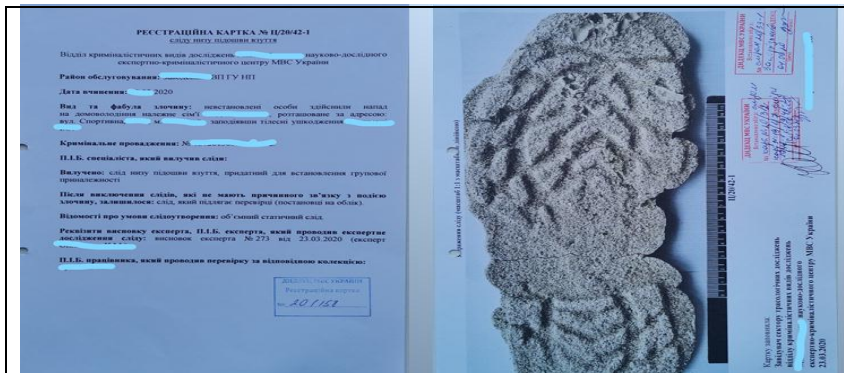

Рис. 1. Загальний вигляд перевірки в ручному режимі

На сьогоднішній день, Експертна служба МВС оснащена універсальною системою «TrasoScan», яка дозволяє з високою роздільною здатністю сканувати об'єкти, обробляти отримані зображення та порівнювати між собою із використанням різних способів: суміщення, накладення тощо. На базі цієї системи розглядається можливість автоматизації трасологічного обліку та забезпечення перевірок в онлайн режимі по усій території України, що дозволить встановити особу, яка вчинила злочин та забезпечить розкриття кримінальних правопорушень за гарячими слідами (рис. 2).

Рис. 2. Загальний вигляд універсальної системи «TrasoScan»

Але враховуючи обсяги колекції та вимогу перевірки слідів за всією колекцією (тобто, за всі роки) процес перевірки може тривати вельми довго. У зв'язку з цим, з метою прискорення цього процесу і оперативного надання інформації, яка може сприяти розкриттю злочину, існує нагальна потреба у модернізації трасологічної оперативної-пошукової колекції, а саме її переведення у цифровий формат з можливістю автоматизованого пошуку слідів за допомогою відповідного програмного забезпечення (далі – ПЗ). Існують наступні види ПЗ іноземного виробництва, які призначені саме для цієї мети, серед яких є:

- «EverASM» (скорочення від «Automated Shoeprint Matcher» – автоматизований пошук співпадіння підошви взуття) від компанії Everspry;

- «SoleMate FPX» (раніше «SICAR6») від компанії foster+freeman;

- «Pride» від компанії Hobbit Imaging Solutions (Нідерланди);

- «FAST» (аббревіатура від «Find And Share Tracks» – «знайти і ділитися слідами») від компанії Forensity (Швейцарія);

- «Footwear Traces 2» (Росія);

- «National Footwear Database» (з англ. «Національна база даних про взуття», скорочено «NFD»), яке розроблено Raven Technology (Великобританія) [3, с. 97].

Не дивлячись на певні відмінності у алгоритмах вищезазначених програм, їх об'єднує спільне завдання та спільні функції, а саме перевірка введеного сліду за наявною базою даних, якою може слугувати як оперативно-пошукова колекція (тобто сліди, які вилучені при огляді місця події злочину), так і інформаційно-довідкова колекція, що може бути корисним для оперативних підрозділів поліції. Основна відмінність між даними ПЗ полягає у алгоритмі пошуку по оперативно-пошуковій колекції. До прикладу, «EverASM» використовує глибинні нейронні мережі, а для пошуку в ПЗ «EverASM» та «Footwear Traces 2» користувач повинен спочатку визначати загальні ознаки у сліді (наприклад, правильні геометричні фігури, вигнуті лінії, логотипи, тощо), таким чином «кодуючи» малюнок сліду у зрозумілий для програми вид.

Окрім пошуку по оперативно-пошуковій колекції, деякі виробники пропонують базу даних підошв взуття, в яку внесено зображення підошви та загального виду взуття. Пошук по даній колекції, дає змогу встановити ймовірний тип, вид чи фасон взуття, що залишило слід. Дана база може бути корисною саме для оперативних підрозділів.

На прикладі ПЗ «SoleMate FPX» (раніше «SICAR6») від компанії foster+freeman можна показати стандартний алгоритм пошуку сліду за колекцією (рис. 3).

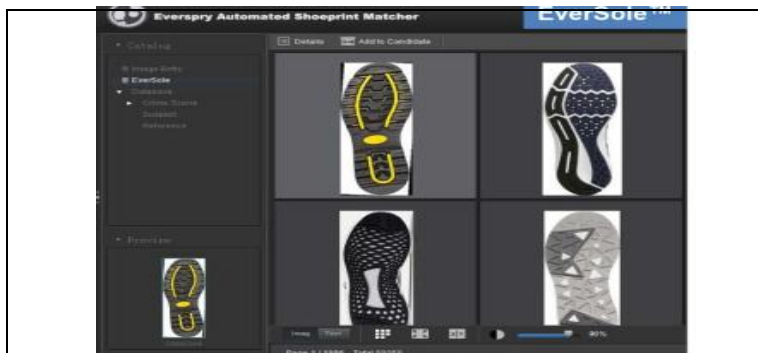

Рис. 3. Загальний вигляд робочого вікна програми «EverASM»

Пошук в програмі відбувається в напівавтоматичному режимі, а саме:

1) користувач відкриває зображення сліду в програмі та визначає загальні ознаки (наприклад, правильні геометричні фігури, вигнуті лінії, логотипи, тощо), таким чином «кодуючи» малюнок сліду у зрозумілий для програми вид. Чим більше зазначено загальних ознак, тим менша ймовірність помилкового співпадиння сліду (рис. 4, 5).

Рис. 4, 5. Загальний вигляд процесу кодування сліду і вікна співпадінь

2) після завершення пошуку по базі даних, ПЗ показує результати у віконцях (рис. 6).

Рис. 6. Загальний вигляд результатів пошуку (у зменшеному вигляді)

3) надалі, користувач має змогу відібрати найбільш схожі варіанти в ручному режимі, переглянути повнорозмірне зображення відтиску та фотозображення ймовірного взуття (рис. 7, 8, 9) [4, с. 94].

Рис. 7, 8, 9. Загальний вигляд кінцевого результату пошуку

Це не вичерпний перелік наявних АІС, однак навіть з вищезазначених програм зрозуміло, що паперова слідотека є застарілою, пошук по ній займає багато часу, існує можливість псування карток, а також така картотека незручна у використанні. Тому можна дійти висновку, що оперативно-пошукова колекція слідів низу взуття потребує вдосконалення із застосуванням новітніх технологій, що дасть змогу швидше та якісніше здійснювати перевірку по даній колекції, що, у свою чергу, може вплинути на швидкість досудового розслідування. Задля модернізації оперативно-пошукових колекцій можна використати як одне із вищенаведених ПЗ, так розробити вітчизняне. При цьому при розробці такого ПЗ доцільно було б врахувати побажання та пропозиції як слідчих та оперативних підрозділів, які здійснюють досудове розслідування, так і експертів-криміналістів, які безпосередньо займаються веденням таких обліків.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС : наказ МВС України від 10 верес. 2009 р. № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z>.

2. Ваніна О.В. Криміналістична трасологія: поняття та класифікація слідів. Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 лют. 2020 р.). Київ, 2020. С. 137–139.

3. Сливка І. Ю. Автоматизовані інформаційно-довідкові системи об'єктів трасологічного походження. Реформування правової системи держави: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ужгород, 2020. С. 95–99.

4. Сливка І. Ю. Автоматизовані інформаційно-довідкові системи слідів низу взуття, які можуть вдосконалити криміналістичні обліки. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2020. С. 93–97.

5. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи міжнародної організації кримінальної поліції. Унтерпол: Наказ МВС України від 17 серп. 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5.

Юсунов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Виявлення та ефективне розслідування корупційних кримінальних правопорушень є однією з найважливіших проблем, які намагається розв'язати сучасна українська влада. Актуальність цього питання зумовлена тим, що корупція спричиняє та поглиблює суспільні кризові явища, підриває імідж України на світовій арені, негативно позначається на економічних процесах, перешкоджає налагодженню конструктивного діалогу між представниками державної влади та громадськістю, руйнує засади розбудови демократичної, правової держави та громадянського суспільства.

В умовах ведення бойових дій та проведення операції Об'єднаних сил на Сході України питання боротьби з корупцією набули нового значення. Корупція у сфері оборони є однією із загроз для національної безпеки держави. Вона знижує ефективність військової організації та боєздатність армії, відволікає ресурси або підвищує їх фактичну вартість, негативно впливає на морально-психологічний стан військовослужбовців, плямує репутацію Збройних Сил.

Заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України), віднесено законодавцем до корупційних кримінальних правопорушень. Проведений аналіз практики розслідування цих злочинів, результатів розгляду судами відповідних кримінальних проваджень засвідчує необхідність удосконалення досудового розслідування, передусім шляхом використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях, ефективного впровадження їх форм у практичну діяльність правоохоронних органів. Найважливішою формою використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень є судова експертиза.

Розглянемо основні напрями експертизи військового майна у контексті розслідування корупційного правопорушення, передбаченого ст. 410 КК України.

Предметом цього злочину є зброя, бойові припаси, вибухові або інші бойові речовини, засоби пересування, військова та спеціальна техніка та інше військове майно. Такі матеріальні цінності можуть

стати об'єктами розкрадання з боку окремих військових службових осіб, шляхом їх зловживання своїм службовим становищем.

При розслідування цих корупційних кримінальних правопорушень виникають питання, які потребують спеціальних знань експерта з оцінки майна і техніки військового призначення та озброєння.

Поняття «зброя», «бойові припаси», «вибухові» та інші «бойові речовини» містяться у нормативно-правових актах та детально розкриваються у методиках проведення експертиз того чи іншого виду зброї або вибухових речовин. Військова та спеціальна техніка охоплює в цілому поняття «зброя», «бойові припаси», «засоби пересування». Засоби пересування є юридичним синонімом до поняття «транспортні засоби», й означає механічні пристрої, обладнані двигуном і призначені для перевезення людей або вантажу, у тому числі такі, на яких встановлено спеціальне обладнання, або обладнання, що слугує виконанню спеціальних функцій (будівельних, ремонтних, медичних, тощо), а також причепи та напівпричепи до них.

У військових формуваннях для використання при безпосередньому виконанні бойових і спеціальних завдань до засобів пересування належать:

а) транспортні машини: легкові та вантажні автомашини, автобуси, мотоцикли;

б) спеціальні машини: автокрани, грейдери, трактори, бульдозери, санітарні машини, пересувні ремонтні майстерні;

в) бойові машини: танки, броньовики, самохідні установки, машини з пересувними командними пунктами;

г) відомчий залізничний рухомий склад;

д) відомчий повітряний транспорт: гелікоптери, літаки, планери, аеростати;

е) підводні човни, авіаносці, крейсери, міноносці, катери та інші військові кораблі, машини-амфібії, плавучі бази, буксири, баржі тощо.

Крім зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки до іншого військового майна можна віднести апаратуру керування вогнем, засоби зв'язку, спеціальну техніку інженерних військ і військ радіаційно-хімічного і біологічного захисту, спеціальне електронне, броньоване, захисне обладнання, спеціальні й індивідуальні засоби захисту від зброї масового знищення, токсичні речовини, паливно-мастильні матеріали та інше тилове майно.

Військове майно закріплюється за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних сил України на праві оперативного управління, а також може потрапити в їх власність або розпорядження в результаті ведення ними господарської діяльності: виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, ведення підсобних господарств, отримання в оренду певних видів рухомого та нерухомого майна [1, с. 1281].

Тому при призначенні експертизи військового майна її об'єктами є зазначені вище матеріальні об'єкти, що знаходяться на обліку у військових частинах, які під час розслідування кримінальних правопорушень підлягають оцінці.

До завдань експертизи військового майна відносять: визначення вартості наданих на дослідження об'єктів, які використовуються як військове майно; визначення типу та призначення наданих об'єктів; визначення характеристик та властивостей наданих об'єктів відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності; визначення виробника, країни походження, року виготовлення (може проводитись комплексно з трасологічним, балістичним дослідженням або дослідженням холодної зброї) наданих на дослідження об'єктів; визначення змін показників якості наданих на дослідження об'єктів (комплексно з відповідними фахівцями з експлуатації подібного майна), тощо.

До основних питань, що вирішують експертизою слід віднести: Яке найменування та призначення наданого на дослідження об'єкта? Яким підприємством і коли виготовлений наданий на дослідження об'єкт (за умови наявності маркувальної інформації або відповідних супровідних документів)? Який рік виготовлення наданого на дослідження об'єкта? Яким характеристикам та властивостям відповідно до Українського класифікатора товарів зовнішньоекономічної діяльності відповідає наданий на дослідження об'єкт? Чи укомплектовано наданий на дослідження об'єкт відповідно до нормативно-технічної документації, якщо ні, то в чому полягає неуплектованість або невідповідність? Чи відповідає якісний стан об'єкта вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам? Якщо ні, то в чому полягає така невідповідність? Які дефекти, uszkodження має наданий на дослідження об'єкт? Чи є ці дефекти істотними? Чи можлива експлуатація об'єкта за призначенням за наявності виявлених дефектів? (вирішується комплексно з відповідними фахівцями з ремонту та експлуатації подібного майна); Який ступінь зносу наданого на дослідження майна? Яка залишкова вартість об'єкта станом на визначену дату? Яка ринкова вартість об'єкта станом на визначену дату? Який розмір матеріального збитку, завданий у результаті пошкодження об'єкта, в тому числі з урахуванням наданої у розпорядження експерта калькуляції відновлювального ремонту? Який розмір матеріального збитку, завданий в разі повного знищення об'єкта, в тому числі в результаті бойових дій? [2, с. 210–211].

Отже, можливість самостійно дослідити окремі елементи заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військового та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, виходять за межі професійних юридичних знань слідчого або детектива. З цією метою виникає

необхідність залучити експерта для проведення експертизи, передусім, військового майна, яке стало предметом корупційного злочину.

Таким чином, експертиза військового майна є способом збору доказів за допомогою використання спеціальних знань експерта на основі існуючих методик шляхом проведення наукового дослідження відповідних об'єктів, процесів або явищ. На стадії досудового розслідування експертиза сприяє об'єктивності, повноті та всебічності пізнання події і обставин кримінального правопорушення. Висновки експертів є джерелами доказів, що містять інформацію, необхідну для встановлення обставин доказування у кримінальному провадженні про заволодіння зброєю, бойовими припасами, вибуховими або іншими бойовими речовинами, засобами пересування, військовою та спеціальною технікою чи іншим військовим майном шляхом зловживання службовим становищем.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка: 11-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

2. Актуальні питання призначення та проведення експертиз: наук.-практ. посіб. / уклад. А. В. Столітній, О. В. Сапін, Я. А. Соколова та ін.; за заг. ред. І. І. Присяжнюка. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2017. 300 с.

Яковенко Олександр Васильович,

завідувач науково-дослідної лабораторії спеціальних технічних засобів Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

ЗАСОБИ ПРОТИДІ НЕСАНКЦІОНОВАНИМ ПОЛЬОТАМ БПЛА

Завдяки бурхливому розвитку сфери безпілотних літальних апаратів на сьогоднішній день практично кожному пересічному громадянину відомо це словосполучення: «безпілотний літальний апарат» (БПЛА). Ці апарати поступово вторгаються в наше життя і змінюють його. Вони працюють замість людей у небезпечних місцях, доставляють вантажі тощо. Сфери використання БПЛА доволі широкі – від прогнозування надзвичайних ситуацій, контролю державних кордонів, моніторингу дорожньої ситуації до проведення атмосферних і метеорологічних спостережень, запобігання несанкціонованим вирубкам лісу та браконьєрству в національних парках і заповідниках.

Однак, широке розповсюдження безпілотних літальних апаратів обумовлює різні варіанти їх застосування, у тому числі можливість оснащення апаратів пристроями для використання в терористичних цілях (радіаційною, хімічною та біологічною зброєю, вогнепальною

зброєю або вибухівкою) для здійснення атак по об'єктах критичної інфраструктури, по місцях великого скупчення людей, а також для здійснення замахів на життя людей.

Враховуючи високу імовірність загроз, які можуть нести БПЛА, фахівцями Інституту на замовлення Національної поліції України розроблено та виготовлено 2 експериментальних зразки засобів протидії несанкціонованим польотам безпілотних апаратів.

Кожен зразок у складі:

1. 4-х канальний пристрій блокування каналів управління, передавання відео- та інших сигналів дистанційно пілотованих повітряних суден – 1 комплект;

2. Акумулятори – 2 комплекти;

3. Зарядний пристрій – 2 одиниці;

4. Паспорт – 1;

5. Чохол або футляр для транспортування та зберігання – 1.

Основні характеристики та параметри зразка:

1. Зразок створює завади на чотирьох каналах, в тому числі:

1.1 Перший канал: Wi-Fi 2,4–2,5 ГГц;

1.2 Другий канал: GPS L1 1575–1620 МГц;

1.3 Третій канал: 850–960 МГц (дистанційне радіокерування);

1.4 Четвертий канал: 5,5–5,9 ГГц (дистанційне радіокерування

та відеопередача);

2. Загальна потужність, не менше 85 Вт.

3. Дальність дії на першому каналі, не менше 1500 м.

4. Споживання енергії, не більше ніж 500 Вт.

5. Діаграма розповсюдження сигналу модулів антен не гірше ніж 30°.

6. Час виходу на режим – не більше 30 с. Наявність підтвердження індикації щодо готовності до роботи.

8. Основні параметри та розміри:

– довжина виробу не більше – 1200 мм;

– ширина і висота виробу не більше – 600 мм;

– маса Зразка зі штатним джерелом живлення – не більше 6 кг.

Рис. 1. Зовнішній вигляд зразка.

Осцилограма завади представлена на рис. 2 (показано заваду в діапазоні 1,6 ГГц).

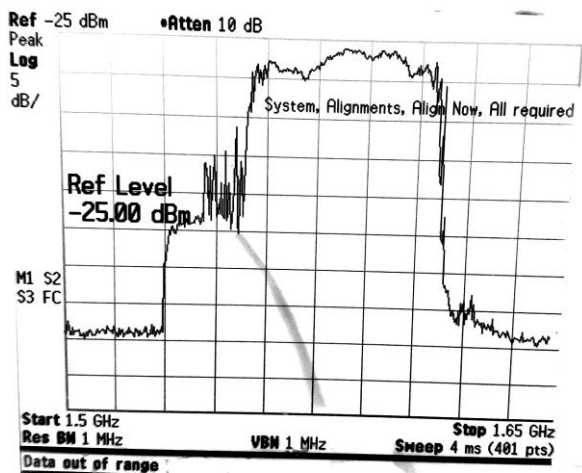

Рис. 2. Завада в діапазоні 1,6 ГГц.

Здійснено заходи із передавання виробів до сфери управління ппу на виконання наказу МВС від 27.10.2020 № 508.

Антонов Костянтин Валерійович,
співробітник Національної академії Служби
безпеки України

ЗАСТОСУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ЛАЗЕРНОГО СКАНУВАННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ НА ВІДКРИТІЙ МІСЦЕВОСТІ

У зв'язку з підвищенням рівня професіоналізації злочинності, удосконалення способів учинення та приховування кримінальних правопорушень, використанням злочинцями сучасної техніки зумовлює необхідність упровадження в практику протидії злочинності сучасних науково-технічних засобів та ефективних методів. Зі зміною структури злочинності, її скерованості на нові види кримінальних правопорушень (учинених з використанням телекомунікаційних та електронних мереж, вибухових пристроїв, тощо), у тому числі пов'язаних із використанням новітніх науково-технічних засобів, слідчому дедалі складніше здійснювати досудове розслідування без широкого використання спеціальних знань та сучасних науково-технічних засобів.

Слідчий залучає спеціалістів з метою надання допомоги щодо виявлення, фіксування та вилучення матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення. Також спеціальні знання потрібні слідчому для загальної оцінки обстановки місця події, пояснення факту і часу їх виникнення, розміщення та ін., що може свідчити про механізм події в цілому. Зважаючи на те, що огляд місця події становить, як правило, початкову слідчу (розшукову) дію, ефективність його проведення (від чого залежить результативність подальшого розслідування) зумовлюється застосуванням спеціальних знань у поєднанні із сучасними науково-технічними засобами.

Під час фіксації обстановки значного за розміром місця події на відкритій місцевості (наприклад, місця вибуху, пожежі, аварії тощо) більш широкого застосування набуває лазерне сканування місцевості та об'єктів, результатом якого є тривимірна модель. Лазерне сканування дозволяє отримати схоже з фотографічним, але представлене в тривимірному вигляді зображення з можливістю вільної зміни ракурсу. За допомогою лазерного сканування одержують докладне зображення місця події, яке може бути збережене на будь-якому цифровому носії, і, що особливо важливо, немає жодної змоги змінити чи скоригувати його. А отже, під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій (слідчого експерименту, допиту, проведенні експертизи тощо), можна знову відтворити таку картину події, якою вона була на момент сканування.

Проводити сканування та обробку інформації після сканування може як той самий фахівець, так і різні незалежні один від одного фахівці у будь-якому місці та у будь-який час.

Безперечною перевагою застосування сканування місця події на відкритій місцевості є те, що експерт, слідчий або суддя мають змогу не лише «повернутися» на місце події для встановлення місця розташування тих чи інших об'єктів під час первинного огляду, а й виявити слідову інформацію, якої не помітили під час його здійснення. При цьому будь-які сліди та об'єкти можуть бути вивчені детальніше. Зазвичай перед спеціалістом, який проводить огляд місця події, постають певні проблеми як під час його опису, так і під час складання протоколу та схеми місця події, адже йому доводиться приділяти увагу не лише великим об'єктам події, але й різним слідам та невеликим фрагментам. І навіть намагання зосередитися на обставинах події все рівно не забезпечує його від необ'єктивності та неточностей. Водночас технологія лазерного сканування не лише здатна скоротити час дослідження місця події, а й на противагу фотографічним і графічним методам, коли експерти роблять знімки і графічно фіксують об'єкти вибірково, залежно від власного бачення ситуації на місці події дозволяє виконати повне покриття зйомкою всього місця події. А отже, вона може з успіхом застосовуватися для аналізу усіх обставин на місці події, особливо у випадках масштабних і складних подій з великою кількістю учасників, пошкодженнями різних матеріальних об'єктів, оточуючого середовища тощо.

Таким чином, у підсумку лазерне сканування дозволяє у кілька разів збільшити інформативність зібраних на місці події даних, надає наочну і зручну візуалізацію в тривимірному вигляді, що дозволяє досягти високої ілюстративної якості, схожої з фото- та відеозображенням. Є змога точніше вимірювати відстані та об'єкти за координатами сканованих крапок. Час огляду місця події скорочується у рази: від кількох годин до кількох десятків хвилин. Проводити сканування може лише один фахівець, тоді як вимірювання зазвичай проводять щонайменше двоє людей. Сканування можна проводити у темний час доби, що не впливає на його результати. Немає потреби складати масштабні схеми місця події, оскільки отримана 3D-картинка після сканування зберігає реальні розміри об'єктів.

Тобто лазерне сканування є перспективним методом фіксації обстановки на місці події, що дозволяє сформувати її електронну трьохмірну модель для подальшого дослідження за допомогою комп'ютера. Носії інформації з результатами лазерного сканування місця події долучаються до протоколу огляду місця події у вигляді додатків.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.nau.ua>.

2. Федоров М. П. Тривимірний лазерний сканер принцип роботи і область застосування. URL: [Http://jak.bono.odessa.ua/articles/trivimiriij-lazernij-skaner-princip-roboti-i.php](http://jak.bono.odessa.ua/articles/trivimiriij-lazernij-skaner-princip-roboti-i.php).

Асанова Людмила Михайлівна,
аспірант кафедри публічного управління
та адміністрування Національної академії
внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ

Глобальне впровадження інформаційних технологій, розвиток інформаційних відносин, дали змогу використовувати технічні, телекомунікаційні ресурси та Інтернет і в правоохоронних органах, що в свою чергу вимагає постійного розроблення, вдосконалення та оновлення нормативно-правової бази України, створення спеціальних норм та правил регулювання у цій сфері [7].

Необхідно зазначити, що важливу роль у запровадженні електронної документальної взаємодії відіграє підтримка керівництвом установи та бажання працівників здійснювати кроки до новітніх технологій, освоювати нові висоти. Поступове і планомірне впровадження елементів електронного документообігу, починаючи з внутрішніх документів, проведення навчальної роботи обов'язково матимуть свої плоди [3].

Питання впровадження електронного документообігу на підприємствах досліджувались як російськими, так і вітчизняними науковцями, зокрема, Г.Г. Асеев, М.П. Бобильова, В.М. Боркус, Ф.Ф. Бутинець, Ю.Г. Вітін, В.П. Завгородній, О.Б. Кукарін, М.В. Ларін, О.В. Матвієнко, В.І. Піддубна Л.П. Тихонов, І.Ф. Юшин.

Системи електронного діловодства і документообігу можуть сприяти створенню нової організаційної культури в правоохоронних органах та інших органах влади, зробивши роботу службовців більш легкою, цікавою і значимою. Інформаційні технології дозволять службовцям працювати над виконанням внутрішньовідомчих задач, а також одночасно з іншими установами в режимі реального часу візувати, корегувати та створювати документи, приймати управлінські рішення. Електронний документообіг зокрема має стати провідником, завдяки якому органи влади перейдуть на новий рівень взаємовідносин та відносин з населенням, а службовці будуть прямо відповідати на запити громадян і ставитися до них як до клієнтів, надаючи якісний сервіс [5].

Принцип взаємодії з іншими правоохоронними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями також відіграє вирішальну роль у діяльності НАБУ. Функціонування окремо від інших державних органів Національного бюро неможливе, оскільки зумовлене необхідністю обміну інформацією, а також наданого йому законодавством доступу, до баз даних інших державних установ [2].

В контексті виконання Україною умов Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та Європейським Союзом щодо отримання макрофінансової допомоги Європейського Союзу

Національним бюро розгорнуто інформаційно-аналітичну систему eCase на апаратній платформі у Національному бюро та реалізовано інтеграцію з Єдиним реєстром досудових розслідувань. Вона як один з прикладів удосконалення правового регулювання документальної взаємодії правоохоронних органів, має синхронізувати діяльність НАБУ, САП та ВАКС із шістьма системами і реєстрами та надати можливості зі створення, зберігання й обміну електронними документами. Запровадження eCase MS допоможе оптимізувати відомчий контроль та прокурорський нагляд за ходом розслідування, надання об'єктивної оцінки роботи слідчих та прокурорів, вирішити питання постійної взаємодії слідчого з прокурором та слідчим суддею під час розслідування, що значно скоротить витрати часу та ресурсів.

Захищена система управління процесом забезпечить технічну підтримку та електронний обмін документами, онлайн доступ до матеріалів кримінальних проваджень надання електронних документів підозрюваним, свідкам та їх представникам, дозволить вивільнити час працівників антикорупційних органів для здійснення ними покладених на них завдань. Такий підхід надасть можливість аналізувати управлінські дані кримінального процесу та звітів, забезпечить захист інформації та електронне управління досудовим розслідуваннями. Відобразатиме рольову модель управління учасниками кримінального процесу та інтегрує обмін документами з системами документообігу цих установ. Також забезпечить підготовку процесуальних документів шляхом автоматизованого заповнення шаблонів, забезпечить ведення календаря завдань із нагадуваннями про терміни процесуальних дій. При використанні eCase MS мова йде про повну автоматизацію процесів розслідування, скорочення витрат на друк і пересилання справ, зменшення кількості помилок у веденні справ, а також у подальшому інтеграцію з іншими системами.

Подальше впровадження та забезпечення функціонування інформаційно-аналітичної системи eCase потребує правового регулювання та внесення необхідних змін до законодавства. На даний час необхідне внесення змін до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю та використання електронних доказів». Національним бюро спільно із Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою Офісу генерального прокурора та у співпраці з Вищим антикорупційним судом України здійснено підготовку проекту поправок до Законопроекту, необхідних для функціонування системи eCase.

Виходячи з того, що робота саме правоохоронних органів зокрема Національного бюро відповідно до українського процесуального законодавства організована та побудована на опрацюванні і використанні паперових документів із так званим «живим» підписом, з необхідністю їх багаторазового копіювання, доставляння до різних структурних підрозділів, проведення

спеціальних нарад, необхідністю погоджень відповідно до ієрархічної субординації та завіряння належним чином цих копій. Усі ці процедури та процеси затратні щодо персоналу, часу, фінансів і тому малоефективні щодо прийняття управлінських рішень, спрямованих на виконання установою тих безпосередніх функцій, які забезпечують її діяльність. Водночас не варто забувати про затрати часу на тривалі пошуки необхідної інформації або документа за запитом, а також облаштування відповідних місць для їх зберігання [6].

Перш за все, для початку роботи eCase MS у законодавстві має з'явитися поняття «електронного кримінального провадження». Крім того, основні правила діяльності eCase MS мають закріпитися міжвідомчим положенням та локальними розпорядчими документами.

Необхідно зазначити що після внесення відповідних змін до Кримінально процесуального кодексу України для подальшого правового забезпечення функціонування eCase необхідно затвердити положення про Систему, а також необхідно врегулювати та визначити права та рівні доступу до інформації, яка міститься в документах, терміни і місце її зберігання, а також способи знищення та затвердити такий порядок речей у відповідних інструкціях з урахуванням особливостей діяльності Національного бюро, вимог законодавства, проводити навчання персоналу.

Список використаних джерел

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – С. 275.

2. Про Національне антикорупційне бюро України // Закон України від 14.10.2014 №1698-VII – Верховна Рада України // URL: zakon.rada.gov.ua.

3. Сельченкова С.В. // Діловодство: Практичний посібник – К.: Інкунабула, 2009, 480 с.

4. https://stud.com.ua/21890/dokumentoznavstvo/sistemi_avtomatizat_siyi_dilovodstva // Шувалова Н.Н. Основи діловодства. Мова службового документа.

5. Савицький В.Т. Документ як базове поняття документального

забезпечення управління / В.Т. Савицький // Університетські наукові записки. – 2005. – №4 (16). – С. 313–318.

6. Піддубна Л.П. Стан законодавчого та нормативно-методичного регламентування діловодства в державному управлінні України / Л.П. Піддубна // Науковий вісник Академії муніципального управління. Сер.: Управління. – 2011. – Вип. 4. – С. 139–145.

7. Кукарін О. Б. / Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб. – К.: НАДУ, 2015. – С. 84.

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ;
Мамульчик Анна Андріївна,
курсант ННІ № 2 Національної академії
внутрішніх справ

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНЕТИЧНОЇ (ГЕНОМНОЇ) ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

З другої половини 20 сторіччя в практичній діяльності правоохоронних органів широко використовуються можливості методу ДНК-аналізу, який дозволяє майже із 100 % вірогідністю провести ідентифікацію особистості людини за біологічними слідами або залишками, вилученими з ймовірних місць вчинення кримінальних правопорушень. В тому числі зазначений метод застосовується для підтвердження особистості загиблих осіб під час збройного конфлікту на території України в зоні проведення Операції Об'єднаних сил.

Результати ідентифікації людини методом ДНК-аналізу набувають процесуального статусу джерел доказів в ході проведення молекулярно-генетичної експертизи. Такі експертизи на замовлення слідчих підрозділів та громадян проводять зокрема фахівці Експертної служби МВС України.

Застосування методу ДНК-аналізу для генетичної ідентифікації особистості при розслідуванні кримінальних правопорушень вимагає не лише спеціального обладнання та відповідної кваліфікації фахівців, а й нормативного врегулювання.

Тому на сьогодні вкрай актуальною проблемою є правове забезпечення генетичної реєстрації громадян та функціонування генетичних обліків в державі, що забезпечить не тільки ефективність використання сучасних досягнень науки у протидії кримінально протиправній діяльності, але й, в першу чергу, дотримання прав людини.

Вирішення цієї проблеми полягає у законодавчій регламентації своєчасного наповнення банку даних криміналістичного обліку генетичних ознак людини порівняльними зразками та іншими необхідними для ідентифікації відомостями, що на даний час здійснюється тільки *post factum*, тобто в порядку реагування на летальну подію, що вже відбулася.

В Україні у 2000 році було прийнято рішення про формування в ДНДЕКЦ МВС України криміналістичного банку даних результатів ДНК-аналізу, спочатку лише за нерозкритими злочинами, вчиненими на статевому ґрунті (вбивства із зґвалтуванням), а на сьогодні в ДНДЕКЦ наявний банк даних результатів ДНК-аналізу біоматеріалу, вилученого з місць нерозкритих злочинів, зразків підозрюваних, обвинувачених, а також біологічних зразків невстановлених тіл

загиблих, безвісти зниклих осіб та їх родичів з метою подальшої перевірки в автоматичному режимі та ідентифікації особи.

Організаційні засади функціонування автоматизованого обліку генетичних ознак людини визначаються наказом МВС України від 30.09.2009 р. № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України» [1] та «Інструкцією про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини» затвердженою наказом ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013 р. № 19/50-227н [2].

Також, ще у листопаді 2007 року в м. Страсбург від України було підписано Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [3], яку було ратифіковано відповідним Законом України у 2012 році. Відповідно до пункту 1 статті 37 Конвенції «для запобігання скоєнню злочинів, установлених відповідно до цієї Конвенції, та забезпечення їх кримінального переслідування кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для накопичення та зберігання з урахуванням відповідних положень стосовно охорони й захисту особових даних та інших відповідних норм і гарантій, передбачених національним законодавством, інформації про ідентифікаційні дані та генетичний код (ДНК) осіб, засуджених за скоєння правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції».

То ж, на наш погляд, саме створення державного повноцінного банку даних генетичних ознак людини сприятиме оперативному вирішенню суспільно важливих завдань сучасними криміналістичними засобами [5].

В цьому аспекті важливою та актуальною вбачається законодавча ініціатива у вигляді проекту Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (далі проект закону), який розроблений Експертною службою МВС України та 20 жовтня 2020 року внесений на розгляд Верховної Ради України» [4].

Проектом закону передбачається створення системи державної реєстрації геномної інформації людини та відповідної автоматизованої інформаційно-пошукової системи, куди буде вноситись геномна інформація стосовно осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, щодо яких обрано запобіжний захід; осіб, які вчинили суспільно-небезпечні діяння проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи, до яких за рішенням суду застосовані примусові заходи медичного характеру; осіб, засуджених за вчинення умисних злочинів проти життя, здоров'я, статевої свободи, статевої недоторканості особи; установлена в біологічному матеріалі, вилученому під час проведення слідчих дій з місць вчинення кримінальних правопорушень, скоєних в умовах неочевидності, або отримана під час досудового розслідування, та неідентифікована; невпізнаних трупів людей та їх останків,

відомості про виявлення яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочато розслідування; осіб, зниклих безвісти, яка за рішенням суду може бути встановлена шляхом проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) раніше відібраних біологічних зразків або біологічного матеріалу, відібраного з особистих речей особи, зниклої безвісти.

Проектом закону встановлюється порядок обов'язкової та добровільної державної реєстрації геномної інформації, її оброблення [4].

З урахуванням досвіду ідентифікації загиблих в зоні АТО та ООС пропонується встановити механізм відбору біологічних зразків осіб, які добровільно вступають або призиваються на військову службу, і військовослужбовців. Зокрема відбір біологічного матеріалу у військовослужбовців планується проводити з періодичністю кожні 8 років та за потреби забезпечити подальшу їх ідентифікацію.

З урахуванням багаторічної дискусії про необхідність державного врегулювання сфери захисту персональних даних людини, ефективності результатів методу ДНК-аналізу у розслідуванні та попередженні кримінальних правопорушень і врегулюванні цивільно-правових відносин, вважаємо вкрай актуальною законодавчу ініціативу щодо державної реєстрації геномної інформації людини. Запровадження такого механізму на державному рівні не лише наблизить Україну до Європейських стандартів охорони та захисту прав людини, але й забезпечить дієвий механізм протидії кримінально-протиправній діяльності як при розслідуванні кримінальних правопорушень, так і на етапі їх попередження.

Список використаних джерел

1. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України: наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09>.

2. Інструкція про порядок формування та використання автоматизованого обліку генетичних ознак людини: наказ ДНДЕКЦ МВС України від 19.09.2013 р. № 19/50-227н.

3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4988-17>.

4. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Проект Закону України. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/Pro_derzhavnu_restraciyu_genomnoi_informacii_lyudini.

5. Котляренко Л.Т. Новели законодавчого забезпечення генетичної (геномної) ідентифікації / Л.Т. Котляренко // Теорія та практика судово-експертної діяльності: збірник матер. круглого столу (17 листопада 2019 року). – Київ, 2013. – С. 232–236.

Вольвак Олександр Миколайович,
співробітник Національної академії Служби
безпеки України;
Микитенко Ярослав Русланович,
студент Національної академії Служби
безпеки України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В умовах сьогодення ріст злочинності, змінення її структури й характеру, інші негативні чинники сучасності в суспільстві, реформування кримінального процесуального законодавства та органів кримінальної юстиції, усієї правоохоронної та судової системи потребують запровадження ефективної системи протидії кримінальним правопорушенням, вжиття невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення слідчої та судової діяльності, що ґрунтуються на новітніх досягненнях науки й техніки, розширенні можливостей їх використання у практиці боротьби зі злочинністю. Серед таких засобів особливої актуальності та значимості набувають проблеми, які пов'язані з використанням поліграфних технологій. Саме поліграф у сучасних умовах виступає ефективним засобом протидії злочинності та забезпечення захисту окремих громадян їх прав та свобод і створення відповідних умов для оптимізації діяльності слідчого, прокурора, суду, сторони захисту. Усе це свідчить про важливість і своєчасність теоретичного обґрунтування й широкого впровадження поліграфа у практичну діяльність правоохоронних органів, у тому числі й при розслідуванні злочинів, судовому розгляді матеріалів кримінальних проваджень та у приватній практиці щодо забезпечення захисту бізнесу та окремих осіб. Більше того, еволюційний шлях розвитку поліграфа та понад вікова історія практики його застосування свідчить про те, що такий метод надає можливість отримання від людини криміналістично-значущу інформацію, яку іншим шляхом дуже виявити складно або взагалі не можливо[1, с. 107].

Сьогодні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, яким врегульована можливість використання фактичних даних, які отримані за допомогою поліграфа під час проведення експертних досліджень на стадії досудового розслідування.

Слід також зазначити про наукову дискусію та взаємовиключну судову практику використання результатів психофізіологічних досліджень за допомогою поліграфа, як джерел доказів.

Поліграф – це різновид психофізіологічної апаратури і є комплексною багатоканальною апаратною методикою реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. Іноді поліграф прирівнюють до детектора брехні, але це помилкове твердження. Адаже поліграф не виявляє брехню (ніхто крім респондента не знає про що

він думає), він допомагає виявити приховану інформацію за допомогою поліграфічного опитування [2, с. 124].

Варто зазначити, що використання поліграфа широко застосовується більше ніж у 75 країнах світу, серед яких загально визнаним лідером є США. Великою популярністю він користується також і в діяльності правоохоронних органів Японії, Туреччини, Ізраїлю, Бельгії, Індії, Казахстану, Канади, Китаю, Латвії, Литви. Серед держав-сусідів: Польщі, Угорщини, Росії, Білорусі та Молдови. Хоча слід зазначити, що у світі є країни, де заборонено використання поліграфа. Такими країнами є Австралія, Німеччина та Австрія [3, с. 257].

У вітчизняній правозастосовчій практиці використання поліграфу є достатньо розповсюдженим явищем серед правоохоронних органів.

Однак, як слушно зазначає д.ю.н. В.М. Шевчук у багатьох випадках заключення психофізіологічної експертизи не приймають як докази через такі проблеми: 1) практично не встановлений правовий режим і процесуальне значення даних, одержаних за допомогою застосування науково-технічних засобів у процесі доказування у кримінальному судочинстві; 2) відсутність належного законодавчого закріплення; 3) невизначений єдиний процесуальний статус особи, яка проводить дослідження; 4) не визначені вимоги стосовно допустимості використання окремих науково-технічних засобів та даних, одержаних за допомогою їхнього застосування та ін. [1, с. 107].

На сьогодні відсутня систематизована законодавча база, яка б врегулювала застосування поліграфа у кримінальному провадженні. Адаже чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не містить прямих вказівок та посилань на можливість застосування поліграфа, як засобу отримання інформації, яка може бути допустимим доказом у кримінальному судочинстві [4].

У визначені доказу, закріпленому ч. 1 ст. 84 КПК України, також міститься вказівка на те, що фактичні дані, що становлять зміст доказу, встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Вирішення питання про належність доказу ґрунтується на положеннях законодавства, зокрема, ст. 85, 91 КПК України. Результати дослідження за допомогою поліграфа можуть бути належними доказами, якщо існує взаємозалежний зв'язок між ними з обставинами вчинення кримінального правопорушення, їх слідами, що відбуваються у навколишньому середовищі [5, с. 57].

Норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» також не мають прямих посилань на можливість використання поліграфа. Однак, п. 1 ч. 1 ст. 8 зазначеного закону закріплює, що оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених підстав надається право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу» [6]. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що

використання поліграфа може трактуватися як певний різновид опитування особи, але відомості, які були отримані таким чином, не можуть бути прийняті судами, як докази у справі, адже немає законодавчого врегулювання даного питання.

Основним принципом застосування поліграфа в Україні може слугувати ч. 3 ст. 28 Конституції України, яка встановлює, що «жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідям» [7]. Таким чином, опитування, під час проведення якого застосовують поліграф, повинно проводитись виключно з добровільної згоди та без застосування будь-якого тиску на особу.

Отже, підсумувавши все вищенаведене, можна із впевненістю сказати, що на даний момент в Україні відсутня систематизована нормативно-правова база щодо застосування поліграфа в кримінальному судочинстві. А перспектива запровадження поліграфних технологій в Україні сьогодні повною мірою залежить від прийняття на державному рівні відповідного правового інструментарію [8, с. 7].

На нашу думку, розроблення та запровадження належного правового регулювання щодо застосування комп'ютерних поліграфів сприяло би вирішенню завдань правоохоронних органів щодо боротьби із злочинністю та виконання завдань, передбачених ст. 2 КПК України. Для цього потрібно розробити не лише нормативно-правову базу застосування таких технологій, а й підготувати єдиний зразок для процесуального оформлення свідчень, отриманих за допомогою поліграфа, запровадити єдину термінологію, аби уникнути прогалин в законодавстві, закріпити на законодавчому рівні процесуальний статус особи, яка може проводити дану діяльність, її права та обов'язки, а також визначити, які особи можуть бути опитані з застосуванням поліграфа, а які від такого опитування звільняються, розробити їхня права та обов'язки.

Список використаних джерел

1. Шевчук В.М., Психофізіологічні дослідження із використанням поліграфа та їх доказове значення / Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 4–5 травня 2018 р. X.: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018 с. 106–109.

2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

3. Мовчан Д. А. Питання імплементації в Україні зарубіжних підходів до нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у процесі розкриття та розслідування злочинів. Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. 2009. № 5. С. 256–262.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

5. Сергеева Д.Б. Доказове значення результатів використання поліграфа у досудовому розслідуванні. Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика: збірка статей. - Київ, 2017. - С. 56-58.

6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

7. Чернявський С.С. Проблеми використання поліграфа під час досудового розслідування. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції. 2015. С. 7–11.

Григорович Тетяна Володимирівна,
завідувач сектору почеркознавчих
досліджень, технічного дослідження
документів та обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА Й ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ ЯК ДОКАЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

В усьому світі зростає кількість злочинів економічної спрямованості, що завдають шкоди людям, організаціям, і навіть країнам.

І Україна тут не є винятком. Розслідувати такі злочини стає складніше: разом із глобалізацією, шахрайство та економічна злочинність активно поширюються у всьому світі та постійно набувають нових форм.

Як свідчить судово-слідча практика, порушення у сфері економічних правовідносин мають розповсюджений і системний характер. Прикладом таких злочинів є ухилення від сплати податків, незаконні валютні операції, розкрадання державної чи колективної власності. Виявлені правоохоронними органами даних фактів потребують якісного та ефективного розслідування, з'ясування низки фактичних даних криміналістичного характеру, відшкодування завданої такими діями шкоди. Для встановлення криміналістично-значущої інформації в розслідуванні злочинів у сфері економіки провідну роль відіграє судова експертиза. Розмаїття видів досліджень останньої дає можливість дослідити всі виявлені та вилучені об'єкти та здобути необхідні для розслідування докази. Тому детального дослідження та наукового вивчення потребують питання встановлення можливостей судової експертизи як однієї з форм використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів розглядуваної категорії.

Розслідування злочинів у сфері економіки неможливе без спеціальних знань, однією з форм використання яких є судова експертиза. Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні

органів дізнання, досудового та судового слідства [1; 2, с. 538]. Оскільки основними доказами при розслідуванні злочинів у сфері економіки є документи, то найголовнішими видами судових експертиз є судово-почеркознавча експертиза та судово-технічна експертиза документів. Також можуть призначатися й інші види судових експертиз. Розслідування кримінальних проваджень у сфері економіки досить часто супроводжується підробкою у відповідних документах підписів, почерку посадової особи, а також примушуванням певної особи до підпису, розписок, вказівок, оформлення договорів тощо. Тому, коли під час розслідування злочинів розглядуваної категорії стоїть питання ідентифікації виконавця рукопису, підпису, цифрових записів, призначається судово-почеркознавча експертиза. Особливе місце під час призначення судово-почеркознавчої експертизи посідають зразки для порівняльного дослідження, які прямо впливають на можливість проведення почеркознавчої експертизи. Справа в тому, що процес порівняльного дослідження залежить від представленого матеріалу зразків почеркового матеріалу, цифрових записів чи підписів. Тому для дослідження почерку в документі слід надати експерту усі три категорії зразків: вільні, умовно-вільні та експериментальні зразки почерку (цифрових записів чи підписів) особи, яка ідентифікується. Поряд з ідентифікаційними завданнями судово-почеркознавча експертиза вирішує низку неідентифікаційних, зокрема встановлення факту виконання рукопису в незвичних умовах або в незвичайному стані, навмисно зміненим почерком, з наслідуванням (імітацією) почерку іншої особи; визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком тощо. Завдяки такому виду судових експертиз можливо вирішити низку питань ідентифікаційного та класифікаційного характеру, наведемо деякі з них: 1) чи виконаний підпис (рукописний текст, запис) конкретною особою; 2) чи виконано рукописний текст, цифрові записи, підпис у незвичних умовах (у хворобливому стані, за наявності хронічних захворювань, стоячи на нерівній підлозці тощо. А також такі питання: 1) чи виконані декілька рукописів (підписів) однією особою; 2) чи виконано рукопис (підпис) навмисно зміненим почерком; 3) чи володіє особа, яка виконала рукопис (підпис), навичками написання спеціальними шрифтами; 4) особою якої статі виконано рукопис; 5) до якої групи за віком належить виконавець рукопису тощо [3, с. 65–68; 4, с. 19].

Наступною, не менш важливою судовою експертизою, що призначається за розглядуваною категорією злочинів, є судово-технічна експертиза документів (далі СТЕД). Такий вид дослідження вирішує питання, пов'язані з дослідженням матеріалів документів, технічних прийомів і способів виготовлення та внесення в них змін [5, с. 16]. Слід мати на увазі, що залежно від об'єктів дослідження такий вид експертизи поділяється на два основні види: 1) дослідження реквізитів і матеріалів документів; 2) дослідження друкарських форм

та їх відбитків. Дослідження реквізитів і матеріалів документів важливе тим, що можна визначити підроблення документу технічним способом. Можливості такого дослідження різноманітні: наприклад, можна виявити підчистку та дописку цифрових записів, встановити первинний запис, відновити спалені чи залиті документи, тощо. Поряд зі встановленням способу виготовлення (виконання) документів, внесення змін у їх зміст, установам первинного змісту до можливостей СТЕД належить ідентифікація матеріалів, засобів і виконавців підробки. Можливості СТЕД проявляються у завданнях такого виду експертизи (ідентифікаційні, діагностичні та класифікаційні). Так, при вирішенні ідентифікаційних завдань до можливостей СТЕД входить ототожнення: 1) технічних засобів, що використовуються для виготовлення документа або його частин (наприклад, принтери, печатки, штампи та інші пристрої, що використовуються для нанесення зображення у документах; 2) матеріалів, що використовувалися для виготовлення таких документів (наприклад, папір, фарби). Діагностичні завдання полягають у встановленні: 1) способу виготовлення документа, факту та способу зміни початкового змісту; 2) початкового змісту документа; 3) давності виготовлення документа. За допомогою класифікаційних завдань встановлюється клас, тип, марка копіювально-розмножувального апарата, матеріалу документа [6, с. 27] та інші питання, що виникають під час досудового розслідування злочинів у сфері економічної діяльності. Серед діагностичних питань, що ставляться експерту зі СТЕД під час розслідування злочинів у сфері економіки, слід назвати такі: яким способом нанесено зображення у документі (текст, бланк, відбитки печаток та штамтів); чи одним кліше надруковані надані на дослідження документи; чи відповідає документ встановленому зразку; чи вносилися у друковані записи документа зміни; якщо вносилися, то яким способом і який їх початковий зміст; чи є ознаки технічної підробки підпису; у який спосіб виконаний текст документа або його фрагменти (тонером або чорнилом принтера персонального комп'ютера, за допомогою копіювально-множильного апарата тощо); чи не піддавався запис у документі змінам шляхом підчищення (дописки, домальовування) штрихів тощо. До питань ідентифікаційного характеру належать: чи нанесено відбиток печатки (штампу) в документі відбитком печатки (штампу), представленого в якості порівняльного зразка; чи нанесено відбиток печатки (штампу) в документі печаткою (кліше), вилученою в гр. Б.; чи виконані друковані тексти в документі на друкарському пристрої конкретної марки, вилученому в гр. А. тощо.

Отже, повнота збору доказової інформації та її оцінка за кримінальними провадженнями по економічних злочинах зумовлює потребу використання різноманітних спеціальних знань. Правильно застосовані знання або вибір певного виду судових експертних досліджень зумовлені як видом економічного злочину, так і способами

його вчинення. Повно та якісно зібраний матеріал дозволить прийти до правильного висновку та позитивного результату, що в подальшому допоможе в розкритті та розслідуванні економічних злочинів.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. // Голос України. – 21 квітня 1994 р. – № 74 (824).
2. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение / А.Р. Шляхов. – М. : Юрид. лит., 1979. – 168 с.
3. Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Шаботенко А. І. Судово-почеркознавча експертиза: Навч.-метод посіб. / За заг. ред. І. П. Красюка. Укр. Центр духовн. Культури, 2007. – 280 с.
4. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина) / уклад. К.М. Ковальов, З.С. Меленевська, Н.Г. Шпакович. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. – 34 с.
5. Методика технічної експертизи документів (загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; [уклад. К.М. Ковальов, О.О. Давидова, В.В. Коваленко, Т.В. Тимофєєва]. – К., 2007. – 34 с.
6. Воробей О.В. Техніко-криміналістичне дослідження документів : [навч. посіб.] / Воробей О.В., Мельников І.М., Волошин О.Г. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 304 с.
7. Наказ від 17.07.2017 № 591 «Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України.

Дикий Володимир Іванович,
аспірант наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

В останні роки в Україні значно ускладнилась криміногенна ситуація. З'явилися і набули поширення нові види антигромадських дій у сфері господарської діяльності, досить серйозно загострилась проблема корупції, злочинності, пов'язаної із вбивствами на замовлення, зловживання владою, а також контрабандою, яка за ступенем суспільної небезпеки посідає не останнє місце у цьому переліку. Адже контрабанда завдає надзвичайно серйозної шкоди економіці держави. При цьому слід звернути увагу на те, що при незаконному ввезенні в Україну наркотичних засобів, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та боєприпасів, поряд із порушенням встановленого порядку переміщення вказаних предметів і речовин через митний кордон України, створюється небезпека заподіяння шкоди громадянському

порядку, здоров'ю та життю населення, з'являються умови для вчинення особливо тяжких злочинів [1, с. 12].

Для покращання взаємодії правоохоронних органів по протидії контрабанді необхідно:

облаштувати всі пункти пропуску через Державний кордон України відповідною інформаційною системою Держприкордонслужби України;

запровадити міжвідомчу базу даних правоохоронних органів про осіб, причетних до створення та діяльності фіктивних підприємств;

на підставі інформації правоохоронних органів та органів, що здійснюють контроль за провадженням господарської діяльності, запровадити міжвідомчий моніторинг діяльності суб'єктів господарювання, які здійснюють експортно-імпорتنі операції [2].

Стан відомчого нормативного регулювання питань взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів не відповідає вимогам часу (на це звернуло увагу 72 % опитаних): нечітко сформульовано основи й підстави взаємодії; є протиріччя нормативних актів чинним законом; не всі форми та напрямки взаємодії регламентовані в них тощо. Сприяті вирішення існуючих проблем може: по-перше, розробка міжвідомчої Настанови «Про організацію взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів»; по-друге, проведення наукових досліджень ВНЗ МВС на замовлення оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо порядку проведення оперативно-технічних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій для протидії контрабанді, іншим злочинам [3].

Отже, результати опитування працівників оперативних підрозділів свідчать про те, що у 93 % випадків процес прийняття оперативно-тактичного рішення (формулювання, прийняття та реалізація) здійснюється колективно (шляхом узагальнення колективного досвіду) у взаємодії з іншими працівниками оперативних та слідчих підрозділів [4], відповідно, враховуючи вище викладене слід констатувати, що взаємодії правоохоронних органів України під час протидії контрабанді зброї та боєприпасів в Україні є загальнообов'язковим елементом протидії.

Тому вдосконаленню організації взаємодії правоохоронних органів під час оперативно-розшукового забезпечення протидії контрабанді із використанням оперативної техніки сприятиме впровадження новітніх форм аналітичного пошуку, а саме:

– пошук інформації засобами системи Інтернет та використання його як джерела отримання оперативної інформації (підтримало 68 % опитаних);

– формування правоохоронними органами регіональних банків інформації за напрямками діяльності (75 %);

– створення міжвідомчого централізованого інформаційного банку інформації з різних видів правопорушень (75 %);

– використання новітніх оперативно-технічних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (64 %), зняття інформації з електронних інформаційних систем (51 %), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (78 %) [3].

Окремо слід звернути увагу на взаємодію правоохоронних органів під час протидії контрабанді зброї та боєприпасів в Україні на етнічні злочинні угруповання, що займаються контрабандою зброї та боєприпасів в Україні. В Україні серед багатьох проблем, що стоять перед суспільством і державою, на одне з перших місць виходить проблема протидії етнічній злочинності. Крадіжки, пограбування, розбої, шахрайство, торгівля наркотиками та інші кримінально каранні дії завжди бентежили спокій законослухняних громадян. Особливого резонансу в умовах сьогодення набувають випадки учинення зазначених дій представниками етнічних меншин, які проживають на території України та об'єднуються у злочинні угруповання за етнічною приналежністю до певної національності [5]. А тому правоохоронним органам України потрібно бути завжди крок попереду від будь-яких видів злочинності [6, с. 60].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 48. – ст. 405.

2. Кравчук С. Й. Економічна злочинність в Україні. Курс лекцій Навчальний посібник.– К.; «Кондор», 2009. – 282 с.

3. Хараберюш О.І. Оперативно-розшукове забезпечення протидії контрабанді в Україні: автореф. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2016. 36 с.

4. Павленко С. О. Поняття та класифікація оперативно-тактичних рішень у теорії оперативно-розшукової діяльності. Проблеми законності. 2020. Вип. 150. С. 216–232. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.209794>.

5. Севрук В. Г. Взаємодія оперативних підрозділів зі слідчими під час протидії злочинам, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчиняються особами циганської національності / В. Г. Севрук // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Адаптація оперативно-розшукової діяльності до нових законодавчих умов. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами ОВС. – 2013. – Спец. вип. № 6 – С. 368–370.

6. Севрук В.Г., Павленко С.О. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, сформованими на етнічній основі. Науковий вісник нац. акад. внутр. справ України. – 2016. – № 1 (98). – С. 49–62.

Іваненко Федір Олексійович,
аспірант Національної академії Служби
безпеки України

**ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВOPУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ
ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ
ЧИ ПРЕКУРСОРІВ**

Згідно діючого кримінального процесуального законодавства України одним із основних завдань кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування і судового розгляду. Питання пошуку доказів або відомостей щодо обставин кримінального правопорушення покладено на правоохоронні органи України, які наділені повноваженнями здійснювати кримінальне провадження у формі дізнання та/або досудового розслідування. Загальна більшість обставин, які підлягають доказуванню розкриваються під час проведення відповідних слідчих дій, однак мають місце і питання, з'ясування яких потребують володіння спеціальними знаннями. Однією з форм застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні є судово експертиза, завдяки якій слідчий розкриває ті чи інші обставини вчинення кримінального правопорушення, а її висновок може мати доказове значення. Таким чином, судову експертизу можна віднести до засобів збирання доказів, оскільки вона сприяє всебічному, повному та об'єктивному дослідженню обставин, що мають значення для кримінального провадження та подальшого прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень.

Ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» визначає судову експертизу як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1]. Розвиток та розширення можливостей експертного пізнання на сучасному етапі надали органам досудового розслідування належні умови для вирішення завдань кримінального провадження, а саме забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Однак не зважаючи на позитивні тенденції, на сьогодні існують проблемні питання, вирішення яких сприятиме удосконаленню організації проведення судової експертизи, стане запорукою повноцінного експертного дослідження.

Розглядаючи проблеми розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів, проведення відповідних судових експертиз спрямоване на з'ясування таких питань:

1) Чи є на предметі-носії сліди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів? Якщо є, то яких саме?

2) Чи є даний засіб наркотичним засобом, психотропною речовиною, їх аналогом або прекурсором і яким (якою) саме?

3) Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори спільну родову (групову) належність?

4) Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини спільне джерело походження за якісним та відносним кількісним складом?

5) Чи належить дана рослина (подрібнені частки рослини) до таких, що містять наркотичні речовини? Якщо так, яка її таксономічна належність?

6) Чи склали раніше дані зразки наркотичних засобів одну масу?

7) Чи мають дані зразки наркотичних засобів спільну родову (групову) належність (за способом виготовлення, місцем вирощування тощо)? [2].

На сучасному етапі розвитку науки і техніки при дослідженні наркотичних засобів і психотропних речовин судовою експертизою можуть виникати труднощі щодо: визначення способу виготовлення речовини (промисловий або саморобний); установлення виробника; належності речовин одній партії; дослідження домішок наркотичних засобів, обладнання, що використовувалося для їх виготовлення; установлення природи речовини невідомого походження, віднесення її до категорії наркотичних засобів, психотропних речовин або визнання аналогом наркотичних засобів, психотропних речовин [3, с. 270].

Дослідження наркотичних засобів і психотропних речовин можуть додатково ускладнюватися недосконалістю та застарілістю науково обґрунтованих технік судово-експертного дослідження. У зв'язку з різноманітністю завдань, що виносяться на експертизу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, методів, які для цього використовуються, наданих об'єктів, із практичної точки зору гостро постає проблема розроблення нових методик дослідження [4].

Досить часто в практичній діяльності органів, що здійснюють дізнання та досудове слідство виникає питання щодо визначення експертної установи, якій можна доручити проведення відповідних судових експертиз, що зумовлено недостатністю стандартів та зразків наркотичних речовин для здійснення порівнянь. Це, в свою чергу, призводить до наднормового навантаження окремих експертних установ, що здебільшого стає причиною значного затягування розумних строків досудового розслідування.

Іноді оперативному вирішенню деяких питань досудового розслідування сприяє проведення експертизи наркотичних засобів та психотропних речовин без застосування досліджень в лабораторних умовах. Розпізнати наркотичний засіб на стадії попереднього дослідження можна скориставшись наборами разового використання «експрес тести» або специфічними хімічними реактивами. У разі відсутності специфічного реактиву або тесту на певний наркотик, він може не бути розпізнаний. Тому «індикатори» необхідно поновлювати з

урахуванням винайдення нових наркотиків. Слід пам'ятати, що використання хімічних методів на стадії попереднього дослідження можливе лише за умови достатньої кількості об'єкта, оскільки зазначені методи знищують або змінюють його. У разі позитивної реакції роблять припущення щодо наявності шуканого наркотику [5, с. 32].

На нашу думку, висвітлені проблеми можуть бути вирішені шляхом запозичення правоохоронними органами України досвіду проведення судових експертиз експертними установами зарубіжних країн. Синтез вітчизняних наукових досягнень та зарубіжних методик сприятиме удосконаленню організаційних та методологічних основ проведення судових експертиз під час досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів.

Список використаних джерел

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 2004 р. № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/conv#Text>.

3. Кривонос М.В., Бондар В.С. Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : монографія. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2017. 412 с.

4. Косміна Н.М. Алгоритми дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2012/Kosmina.pdf.

5. Кофанов А.В., Кобилянський О.Л., Давидова О.О. Криміналістичні дослідження наркотичних засобів: метод. рек. Серія «Криміналістичне забезпечення». Київ: КИЙ, 2010. 44 с.

Іванчик Ігор Анатолійович,

заступник начальника Управління запобігання корупції – начальник відділу контролю за виконанням антикорупційних програм в апараті МВС та центральних органах виконавчої влади МВС України

ПОВНОВАЖЕННЯ УПОВНОВАЖЕНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ВИКРИВАЧІВ

Повноваження уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів визначні статтею 539 Закону України «Про запобігання корупції» у редакції згідно із Законом України від 17 жовтня 2020 року

№ 198-IX «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції».

Так, до повноважень уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів належать:

- організація роботи внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, отримання та організація розгляду повідомленої через такі канали інформації;

- співпраця з викривачами, забезпечення дотримання їхніх прав та гарантій захисту, передбачених законом;

- надання працівникам відповідного органу чи юридичної особи або особам, які проходять у них службу чи навчання, чи виконують певну роботу, методичної допомоги та консультацій щодо повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону та захисту викривачів, проведення внутрішніх навчань з цих питань [1].

Наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 02.04.2020 № 127/20, затверджено вимоги до захисту анонімних каналів зв'язку, через які здійснюються повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» [2].

У вимогах передбачено, типи захищених анонімних каналів зв'язку: канал отримання повідомлень із використанням офіційного вебсайту установи; канал отримання повідомлень із використанням електронних поштових скриньок; канал отримання голосових повідомлень із використанням технології IP телефонії (анонімна гаряча лінія); канал отримання голосових повідомлень із використанням телефонної мережі загального користування (анонімна гаряча лінія).

При цьому, захист анонімних каналів зв'язку здійснюється шляхом побудови інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ІТС) із застосуванням комплексної системи захисту інформації, що має забезпечувати конфіденційність та гарантувати анонімність особи, яка здійснює повідомлення. Комплексна система захисту інформації повинна мати атестат відповідності.

ІТС складається із таких систем: система отримання повідомлень із використанням офіційного вебсайту установи; система отримання повідомлень з використанням електронної поштової скриньки; система отримання голосових повідомлень (анонімна гаряча лінія) на основі технології IP-телефонії.

У разі використання телефонної мережі загального користування для лінії фіксованого телефонного зв'язку в межах зони нумерації (місцевий телефонний зв'язок) установа забезпечує виділення окремих телефонних апаратів, які повинні бути розміщені у спеціально виділеному приміщенні. Доступ до таких телефонних апаратів повинні мати лише оператори. У системах ІТС не повинні

застосовуватися функції моніторингу дій та ідентифікації особи, яка здійснила повідомлення.

В документації на ІТС повинно бути визначено перелік інформації, що зберігається в ІТС, щодо особи, яка здійснила повідомлення [3].

Отже, уповноваженим особам з питань запобігання та виявлення корупції необхідно утворити канали для отримання повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» та забезпечити їх захист згідно із вимогами.

Слід зазначити, що 04.02.2021 прийнято Верховною Радою України прийнято Закон України від 08.05.2020 № 3450 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів», розроблений з метою організації Єдиного порталу повідомлень викривачів та закріплення гарантії правового захисту викривачів виключно через адвокатів системи безоплатної правової допомоги.

Законом пропонується внести зміни до Закону України «Про запобігання корупції», які створять правову основу для здійснення повідомлень викривачів через Єдиний портал повідомлення, що сприятиме належному та якісному упорядкуванню процедури розгляду повідомлень про корупцію [4].

Згідно із роз'ясненням НАЗК від 23.06.2020 № 5 «Щодо правового статусу викривача» викривач – це особа, яка надає достовірну інформацію про корупційне правопорушення, якщо ця інформація стала їй відома під час її трудової, професійної, господарської, громадської діяльності [5].

Відмінності між викривачем та заявником полягають у тому, що:

Закон «Про запобігання корупції» має вимоги до джерела, з якого викривачу стала відома інформація про корупцію. Джерелом інформації може бути:

трудова і професійна діяльність – тобто, коли про корупційні правопорушення дізнаються під час роботи,
господарська діяльність,
громадська діяльність,
наукова діяльність,
проходженням служби чи навчання,
участь у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

2. Викривач володіє фактичними даними про обставини правопорушення: місце вчинення правопорушення, час його вчинення, особу, яка вчинила корупцію. Ця інформація може бути перевірена і підтверджує можливе вчинення корупції. Також можна надавати документи, які підтверджують вчинення злочину.

3. Викривач повідомляє про корупцію, використовуючи передбачені законом способи. Про ці способи йдеться у законі «Про запобігання корупції».

Отже, якщо особа, що повідомила про корупційне порушення, дотрималася трьох умов, вона вважається викривачем. Якщо ж хоча б один з пунктів не врахований під час повідомлення про корупцію – особа є заявником.

На виконання повноважень у сфері захисту викривачів уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції мають право:

- витребувати від інших структурних підрозділів відповідного органу чи юридичної особи документи, у тому числі ті, що містять інформацію з обмеженим доступом (крім державної таємниці), та робити чи отримувати їх копії;

- викликати та опитувати осіб, дій або бездіяльності яких стосуються повідомлені викривачем факти, у тому числі керівника, заступників керівника органу, установи, організації;

- звертатися до Національного агентства щодо порушених прав викривача, його близьких осіб;

- вносити подання керівнику відповідного органу чи юридичної особи про притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності за порушення цього Закону;

- виконувати інші визначені законом повноваження, спрямовані на всебічний розгляд повідомлень викривачів та захист їхніх прав та свобод.

Керівники та заступники керівників відповідних підрозділів чи відповідальні посадові особи, до повноважень яких належить організація роботи внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», отримання та організація розгляду повідомленої через них інформації, співпраця з викривачами, підзвітні і відповідальні у своїй діяльності лише перед керівником відповідного органу чи юридичної особи.

Керівник уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції має визначити окрему особу, відповідальну за реалізацію повноважень із захисту викривачів.

Слід зазначити, що уповноважені особи з питань запобігання та виявлення корупції здійснюють повноваження визначені Законом на підставі посадової інструкції (розробленої на підставі Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженого наказом НАЗК від 17.03.2020 № 102/20, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21.04.2020 за № 361/34644) та внутрішніх процедур і механізмів прийняття та розгляду повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, перевірки та належного реагування на такі повідомлення (розроблених на підставі пункту 3 частини другої статті 531 Закону України «Про запобігання корупції» [6].

Порядок розгляду повідомлень про можливі корупційні та пов'язані з корупцією визначається частиною п'ятою статті 53 та статтею 532 Закону України «Про запобігання корупції» [1].

Уповноваженим особам з питань запобігання та виявлення корупції необхідно забезпечити:

- реєстрацію повідомлень в журналі обліку повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»;

- первинний розгляд повідомлень, під час якого встановити чи відповідає повідомлення вимогам, установленим абзацом третім частини п'ятої статті 53 або частиною другою статті 532 Закону України «Про запобігання корупції»;

- перевірку анонімних повідомлень у строк не більше 15 днів від дня їх отримання. Якщо у вказаний строк перевірити інформацію, що міститься в повідомленні, неможливо, керівник відповідного органу або його заступник продовжують строк розгляду повідомлення до 30 днів від дня його отримання;

- попередню перевірку повідомлень із зазначенням авторства у строк не більше 10 робочих днів від дня їх отримання;

- проведення внутрішньої (службової) перевірки або розслідування інформації у разі підтвердження фактів, викладених у повідомленні, або необхідності подальшого з'ясування їх достовірності;

- внесення керівнику пропозицій щодо передачі матеріалів до органів досудового розслідування у разі встановлення ознак кримінального правопорушення або до інших органів, уповноважених реагувати на виявлені правопорушення (Офіс Генерального прокурора, Національна поліція України, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції) згідно із ст. 38, 216 Кримінального процесуального кодексу України [7] та (або) статтею 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення [8];

- внесення керівнику пропозицій щодо закриття провадження у разі непідтвердження фактів, викладених у повідомленні;

- внесення керівнику пропозицій щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні законодавства, інформацію стосовно яких повідомлено, а також усунення виявлених порушень, причин та умов вчинення правопорушення, спричинених ними наслідків, і про здійснення заходів щодо відновлення прав і законних інтересів осіб та відшкодування збитків, шкоди, завданої фізичним та юридичним особам внаслідок допущених порушень.

Проведення перевірки або розслідування не може бути доручене особі, якої або близьких осіб якої стосується повідомлена інформація.

Викривачу надається детальна письмова інформація про результати попередньої перевірки за його повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» у 3 строк з дня завершення відповідної перевірки. Також, викривач має право

отримувати інформацію про стан та результати розгляду, перевірки та/або розслідування у зв'язку із здійсненням ним повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» не пізніше п'яти днів після отримання його заяви, а також за кінцевими результатами розгляду, перевірки та/або розслідування.

Викривачу, його близьким особам не може бути відмовлено у прийнятті на роботу, їх не може бути звільнено чи примушено до звільнення, притягнуто до дисциплінарної відповідальності чи піддано з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) або загрози таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції». До негативних заходів також належать формально правомірні рішення і дії керівника або роботодавця, які носять вибіркового характеру, зокрема, не застосовуються до інших працівників у подібних ситуаціях та/або не застосовувалися до працівника у подібних ситуаціях раніше.

Уповноваженим особам з питань запобігання та виявлення корупції під час планування заходів інформаційно-роз'яснювальної, консультативної та методичної допомоги з питань додержання антикорупційного законодавства доцільно передбачати теми: захисту прав викривачів (стаття 53-3 права та гарантії захисту викривача, стаття 53-4 захист трудових прав викривача, стаття 53-5 право викривача на конфіденційність та анонімність, стаття 53-6 право викривача на отримання інформації, стаття 53-7 винагорода викривачу, стаття 53-8 юридична відповідальність викривача) та порядку повідомлення про можливі корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.

Список використаних джерел

1. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» (із змінами). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70249.

2. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 02.04.2020 № 127/20 «Про затвердження Вимог до захисту анонімних каналів зв'язку, через які здійснюються повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22.04.2020 за № 370/34653. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>.

3. Наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України 16.05.2007 № 93 «Про затвердження Положення про державну експертизу в сфері технічного захисту інформації» (у редакції наказу Адміністрації Державної служби

спеціального зв'язку та захисту інформації України від 19.08.2020 № 483). URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>.

4. Закон України від 08.05.2020 № 3450 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70249.

5. Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 23.06.2020 № 5 «Щодо правового статусу викривача». URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>.

6. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 17.03.2020 № 102/20 «Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 21.04.2020 за № 361/34644. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/>.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р., № 4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1094 р (Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Камінська Олександра Леонідівна,
ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

В процесі доказування одним із важливих етапів є збір фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження, тобто доказів. Учасники кримінального провадження завжди володіють тими чи іншими обставинами вчинення кримінального правопорушення, або відомостями, що мають значення для розслідування. Але інколи вони можуть як неспівомо, так і умисно «змінювати» ці відомості, переслідуючи власні інтереси. У зв'язку з цим правоохоронні органи мають можливість використовувати поліграф для встановлення правдивості показань. Але на даний час процедура застосування поліграфа під час досудового розслідування не врегульована на достатньому рівні. І це дуже прикро, так як його використання для проведення «перевірки» неповнолітніх – як правопорушників, так і потерпілих, є важливою складовою обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх.

Існує думка, що діти у віці до 14 років емоційно нестабільні. Це виявляється через різку зміну настрою, – гнів чи пригнічення, що пов'язані із фізіологічною перебудовою організму, процесом статевого

дозрівання. Як зазначає Анна Фрейд, «підлітки – егоїстичні, вважають себе центром Всесвіту і єдиним, що гідне уваги. Їх поведінка по відношенню до інших людей груба і безцеремонна, вони сліпо підпорядковуються обраному «лідеру» і бунтують проти влади [1]». І ми погоджуємося з цією думкою. В період до 16 років у дитини розвиваються уявлення, норми та оцінки з приводу поведінки людей у суспільстві, порівнювання себе з іншими, внаслідок чого виникає нестійка самооцінка та прагнення виправдати очікування значущих для них людей (батьків, однокласників, друзів, вчителів). Під цим «впливом» діти можуть здійснити вчинки, про які потім жалкують. Сюди відносяться кримінально карані суспільно небезпечні діяння.

Необхідно зазначити, що поліграф – це спеціальний технічний комп'ютерний засіб, що здійснює реєстрацію змін фізіологічних реакцій фізичної особи у відповідь на пред'явлення, та не завдає шкоди життю та здоров'ю людини. На даний час в Україні існує декілька законодавчо закріплених понять поліграфа [2].

Останні роки триває обговорення щодо використання поліграфа як одного із джерел доказів в процесуальному законодавстві, більшість науковців підтримують цю позицію. Але і досі питання про впровадження на законодавчому рівні такого тестування залишається невирішеним.

Національним законодавством не передбачено вікових обмежень для проходження неповнолітніх перевірки на поліграфі. Якщо дитина виступає в якості підозрюваного, то це може бути з 16 років, а в деяких випадках і з 14 [3]. Але, відповідно Конституції України, жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням [4]. Також враховуючи, що дитиною вважається особа до досягнення 18-річного віку [5], то до перевірки показань на поліграфі необхідно отримати добровільну згоду законного представника неповнолітнього (або особи, яка його заміняє), а також залучити таку особу до проведення тестування. Звичайно, необхідно залучити і психолога, так як перевірка поліграфом викликає стрес у дитини.

Серед науковців та поліграфологів існує думка, що неповнолітніх не слід тестувати. Ми ж вважаємо, що у виняткових випадках, таких як: вчинення неповнолітнім тяжкого або особливо тяжкого злочину; кримінального правопорушення проти життя та здоров'я особи; кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи; кримінального правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, які вчинені неповнолітнім, або останній являється свідком чи потерпілим, просто необхідно залучити його на проходження поліграфа. Список таких випадків не повинен бути вичерпним, але при цьому потрібно враховувати тяжкість правопорушення, суспільну небезпеку, наявність доказової бази, а особливо психічний та психологічний стан самої дитини.

Таким чином, необхідно закріпити на законодавчому рівні процесуальний порядок проведення перевірки неповнолітніх осіб за допомогою поліграфа для отримання доказів, що мають значення у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Анна Фрейд «Психологія «Я» и защитные механизмы». URL: <https://psyfactor.org/hist/anna-freud.htm>.

2. Поліграф у кримінальному провадженні: наскільки це доцільно? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/poligraf-v-kriminalnomu-provadhenni-naskilki-docilno.html>.

3. Кримінальний кодекс України / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Конституція України / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

5. Конвенція Про права дитини / офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#text.

Катеринюк Віктор Вікторович,
старший детектив – заступник керівника
відділу детективів Національного
антикорупційного бюро України

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗКРИТТІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Злочинність – явище, притаманне будь-якому здоровому суспільству (Е. Дюркгейм) [1]. Це явище є частиною суспільних відносин, а саме його негативним проявом, відхиленням від норми. За визначенням злочинність – це історично мінливе, соціальне та кримінально-правове явище, яке являє собою сукупність усіх злочинів, вчинених у державі за певний період [2].

Цивілізаційні тренди розвитку інформаційного суспільства характеризуються тим, що в 2002 році людством було вироблено інформації 18*108 байт (18 Ексабайт). За п'ять попередніх років людством було вироблено інформації більше, ніж за всю попередню історію. Обсяг інформації в світі зростає щорічно на 30 % [3].

Ці дані свідчать про те, що важливу роль у сьогоdnішньому суспільстві відіграють технології, які пронизали всі сфери життя. Сучасні технології та досягнення науки прискорюють обмін інформації, стирають кордони. Сьогодні важко знайти людину, яка не користується смартфоном, персональним комп'ютером чи ноутбуком, не має профілю у соціальних мережах чи облікового запису в месенджерах. Вміння користуватись вказаними технічними засобами і технологіями вже не просто компетенція слідчого чи оперативного працівника, а вимога часу і сьогоdnішнього суспільства.

Таким чином, комунікації у суспільстві мігрують з офлайн в онлайн, це стосується розваг, особистого життя, роботи, науки, бізнесу, а також злочинності і правоохоронної діяльності, яка за нею слідує.

Інформаційні технології отримали своє поширення, оскільки вони є суспільно-корисними та задовольняють у тому числі такі потреби людини як зручність, мобільність, допомагають упорядковувати важливу інформацію в одному місці. У зв'язку із цим люди фактично стали нерозлучними з смартфонами та комп'ютерами. У яких зберігають інформацію, яка складає оперативний інтерес як для злочинців так і для правоохоронців, а саме відомості про: банківські рахунки, автотранспортні засоби, маршрути руху, місця роботи, проживання і проведення дозвілля, родичів і близьких осіб, відносини з іншими, майновий стан тощо.

Окрім цього, особи, які становлять оперативний інтерес, також мають потребу у спілкуванні, вихвалянні, славі, популярності тощо, тому також мають профілі у соціальних мережах, де самі повідомляють інформацію про себе, про спосіб життя, шкідливі звички, коло знайомих, про своїх друзів та ворогів, політичні та інші погляди, майновий стан, місця перебування тощо. Вказана інформація може бути використана в інтересах кримінального судочинства.

Правоохоронна діяльність та протидія злочинності є фактично реакцією на девіантну поведінку окремих суб'єктів, тобто слідує у часі за вчиненням суспільно-небезпечних діянь. У зв'язку із цим дуже часто технології спершу використовуються у суспільно-корисних діяннях, потім як засіб вчинення злочину, і тільки згодом стають інструментом його розкриття правоохоронними органами.

Використання новітніх технологій та досягнень науки для розкриття та документування корупційних злочинів є вкрай актуальним, оскільки корупція на сучасному етапі розвитку українського суспільства характеризується високим ступенем прихованості, використанням під час вчинення злочинів електронних засобів зв'язку, передавання інформації, спілкування, використанням методів та технічних засобів конспірації, що ускладнюють документування злочинів.

Корупція як соціальне явище полягає як правило у взаємодії (спілкуванні) двох зацікавлених сторін з приводу вчинення чи невчинення будь-якої дії, прийняття чи неприйняття будь-якого рішення з використанням наданої влади чи повноважень однією стороною на користь іншої в обмін на будь-яке матеріальне чи нематеріальне благо, обіцянку, вчинок, дію, рішення.

Під час такого спілкування відбувається двосторонній обмін інформації в електронному, вербальному і невербальному вигляді.

Так злочинці використовують сучасні інформаційні технології та засоби, а саме: смартфони, персональні комп'ютери та ноутбуки, соціальні мережі та месенджери, анонімні банківські рахунки та компанії, електронні гроші та криптовалюти, з метою приховання,

маскування, знеособлення та анонімізації спілкування, а також обміну матеріальними та нематеріальними цінностями.

З однієї сторони інформатизація та діджиталізація суспільного життя, зокрема і злочинності, ускладнює роботу правоохоронців, а з іншої відкриває нові можливості. Адже у попередні роки, коли був відсутній інтернет та стільниковий зв'язок, обмін інформацією між корупціонерами відбувався усно і як правило задокументувати подію злочину було можливо лише під час його вчинення та безпосередньо у місці вчинення. А для збору характеризуючої інформації про особу було необхідно витратити багато часу та ресурсів.

Сьогодні ж, коли обговорення планів та способу вчинення і приховання злочину відбувається за допомогою листування, пересилання документів, текстових, фото та відео повідомлень із використанням технічних засобів стільникового та інтернет-зв'язку, інформація про злочин зберігається на носіях інформації та може бути відшукана, зафіксована чи перехоплена з використанням спеціальних технічних засобів та обладнання на відстані під час вчинення злочину або через певний час.

Водночас великий обсяг інформації про обставини, які підлягають доказуванню, та осіб, які становлять оперативний інтерес, знаходиться у відкритому доступі, що економить час і ресурси правоохоронних органів.

Під час досудового розслідування складних корупційних схем детективи Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ) на практиці переконались на важливості відшукування та збору електронних доказів, дослідження інформації з відкритих джерел. Без перебільшення, електронні докази є основними доказами у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів.

Мабуть у кожному кримінальному провадженні детективи НАБУ досліджують електронні докази та електронні носії інформації. Допомагають у цьому працівники кримінальної лабораторії НАБУ. Детективи кримінальної лабораторії НАБУ – єдині в Україні сертифіковані експерти з комп'ютерно-технічних досліджень за критеріями Міжнародної асоціації спеціалістів з комп'ютерних розслідувань.

Кримінальна лабораторія НАБУ обладнана усім необхідним сучасним обладнанням для відновлення носіїв інформації, зняття та копіювання інформації, її розшифрування, обробки та аналізу.

За допомогою вказаного обладнання детективи кримінальної лабораторії НАБУ досліджують носії інформації, фіксують інформацію щодо особи, яка ним користувалась, визначають час та місце вчинення кримінально-протиправних діянь, а також інші обставини, які підлягають доказуванню, відновлюють стерті, знищені та змінені файли, відновлюють пошкоджені носії інформації.

Також детективи кримінальної лабораторії приймають участь у проведенні судових комп'ютерно-технічних експертиз у якості спеціалістів.

На практиці під час досудового розгляду збираються, а під час судового розгляду досліджуються електронні докази, однак у діючому Кримінальному процесуальному кодексі України відсутнє визначення електронних доказів, а також окремий порядок їх збирання, зберігання та використання.

Врегулювати питання використання електронних доказів у кримінальному судочинстві покликаний законопроект № 4004 від 01.09.2020, яким пропонується внесення змін до низки положень Кримінального процесуального кодексу України щодо визначення поняття і видів електронних доказів, врегулювання порядку їх вилучення, фіксації, копіювання, зберігання, вирішення питання про спеціальну конфіскацію.

Вважаю, що законодавче закріплення визначення електронних доказів та порядку їх використання у кримінальному судочинстві стане важливим кроком у протидії злочинності, унормує роботу правоохоронних органів з електронними доказами під час проведення оперативно-розшукових, слідчих та процесуальних дій, усуне існуючі прогалини у законодавстві та піде на користь правозастосовної діяльності правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Лихолоб В.Г., Філонов В.П., Коваленко О.И., Михайлов А.Е. Криминологія: Учебник. – Киев–Донецк, 1997. 364 с.
2. Криминологія: підручник / за заг. ред. Сміяна Л.С., Нікітіна Ю.В. ВНЗ «Національна академія управління». – Київ, 2010. 495 с.
3. Інформаційний вибух // Вікіпедія. – 2020. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційний_вибух.

Козачок Володимир Степанович,
завідувач сектору експерт сектору
балістичного обліку відділу
криміналістичних видів досліджень
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЕНДОСКОПА В ЕКСПЕРТНІЙ ПРАКТИЦІ

Науково-технічний прогрес та новітні технології у різних галузях науки і техніки в повній мірі стосуються проектування та виготовлення нових зразків вогнепальної зброї.

Поруч з цим, технічна оснащеність балістичних лабораторій, якою користуються експерти при дослідженні зброї, не в повній мірі відповідає сучасним вимогам сьогодення.

Як відомо, об'єктами які поступають на експертизу можуть бути нові зразки зброї, старовинна, саморобна, перероблена, нетипова зброя, в ході дослідження якої, необхідно вирішити комплекс діагностичних, ідентифікаційних та ситуаційних завдань. Основними складовими будь-якої зброї є ствол, ствольна коробка та інші її частини, внутрішні елементи яких, у більшості випадків, є малодоступними для візуального огляду спеціалістом. Відтак оглянути і зафіксувати зображення та окремі особливості досліджуваних поверхонь за допомогою цифрової фотокамери не завжди видається можливим [1].

Окремі науковці стверджують що, зір людини дає можливість отримати близько 90 % від всієї інформації, яка нею сприймається з навколишнього середовища [2]. Якщо зір людини, в разі необхідності, озброїти додатковими технічними засобами, це допоможе їй більш повно та якісно сприймати таку інформацію, особливо у випадках, коли ці засоби застосовуються у науково-технічних дослідженнях. Таким чином важливість візуального і вимірювального контролю за допомогою спеціальних пристороїв та приладів – є актуальним і вимагає постійного вдосконалення технічних засобів, за допомогою яких здійснюється такий контроль.

У багатьох галузях науки і техніки вже багато років використовують спеціальні прилади для дослідження прихованих та важкодоступних місць, які називаються ендоскопами. Історія винаходу та застосування ендоскопа налічує більш як 200 років. Перші згадки про ендоскоп відносяться до 1805 року, коли німецький вчений-лікар Філіпп Боціні застосував його для дослідження органів людини. Ендоскопи з'явилися на кілька століть пізніше інших оптико-механічних приладів – луп, мікроскопів, інших приладів для збільшення зображення, телескопів та ін. [3]. Принципи роботи такого обладнання базуються на основі сучасних досягнень науки і техніки, в тому числі IT-технологій.

Ендоскопічні методи дослідження широко застосовуються у медицині – для дослідження внутрішніх органів людини, у промисловості – для контролю за роботою окремих машин та механізмів в екстремальних умовах та недоступних місцях, контролю за технічним станом будівельних конструкцій та ін.

В даний час розроблено велику кількість технічних ендоскопів різних конструкцій, які дозволяють їх робочим частинам проникати всередину об'єктів через отвори діаметром від декількох десятих часток міліметра і на глибину до декількох метрів.

За принципом своєї роботи ендоскопи поділяються на оптико-механічні та відеоендоскопи.

Оптико-механічні ендоскопи.

Приймачем інформації в оптичному приладі є «око» – світло-матеріальний носій цієї інформації. Сам ендоскоп являє собою двоканальну оптичну систему. Перший канал – освітлювальний, який призначений для створення необхідного за рівнем і спектру освітлення

всередині контрольованого об'єкта. Другий канал – інформаційний, який передає зображення досліджуваного об'єкта безпосередньо в око оператора або на екран телевізійної системи.

Залежно від конструкції робочої частини, оптико-механічні ендоскопи можна розділити на дві основні групи: 1) ендоскопи з жорсткою робочою частиною (тільки прямолінійний доступ в зону контролю); 2) ендоскопи з гнучкою робочою частиною (доступ в зону контролю можна здійснювати і по криволінійному каналу) [4].

Інформаційний канал ендоскопів з жорсткою робочою частиною, як правило, складається з лінзового об'єктива, лінзових передавальних (обертаючих) систем і окуляра. У порівнянні з іншими типами ендоскопів, лінзові системи дозволяють отримати найвищу роздільну здатність, світлосилу і дозволяють найбільш широко комбінувати оптичні параметри (збільшення, поле зору, напрямок спостереження, і т. д.). Ендоскопи з жорсткою робочою частиною при наявності сітки координат в окулярі дозволяють робити точні вимірювання виявлених дефектів.

Інформаційний канал ендоскопів з гнучкою робочою частиною складається з лінзового (рідше – градієнтного) об'єктива, волоконно-оптичного джгута з оптичних волокон діаметром 5–15 мкм і лінзового окуляра. При цьому зображення будується об'єктивом на вхідному торці джгута і розглядається через окуляр на вихідному торці джгута. Гнучкі ендоскопи різноманітніші за своїми можливостями (управління дистальною частиною, інструментальний канал та ін.) у порівнянні із жорсткими, проте роздільна здатність обмежена діаметром волокна.

Відеоендоскопи.

На відміну від оптико-механічних ендоскопів, відеоендоскопи, при аналогічних варіантах пристроїв освітлювального каналу, містять в собі оптико-електронний перетворювач. Такі прилади не мають окуляра і зображення можна спостерігати тільки на екрані телевізійного або комп'ютерного монітора, приєднаного до відеопроцесору, як правило, поєднаному з освітлювальним блоком в одному корпусі.

Ендоскопи, як спеціальні технічні засоби можуть бути рекомендовані для застосування при проведенні балістичних досліджень.

Найоптимальнішим для таких досліджень може бути використання оптико-механічних ендоскопів з жорсткою робочою частиною.

Використання таких ендоскопів дають змогу спеціалістам дослідити поверхню складових частин зброї у важкодоступних місцях:

– канал ствола (наявність та кількість нарізів, ступінь їх вираженості та зношеності);

– патронник;

– дзеркало затвору;

– ствольну коробку та її складові частини.

При цьому можна встановити:

співставимість каналу ствола та патронника (особливо це стосується револьверів);

чистоту обробки поверхні деталей;
ознаки зміни конструкції та спосіб виготовлення окремих деталей та об'єкту дослідження в цілому.

Отже, результати проведення досліджень зброї за допомогою ендоскопу дозволять більш точно оглядати внутрішні деталі зброї наданої на дослідження з метою вирішення широкого спектру питань, оскільки дає можливість оглянути її в важкодоступних місцях, що неможливо без використання спеціального обладнання типу ендоскоп.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС України від 10.08.2016 № 32-н «Про затвердження типових вимог з організації функціонування відділу судово-експертного забезпечення НДЕКЦ МВС».

2. Сайт вільної енциклопедії «Вікіпедія» URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.

3. Сайт науково-технічного центру ВНИИМП-ОПТИМЕД-1 «Історія ендоскопів» URL: <http://www.vniimp-optimed.ru/articles/>.

4. Сайт фірми офтальмологічної оптики «OMTEX» URL: <http://www.omtex.ru/tekhnicheskaya-endoskopiya/>.

Осуховський Роман Вікторович,
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ;

Кизименко Сергій Григорович,
Начальник відділу УКР ГУНП України в Донецькій області

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДАКТИЛОСКОПЮВАННЯ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ

Сучасний світ дуже швидко змінюється. Зміни торкнулися усіх сфер діяльності суспільства, не оминувши й правоохоронну діяльність. Розробляються та використовуються нові технічні засоби отримання інформації, використовуються цифрові докази, та навіть вже впроваджується електронне кримінальне провадження. Новітні технології також застосовуються при ідентифікації особи, відбувається ідентифікація за голосом, обличчям, сітківкою ока, папілярними візерунками пальців рук.

Індивідуальність папілярних ліній особи відома вже тривалий період часу. У 1891 році аргентинський офіцер поліції Хуан Вуцетіч запровадив використання дактилоскопії в розслідуванні кримінальних злочинів. Уперше дактилоскопію застосовано для розкриття вбивства Рохаса (1892 р.). Тоді за відбитками пальців вкрито жінку, яка вбила своїх синів та порізала собі горло, намагаючись покласти вину за вчинення цього тяжкого злочину на іншу особу.

Приблизно в цей самий період (1896 р.) для обміну інформацією про затриманих осіб на базі Міжнародної асоціації керівників поліції (ІАСР) створено Національне бюро кримінальної ідентифікації [1].

Першу комп'ютерну базу даних відбитків пальців, яка отримала назву автоматизованої системи ідентифікації відбитків пальців (AFIS), було розроблено в 1980 році. На той час база налічувала майже 70 млн карток, або майже 700 млн окремих відбитків пальців, які було введено до AFIS [1].

На території нашої держави дактилоскопія для ототожнення злочинців почала використовуватися з 1903 року. 1 січня 1904 року Г.М. Рудий започаткував у Києві при антропометричному кабінеті Київської розшукової поліції дактилоскопічне бюро. Тільки за перший рік його функціонування в Києві, дактилоскопічну реєстрацію пройшло 1987 осіб, а за наступні два роки – 2407 злочинців [2].

Автоматична ідентифікація та електронний дактилоскопічний облік почав запроваджуватися на території СРСР з 80 років минулого сторіччя. Спеціалісти Білорусі розробили систему «Дакто-2000», яка використовується до теперішнього часу.

Але на жаль прогрес торкнувся лише обробки та обліку зібраної інформації. Не зважаючи на те що у світі вже тривалий період часу використовують електронні сканери для отримання зображення папілярних візерунків, сканери вбудовані в електронну техніку (смартфони, комп'ютери) ідентифікують користувача, на території України як і сто років тому, дактилоскопія відбувається за допомогою типографської краски.

Національна поліція України на теперішній час запроваджує використання електронних сканерів [3].

У 2019 році у результаті співпраці з регіональним координатором Міжнародного комітету червоного хреста з питань судово-медичної експертизи ГУНП України в Донецькій області отримало оптичний сканер з технологією світло випромінюючих датчиків «Kojak 10 print roll scanner» [4].

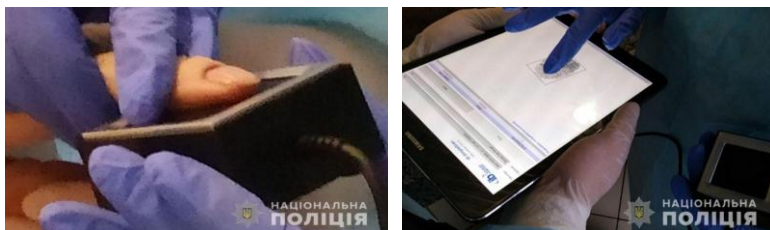

Під час практичного семінару з питань використання сучасного пристрою та технологій при ідентифікації невпізнаних трупів, проведеного на базі відділу експертизи трупів Донецького обласного бюро судово-медичної експертизи працівниками управління карного розшуку та сектору дактилоскопічного обліку управління інформаційно-аналітичної підтримки ГУНП області разом з представниками

міжнародної організації проведено дактилоскопіювання трупів, що знаходились на дослідженні бюро СМЕ Донецької області, за допомогою вищезазначеного обладнання.

Сканер використовувався разом з планшетом «Samsung SM-T813» і ноутбуком «Lenovo ideapad 700». Вказане обладнання налаштоване за допомогою безкоштовної версії програмного забезпечення «Integrated Biometrik Simple Scan», взятої з мережі Internet.

Зразки відбитків пальців рук трупу отримано за допомогою оптичного сканера «Кожак 10 print roll scanner» шляхом послідовного накладання поверхні крайньої фаланги пальців кісті рук трупу на екран сканера.

Далі, зображення збережено на карті пам'яті пристрою, та надіслано каналами електронної пошти до УІАП ГУНП в Донецькій області для подальшого опрацювання та поміщення до автоматизованої дактилоскопічної ідентифікаційної системи (далі – АДІС).

Отримання зразків дактилоскопічної інформації зі сканера «Кожак 10 print roll scanner» зайняло 17 хвилин, відбитки мають необхідний розмір та розширення файлів bmp, png, що завантажуються в робочу програму АДИС «Дакто-2000», після цього спеціаліст отримує якість зображення достатню для розставлення інтегральних характеристик, встановлення загальних та індивідуальних ознак папілярних візерунків (ліній). Після подальшого програмного кодування та здійснення пошуку у БД за дактилоскопічним масивом інформації регіонального та, за необхідності, центрального рівнів АДИС «Дакто-2000» отримано перелік кандидатів для порівняння. Загальний час на отримання зразків, завантаження, опрацювання та перевірку за автоматизованим дактилоскопічним масивом АДИС склав до 30 хвилин.

Якщо це робиться звичайним способом то по-перше, відбитки папілярного візерунку нанесеного на дактилокарту за допомогою типографської краски, гіршої якості, а по-друге, втрачається час на передачу отриманої дактилокарти до підрозділів інформаційних технологій та завантаження до системи.

У 2020 році управлінням карного розшуку ГУНП в Донецькій області надано практичну допомогу відділам та відділенням ГУНП області з метою розкриття кримінальних правопорушень за допомогою оптичного сканера «Кожак 10 print roll scanner». До бази даних АДИС «Дакто-2000 версія 5.0.0» поміщено понад 700 зразків відбитків пальців рук осіб, та дактилокарти більше 30 невідомих трупів.

Використання зазначених засобів також дає можливість отримувати зображення папілярних візерунків навіть трупів, які зазнали гнилісних змін, та робити це безпосередньо на місці виявлення трупа.

Як приклад 24.12.2019 о 10:40 до ЧЧ Кальміуського ВП Центрального ВП ГУНП в Донецькій області надійшло повідомлення, про те, що на Арміському кладовищі, неподалік від входу, на могилі ушкідженого у ділянці черева, схожі на порізи чи укуси собак. З використанням дактилосканера «КОЖАК» вдалося отримати лише 2 придатних відбитка пальців лівої руки трупа. Після чого, вони були спрямовані каналами електронного зв'язку до УІАП ГУНП в області.

З моменту відправлення першого відбитка пальця до встановлення особи трупа минуло всього 22 хвилини. За допомогою дактилоскопічної картотеки УІАП в області встановлено померлого, який раніше притягався до кримінальної відповідальності.

У вересні 2020 року УКР ГУНП в Донецькій області надана практична допомога ГУНП в Житомирській області в ідентифікації невпізнаного трупа, виявленого в затопленому кар'єрі. За допомогою дактилоскопічного сканера, незважаючи на факт перебування тривалий період часу тіла у воді, та гнилісні зміни, отримано зображення папілярних візерунків п'яти пальців, придатних для ідентифікації.

Використання технічних засобів дактилоскопіювання потрібно унормувати, тому що відомчі нормативно правові акти, а саме Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України затверджена наказом МВС України від 11.09.2001 № 785, Інструкція про порядок формування, ведення та використання оперативного-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах внутрішніх справ та органах (установах) кримінально-виконавчої системи України, затверджена наказом МВС України та ДДУПВП від 23.08.2002 № 823/188, та Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, затверджена наказом МВС України від 10.09.2009 № 390 передбачають наявність паперового бланку дактилокарти, а вже потім можливість отримання електронного зображення, шляхом сканування. Дійсно, коли папілярний візерунок стійкий, є можливість після отримання за допомогою електронного сканера результатів, у подальшому за допомогою типографської краски виготовити дактилокарту у паперовому вигляді. Але якщо відбулися гнилісні зміни, результати дактилоскопіювання зроблені різними способами, можуть мати різницю.

Підводячи підсумки варто зазначити, що окрім зменшення часу для ідентифікації особи, використання вищезазначеного виробу або аналогічних, дає можливість отримати якісне зображення навіть у тих випадках, коли папілярний візерунок не стабільний та дублювання його механічним шляхом не можливе, що збільшує також вірогідність ідентифікації. Для використання технічних засобів дактилоскопії, потрібно внесення змін до нормативно-правових актів які регламентують порядок відібрання зразків, та формування, ведення та використання дактилоскопічного обліку.

Список використаних джерел

1. Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. / [голов. ред. В. В. Черней] / ДНДЕКЦ МВС України ; НАВС. – К. : ПК «Типографія від «А» до «Я», 2018. – № 1 (29). С. 195–202.

2. Сайт «Вікіпедія-вільна енциклопедія». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B9_%D0%93%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.

3. Сайт «Поліція Донеччини». URL: <http://police.dn.ua/news/view/politsejski-donechchini-protestuvali-mobilni-pristroi-dlya-provedennya-daktiloskopii-v-rezhimi-onlajn>.

4. Сайт «Integrated Biometrics». URL: <https://integratedbiometrics.com/products/kojak/>.

5. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України, наказ МВС України від 10.09.2009 № 390.

Панчук Олена Валеріївна,

старший оперуповноважений в ОВС
Департаменту Національної поліції України

АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОЛІГРАФА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Опитування з використанням поліграфу в діяльності Національної поліції України є комплексною процедурою, яка має свої особливості залежно від спрямованості, завдань та передбачає дотримання таких загальних принципів, як: отримання добровільної згоди особи яку тестують, законності, правомірності, комплексності та всебічного забезпечення прав людини.

Спеціаліст-поліграфолог з числа діючих працівників Національної поліції України проводить дослідження на основі Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Законів України «Про Національну поліцію України», «Про запобігання корупції», «Про державну таємницю», «Про очищення влади», «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та інших нормативно-правових актів.

Основним нормативно-правовим документом яким користуються спеціалісти-поліграфологи під час проведення дослідження є наказ МВС України № 920, але у зазначеному наказі не вказаний алгоритм проведення досліджень під час проведення оперативно-технічних заходів або в рамках кримінальних проваджень. У зв'язку з чим, спеціалістами-

поліграфологами підготовленні пропозиції щодо внесення змін до зазначеного наказу.

На теперішній час робота щодо впровадження в діяльність підрозділів Національної поліції України психофізіологічних досліджень з використанням поліграфу здійснюється Департаментом оперативно-технічних заходів НП України.

Основне завдання яке покладено на спеціалістів-поліграфологів ДОТЗ НПУ – проведення досліджень з використанням поліграфа за напрямками:

- проведення службових перевірок;
- проведення перевірок в рамках досудового слідства;
- проведення перевірок під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Спеціалісти-поліграфологи ДОТЗ НП України під час проведення досліджень з використанням поліграфу по кримінальному провадженню або в рамках здійснення оперативно-розшукової діяльності можуть надати відповіді ініціатору, а саме:

що до причетності або не причетності особи до скоєного злочину;

- з'ясувати яку роль виконувала особа під час здійснення злочину;
- встановити яким чином (знаряддя, групою осіб) був скоєний злочин;
- перевірити правдивість наданих свідчень.

Згідно з принципом добровільної згоди спеціаліст-поліграфолог починає психофізіологічне інтерв'ю із використанням поліграфу лише за умови отримання письмової згоди особи і обов'язково пересвідчившись у тому, що ця згода справді добровільна, а не є наслідком примусу або тиску з боку сторонніх чи зацікавлених осіб.

Якщо особа відмовилась від проходження тестування вона не може бути притягнута до будь якого виду відповідальності.

За принципом правомірності психофізіологічне інтерв'ю із застосуванням поліграфу проводиться тільки за наявності відповідного завдання та в межах визначеного кола питань, про що спеціаліст-поліграфолог повідомляє особу, з якою проводиться опитування.

Також особа може за своєю ініціативою пройти психофізіологічне дослідження з використанням поліграфу для того щоб спростувати висунуті безпідставні звинувачення або підозри відносно неї.

Принцип комплексності вимагає від спеціаліста-поліграфолога використання всіх наявних можливостей, застосованих під час психофізіологічного інтерв'ю, із використанням поліграфу з метою забезпечення повної та всебічної обґрунтованості висновків щодо особи. Спеціаліст-поліграфолог має забезпечити особі, з якою проводиться дослідження з використанням поліграфу психологічний комфорт.

Принцип забезпечення прав і свобод людини (невтручання в приватне і сімейне життя, відсутність посягань на свободу думки, совісті і релігії, вираження поглядів, задекларовані статтями 8–10

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) для спеціаліста поліграфа є провідним.

Опитувана особа повинна знати, щодо якої події проводиться психофізіологічне інтерв'ю із використанням поліграфа, бути ознайомленою зі змістом тестів, має право відмовитись від обстеження на будь-якому етапі, не давати пояснень щодо виникнення у неї тих чи інших реакцій.

Спеціаліст-поліграфолог під час проведення психофізіологічного дослідження повинен дотримуватись алгоритму дослідження:

Починає своє дослідження тільки після того як отримав завдання на проведення опитування із використанням поліграфа. Вивчає наявні матеріали, у разі виникнення або уточнення питань стосовно дослідження отримує від ініціатора додаткові пояснення щодо поставлених запитань, після чого визначає дату, місце та умови опитування, про що повідомляє ініціатора. Обов'язково, якщо проводиться спец тестування отримує від ініціатора довідку про обставини події.

Ініціатор з дотриманням конфіденційності здійснює організаційне та оперативне забезпечення опитування на всіх етапах, у тому числі явку особи у визначений термін та місце.

Обов'язково ознайомлює опитуваного з пам'яткою про проходження ПФД.

Перед початком опитування спеціаліст-поліграфолог згідно з «Інструкцію про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» пропонує опитуваній особі власноруч заповнити заяву про надання згоди на проведення опитування з використанням поліграфа, отримує та підписує від опитуваного анкети. З'ясовує у опитуваного його фізичний або психологічний стан, який зазначений у цих методичних рекомендаціях, у разі встановлення, що особа перебуває хоча б в одному з наведених станів, дослідження не проводиться.

Після цього спеціаліст-поліграфолог в бесіді з опитуваним переконується у добровільній згоді особи на проведення опитування, відсутності примусу або тиску з боку сторонніх чи заінтересованих осіб. У разі підтвердження добровільної згоди спеціаліст-поліграфолог засвідчує заяву про добровільну згоду особи до участі в проведенні психофізіологічного інтерв'ю із застосуванням поліграфа своїм підписом. Заяву особа заповнює власноручно. У випадку відмови опитування не проводиться.

Одночасно опитуваному роз'яснюється, що поліграф не завдає шкоди життю, здоров'ю людини та навколишньому середовищу, про що відмічається у заяві про добровільну згоду.

У процесі проведення опитування особа має право в будь-який момент відмовитись від подальшої участі в його проведенні, або відповідати на будь-яке запитання, що не свідчитиме про приховання або недостовірність інформації, що нею надається.

З опитуваним обговорюється зміст запитань, які будуть поставлені.

Запитання не можуть стосуватися приватного або сімейного життя опитуваного, обмежувати свободу думки, совісті, релігії або вираження поглядів.

У процесі опитування спеціаліст-поліграфолог ставить тільки ті питання, що були попередньо обговорені з особою, яка опитується.

Спілкування спеціаліста-поліграфолога з особою, яка опитується, ведеться мовою, якою особа володіє. Якщо спеціаліст поліграфолог та особа, яка опитується, не можуть спілкуватися однією мовою, ініціатор залучає до проведення опитування перекладача.

Під час опитування за письмовою згодою опитуваного виключно для фіксації дотримання порядку, можуть використовуватись аудіо- та відеозапис.

По закінченні опитування спеціаліст-поліграфолог знайомить особу з результатами опитування щодо її реагування на пред'явлені психологічні стимули, з'ясовує, чи бажає особа ознайомитися з довідкою, та інформує про можливість та порядок ознайомлення.

Спеціаліст-поліграфолог повинен забезпечити збереження усіх матеріалів дослідження (поліграми, аудіо- та відеозапис) та несе персональну відповідальність у разі їх втрати.

Петухова Марина Олександрівна,
здобувачка ступеня вищої освіти магістра
Луганського державного університету
внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка

СУЧАСНІ ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Відповідно до положень чинного Кримінального процесуального кодексу України, слідчий експеримент проводиться з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Ч. 2 ст. 240 КПК України дозволяє з метою фіксації ходу та результатів слідчої (розшукової) дії проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу. Для здійснення такої фіксації слідчим, дізнавачем, прокурором, залученими спеціалістами можуть використовуватися різноманітні технічні засоби.

Використання будь-яких технічних засобів під час проведення слідчого експерименту має бути відображено у відповідному протоколі із зазначенням назви, технічних характеристик, серійних номерів та інших ознак застосованих засобів.

Основною формою фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій лишається протоколювання. Бланки протоколів (а іноді і весь документ) виготовляються за допомогою комп'ютерної

техніки, роздруковуються, заповнюються та підписуються учасниками С(Р)Д. Тому у випадках проведення слідчого експерименту поза кабінетом слідчого доцільно використовувати мобільні комп'ютери (ноутбуки, планшети) для здійснення протокольної фіксації його проведення. В перспективі підписи учасників на паперовому протоколі можуть бути замінені електронними (цифровими) підписами.

Фотографування під час проведення слідчого експерименту здійснюється з метою фіксації відтвореної обстановки, результатів проведених дослідів та випробувань. Для цього доцільно використовувати сучасні цифрові фотокамери з можливістю запису в exif-файл фотографій gps координат та часу їх виконання, інших даних про знімок (експозиція, фокусна відстань тощо).

Відеоапаратура застосовується для фіксації динамічних процесів під час проведення слідчого експерименту [1, с. 53]. Сучасні цифрові відеокамери із картами пам'яті великого об'єму (128 gb та більше) дозволяють здійснити безперервну фіксацію всього ходу слідчої (розшукової) дії та зберегти відеозапис одним файлом. За аналогічними правилами може здійснюватися аудіофіксація ходу проведення С(Р)Д, як одночасно із відеозаписом, так і окремо від нього (з використанням диктофонів, аудіорекордерів).

Для виготовлення планів, схем, графічних зображень за результатами проведення слідчого експерименту доцільно використовувати цифрові графічні планшети, які мають низку переваг перед класичним папером. В парі з комп'ютером для обробки даних, використання такого планшета дозволяє створити точні схеми у будь-якому зручному масштабі, з можливістю їх редагування і доопрацювання по ходу проведення слідчого експерименту.

А. В. Коваленко рекомендує застосовувати комп'ютерне моделювання під час проведення слідчого експерименту. Науковець пропонує створювати комп'ютерні моделі навколишньої обстановки місця, де було вчинено злочин, з метою забезпечення можливості безпечного відтворення дій, обстановки чи обставин такої події [2, с. 55]. Для виготовлення подібної моделі мають використовуватися сучасні персональні комп'ютери та спеціальне програмне забезпечення для 3D моделювання чи архітектурної візуалізації. За можливості доцільно виготовляти точні 3D моделі об'єктів, які мають значення для проведення слідчого експерименту, з використанням спеціальних 3D сканерів або методу поліфотограмметричної фотозйомки [3, с. 257–258].

Ю. А. Чаплинська пише, що під час проведення експерименту необхідним є використання тих самих приладів, механізмів, пристроїв і матеріалів, що використовувалися під час злочинної події [4, с. 46]. Тому у випадку, якщо злочинцем під час події, яка відтворюється, були використані ті чи інші технічні засоби, вони мають бути використані і під час проведення слідчого експерименту та належним чином відображені у протоколі слідчої (розшукової) дії.

Підсумовуючи вищевикладене можна зазначити, що сучасний рівень розвитку науки і техніки дозволяє значно підвищити ефективність проведення слідчого експерименту за рахунок використання новітніх технічних засобів. Мобільні комп'ютери можуть використовуватися для протоколювання, фотоапарати, відеокамери, аудіорекордери, графічні планшети, 3D сканери – для фіксації ходу та результатів проведення слідчої (розшукової) дії.

Список використаних джерел

1. Проведення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів : метод. рек. / [В. В. Невгад, Р. М. Дударець, А. А. Саковський, М. П. Климчук]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 67 с.

2. Коваленко А. В. Перспективи використання комп'ютерного моделювання при проведенні слідчого експерименту в ході розслідування злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях. Особливості процесуального доказування у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені на тимчасово окупованих територіях: матеріали II Круглого столу (3 листопада 2017 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. С. 55–57.

3. Коваленко, А. (2020) Фотограмметричний метод судової фотозйомки. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», (29), С. 253–260. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2020-29-34>.

4. Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект). Криміналістичний вісник. 2013. №. 1. С. 43–48.

Терещенко Віктор Федорович,
старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ДРОНІВ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Останнім часом для правоохоронної діяльності характерним є постійне впровадження новітніх технічних засобів та автоматизованих систем. Серед них, одне з пріоритетних місць, займають безпілотні авіаційні комплекси, в склад яких входять безпілотні літальні апарати (БПЛА). Для вирішення завдань Національної поліції України, застосовуються БПЛА мультироторного типу, які ще називають дронами. Найбільш поширеними з цих апаратів є квадрокоптери, головним завданням яких при їх створенні була повітряна зйомка та спостереження в реальному часі за наземними об'єктами. Для таких пристроїв характерними ознаками є невелика вага, компактність та висока маневреність. На ринку представлена велика кількість цивільних БПЛА, які відрізняються своїми специфічними характеристиками, функціональними можливостями та комплектацією. Оскільки дрон є

повітряним судном без пілота, керування його польотом може здійснюватись з землі, з іншого місця, чи програмовано та повністю автономно.

Саме через унікальні можливості цих пристроїв та цінову доступність окремих зразків, вони привертають увагу спеціалістів різних галузей, а напрямки їх застосування вбачаються перспективними та актуальними.

На сьогодні в Україні БПЛА широко використовуються у діяльності військових (для вирішення розвідувальних, бойових та службових завдань, охороні державного кордону), в правоохоронних органах, агропромисловому комплексі, в разі запобігання надзвичайним ситуаціям та інше.

Застосування дронів надає можливість оглянути територію з висоти, наблизитися до труднодоступних місць, швидко зорієнтуватися на місцевості, скласти точний план, визначити найбільш доцільний спосіб пошуку доказів, своєчасно приймати тактичні рішення та забезпечувати відповідне до ситуації реагування. Їх використання дозволяє отримати ряд переваг при моніторингу дорожнього руху на автошляхах, проведенні оперативно-профілактичних заходів, спостереженні за об'єктами, які представляють оперативний інтерес, отриманні інформації розвідувального характеру відносно окремих територій та об'єктів, під час проведення оперативно-розшукової або спеціальної операції, при підготовці або вчиненні особою або особами (організованою злочинною групою) кримінального правопорушення, реалізації матеріалів оперативно-розшукової справи, проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, здійсненні контролю за особою або особами, які мають оперативний інтерес, контролю за переміщенням транспортних засобів, проведенні заходів пошукового характеру, переслідуванні осіб та їх нейтралізації, знешкодженні вибухових речовин та інше [1].

Питання щодо деяких особливостей застосування цих апаратів, їх класифікації вже розроблялися фахівцями з військової техніки, цивільного захисту, аналізувалися окремі правові особливості їх використання, криміналістичні аспекти їх впровадження, можливі варіанти застосування в різних сферах правоохоронної діяльності. Окремими питаннями з використання БПЛА займалися Александров А.Н., Білоус В.В., Бецков А.В., Белашов Ю.О., Кобець М.В., Ковальова М.А., Котарев С.Н., Котарева О.В., Лозова С.М., Перлін С.І., Коносевич В.В., Кузьменко Є.В., Луньова О.Ю., Микитюк М.А., Мовчан А.В., Мовчан М. А., Матросова М.В., Ручка Р.О., Споришева К.О. та інші.

Не викликає сумніву і необхідність використання дронів в оперативно-розшуковій діяльності, але для можливості вирішення питання їх доцільності в тих чи інших умовах оперативної ситуації, слід чітко знати головні передумови їх успішного застосування, а саме – забезпечення суворого дотримання правового режиму, належних умов та безпеки застосування дронів, наявність достатніх

знань та практичного досвіду щодо особливостей їх експлуатації, кваліфікованого оператора чи операторів з відповідною підготовкою.

Щоб збагнути усю серйозність цих питань, слід перш за все звернути увагу на принципи нормативно-правової бази використання БПЛА в Європі, адже саме вони знаходяться в основі правових позицій ЄС (згідно домовленості, виробленої Європейським авіаційним співтовариством на конференції в Ризи 5–6 березня 2015 р.). Зазначимо ці принципи:

1. БПЛА повинні розглядатися в якості нових типів повітряних суден, а їх використання регулюватися пропорційно ризику кожної операції;

2. Правила безпеки для безпілотних літальних апаратів повинні бути розроблені в терміновому порядку на рівні ЄС;

3. Державні органи та промисловість повинні вкладати кошти в технології та стандарти, які необхідні для інтеграції безпілотних літальних апаратів в авіаційній системі ЄС;

4. Суспільне визнання безпілотних послуг має ключове значення. Конфіденційність і захист персональних даних повинні бути гарантовані;

5. Оператор БЛА несе відповідальність за його використання. Повинна бути передбачена можливість ідентифікувати його або її (наприклад за допомогою ID-чипу) [2].

Отже невідкладними є правові питання застосування дронів. а основними проблемами при цьому виступають безпекові ризики (при неконтрольному приземленні може бути спричинено поранення людей чи пошкодження майна), необхідність вирішення питання захисту персональних даних, недопущення ризиків порушення конфіденційності і таємниці особистого життя. Важливість та серйозність цих питань стає зрозумілою, коли усвідомлюєш усю проблематику, висунуту в зазначених принципах спеціалістами авіаційної галузі.

Ще в 2015 році робочим органом ЄС з питань захисту персональних даних були представлені рекомендації для європейських та національних законодавців та розроблені конкретні керівні принципи для використання безпілотних літальних апаратів в поліції, інших правоохоронних органах, які слід було взяти до уваги [3]. Здійснена спроба і Європейським інформаційно-дослідним центром узагальнити світовий досвід правового регулювання використання безпілотників, окреслені й пропозиції щодо нормативних вимог до використання БПЛА [2]. Але, все ж таки загальні правила, які б могли гарантувати безпеку та надійність використання БПЛА, які були б міжнародними та враховували б ризики, пов'язані з роботою кожного виду БПЛА, ще не розроблені. Саме такі правила повинні гарантувати безпеку та надійність використання БПЛА у світі. Отож питання залишається досить складним та актуальним. На теперішній час головними правовими документами щодо організації та порядку використання повітряного простору України є Повітряний кодекс

України, «Положення про використання повітряного простору України», закон України «Про державний кордон України», «Правила використання повітряного простору України», «Тимчасовий порядок використання повітряного простору України».

Складність вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності з використанням дронів, полягає ще й у тому, що крім врахування специфіки роботи дронів та умов оперативної ситуації, слід забезпечити й дотримання принципів правомірності, допустимості та конспіративності проведення оперативно-розшукових заходів або негласних слідчих (розшукових) дій. Адже кожен з принципів включає свої вимоги. Проблема ускладнюється ще й необхідністю врахування наступних (можливих) факторів, здатних ускладнити ситуацію та створювати додаткові перешкоди при застосуванні дронів в оперативно-розшуковій діяльності:

- проблема візуального контролю за БПЛА;
- шумові завади, що виникають при роботі пропелерів дронів;
- короткочасна робота заряду акумулятора;
- необхідність належної підготовки та досвіду оператора(рів)

БПЛА;

- збільшення ризику при проведенні заходів в міських умовах;
- можливість значного підвищення ризику при помилкових діях оператора;

- вплив неврахованих чи непередбачених зовнішніх факторів, виникнення технічних проблем;

- можливість виникнення суттєвої небезпека для громадян (приватної власності) у випадку виникнення технічної несправності, неврахування метеорологічних та інших умов застосування коптерів;

- наявність проблеми виявлення коптеру при виникненні внештатних ситуацій, ризику його втрати:

- незахищеність самого коптеру;
- значна небезпека в умовах створення радіоелектронних завод;
- складність забезпечення вимог конфіденційності і

недоторканність приватного життя при здійсненні заходів, належного захисту персональних даних.

Неврахування цих факторів, може привести до виникнення суттєвих ризиків щодо забезпечення належного рівня проведення оперативно-розшукових заходів. Саме комплексний та системний підхід для врахування та вирішення зазначених питань може забезпечити (в правовому полі) належний організаційно-тактичний рівень проведення заходів. Необхідна ретельна підготовка до проведення заходів, особливо в міських умовах. Слід створювати відповідні умови щодо раціонального використання дронів, виявлення проблем їх застосування, дослідження можливих змін ситуації, апробації варіантів дій на практиці, Високі вимоги повинні висуватися до оператора БПЛА. При здійсненні заходів по забезпеченню керування дроном повинні бути задіяні мінімум дві особи. Для

грамотної експлуатації коптера слід постійно займатися практикою його застосування у відповідності до вимог льотної експлуатації БПЛА та відповідно до інструкції виробника.

Доцільність використання дронів повинна визначитися зваженим підходом до оцінки ризиків та врахуванням реальних можливостей подолання прогнозуємих перешкод, рівнем забезпечення вимог правомірності, допустимості, негласності та конспіративності.

Слід спрогнозувати шляхи виходу з можливих складних ситуацій, враховувати при прийнятті рішення способи та межі застосування дронів. Головною критерією при прийнятті рішення – не нашкодити!

Отже питання використання дронів, є дуже актуальним для значного розширення можливостей при здійсненні заходів оперативно-розшукової діяльності; Їх застосування слід розглядати як тимчасовий захід та доцільним при проведенні спецоперацій (з врахуванням конкретних обставин та умов) та в діяльності оперативно-технічних підрозділів, при дуже виваженому підході до прийняття рішення, а також корисним при проведенні відповідних учебных занять.

Список використаних джерел

1. Кобець М. В. Поняття та правові підстави застосування безпілотних летальних апаратів у правоохоронних органів. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської наук.-практич. конференції (03 березня 2017 р., м. Хмельницький). Хмельницький: Нац. акад. держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. 2017. С. 796–798.

2. Світовий досвід правового регулювання використання безпілотників. URL: <https://www.openforest.org.ua/29113>.

3. Державна служби України з питань захисту персональних даних – ліквідована. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=782744061843141&id=425006307616920.

4. Мовчан А. В., Мовчан М. А. Використання безпілотних літальних апаратів у діяльності правоохоронних органів Соціально-правові студії. 2020. Випуск 3 (9). С. 104–110.

5. Лозова С. М., Перлін С. І. Деякі напрями використання безпілотних літальних апаратів у слідчій та експертній практиці. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, 2020. 1(89), 269–279.

5. Белашов Ю.О., Ручка Р.О. Перспектива використання безпілотних літальних апаратів під час несення служби з охорони громадського порядку Військові науки DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-98>.

5. Матеріали вільної енциклопедії «Вікіпедія» URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мультикоптер>.

6. Дрони та Українське законодавство: URL: <http://www.50northspatial.org.ua/drony-ta-ukrayinske-zakonodavstvo/>.

Тумко Сергій Петрович,
аспірант Національної академії Служби
безпеки України

ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ПІД ЧАС ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПІВЛІ

Негласні слідчі розшукові дії (далі -НСРД) за походженням є оперативно-розшуковими заходами, в основу яких покладено передбачену чинним законодавством, із використанням специфічних методів та засобів, послідовність процесуальних дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на виявлення, розкриття та припинення протиправних посягань.

Основним функціональним призначенням НСРД є забезпечення оптимальних шляхів використання у кримінальному провадженні інформації, отриманої з використанням негласних сил, засобів та методів, які використовуються в оперативно-розшуковій діяльності.

Враховуючи суспільну небезпеку обігу товару, який обмежений чи заборонений чинним законодавством, існування такої НСРД, як контроль за вчиненням злочину у формі оперативної закупки є позитивним явищем у теорії та практиці кримінального процесу.

Слід врахувати, що діяльність, пов'язана з проведенням оперативної закупки, є однією з найбільш комплексних, яка потребує суворого дотримання законності, оскільки безпосередньо зачіпає права і свободи людини і громадянина, Вказана діяльність має бути відповідного, адекватного характеру і ступеню суспільної небезпеки злочинного посягання, співвідношення законності і гласності, конспіративності і відкритості, тотальності заходів та індивідуальності підходу до тієї чи іншої ситуації.

Зокрема, відповідно до постанови Верховного Суду від 01 липня 2020 року справа № 643/10749/14-к згідно з п. 2.10 «Інструкції про порядок оперативної закупівлі наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів» затвердженої наказом МВС України № 023/0134 для проведення оперативної закупівлі використовуються грошові кошти СБУ, МВС України та інші засоби. Їх отримання і використання здійснюється у відповідності з відомчими нормативними актами СБУ та МВС України. При цьому корінець платіжного доручення, від ВФРЕВ УМВС України у Харківській області, який би свідчив про видачу працівникам СУ ГУМВС України у Харківській області витрат спеціального призначення в цьому кримінальному провадженні для проведення оперативної закупівлі у ОСОБА_1 суду не надано, що є грубим порушенням кримінально-процесуального законодавства [1].

Таким чином суди дійшли обґрунтованого висновку, що при відсутності витрат спеціального призначення працівники СУ ГУМВС України об'єктивно не могли видати покупцю оперативної закупки

грошові кошти, що необхідні для проведення оперативної закупівлі у ОСОБА_1.

Крім того, судами також враховано, що органи поліції провівши оперативну закупку 26 березня 2014 року ОСОБА_1 не затримували і нічого у нього не вилучали, оскільки ні один зі свідків не бачив факту передачі наркотичних засобів.

Таким чином, Верховний Суд дійшов висновку, що надані стороною обвинувачення докази є недопустимими, оскільки отримані з істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду від 01 липня 2020 року справа № 643/10749/14-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/2>.

Федоренко Оксана Анатоліївна,

молодший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ КІБЕРЗАГРОЗ

Штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання (МО) продемонстрували значний прогрес за останні роки, і їх розвиток сприяв широкому спектру корисних застосувань. Оскільки вони почали проникати у більш вразливі сфери, з'явилося більше побоювань щодо їх стійкості до кібератак. Як і будь-яка інша технологія, штучний інтелект (AI) та машинне навчання (ML) можна використовувати для загрози безпеці або для покращення її за допомогою нових засобів [1].

Програмне забезпечення, яке працює на наших комп'ютерах та інтелектуальних пристроях, може проявляти вразливі місця в сфері безпеки, які можуть бути використані хакерами. Потенційні наслідки мають великі масштаби і коливаються від безпеки особи до рівня нації чи регіону.

Штучний інтелект ідеально підходить для вирішення деяких з наших найскладніших проблем, і кібербезпека, безумовно, потрапляє в цю категорію. Збільшення кібератак і поширення пристроїв дозволяють використовувати машинне навчання і ШІ, автоматизуючи виявлення загроз і реагуючи більш ефективно, ніж традиційні програмні підходи [2]. Завданням штучного інтелекту має бути вдосконалення засобів безпеки, і перш за все, пришвидшення реагування на випадки, як тільки виявляється шкідливе програмне забезпечення.

Інструменти безпеки ШІ працюють над виявленням, прогнозуванням, обґрунтуванням, діями та вивченням потенційних

загроз кібербезпеки, не потребуючи особливого втручання людини. До загальних можливостей засобів захисту АІ належать:

«навчання» на основі минулої поведінки для швидкого, ефективного контексту та розуміння, коли представлено нову або невідому інформацію / поведінку;

роблячи логічні, виведені висновки на основі потенційних неповних підмножин даних;

представлення кількох рішень відомої проблеми, щоб надати командам безпеки можливість вибрати найкращий шлях до виправлення [3].

Позитивне використання впровадження ШІ в галузі кібербезпеки є запровадження біометричних логінів.

Біометричні логіни все частіше використовуються для створення захищених входів шляхом сканування відбитків пальців, сітківки або відбитків долонь. Це можна використовувати окремо або разом із паролем, і воно вже використовується в більшості нових смартфонів. Великі компанії стали жертвами порушень безпеки, які ставили під загрозу адреси електронної пошти, особисту інформацію та паролі. Експерти з кібербезпеки неодноразово повторювали, що паролі надзвичайно вразливі до атак Cyber, порушуючи особисту інформацію, дані кредитної картки та номери соціального страхування. Це все причини, чому біометричні логіни є позитивним внеском ШІ у кібербезпеку.

ШІ також може використовуватися для виявлення загроз та інших потенційно шкідливих дій. Звичайні системи просто не можуть встигати за великою кількістю шкідливих програм, які створюються щомісяця, тому це потенційна сфера для втручання ШІ та вирішення цієї проблеми. Компанії з кібербезпеки навчають системи штучного інтелекту виявляти віруси та шкідливі програми за допомогою складних алгоритмів, щоб потім ШІ міг запускати розпізнавання шаблонів у програмному забезпеченні. Системи штучного інтелекту можна навчити виявляти навіть найменшу поведінку атак-випускників та шкідливих програм, перш ніж вони потраплять до системи, а потім ізолювати їх від цієї системи. Вони також можуть використовувати передбачувальні функції, які перевершують швидкість традиційних підходів [4].

Технології штучного інтелекту впроваджуються, серед іншого, для захисту даних у хмарних сховищах, класифікації DDoS-атак та їх виявлення. Хмарні сховища вже давно працюють на чолі найбільш значущих технологій, які домінують у середовищі управління даними, полегшуючи все: від розгортання великих даних до прогнозуючої аналітики, від додатків когнітивних обчислень до додатків граничних обчислень. Тому, коли дані мають вирішальне значення, а одне з ключових завдань – захистити їх, хмарні сервіси найкраще підходять для забезпечення як зберігання та обробки інформації, так і для її

безпеки. Крім того, масштабність хмарних сховищ якраз підходить для характерних додатків на базі штучного інтелекту та Інтернету речей, а доступність і можливість контролю даних у режимі реального часу допомагає максимально швидко запобігти будь-якій кібератаці [5].

Використовуючи штучний інтелект, в боротьбі з кіберзагрозами, маємо можливість більш ефективно реагувати або запобігати критичним загрозам, оскільки ця технологія дозволяє аналізувати величезні обсяги даних про ризики, тим самим скорочуючи час реагування та збільшуючи можливість раніше недостатньої безпеки.

Компанія Trend Micro, що спеціалізується на кібербезпеці, представила нове дослідження з приводу майбутнього штучного інтелекту (ШІ). Фахівці вважають, що ШІ замінить людей в сфері кібербезпеки вже до 2030 року. В ході дослідження співробітники Trend Micro провели опитування серед 500 ІТ-директорів і менеджерів. Тільки 9 % з них упевнені, що ШІ не відніме їх роботу в наступне десятиліття. Майже третина (32 %) опитаних сказали, що штучний інтелект автоматизує всю сферу кібербезпеки так, що людське втручання вже майже не буде потрібно [6].

Для того щоб вирішувати найскладніші проблеми у сфері кіберзлочинності і протистояти сучасним кібератакам необхідно випробовувати нові технології, намагаючись знайти кращі способи захисту, попередження або запобігання нападу. Потрібно оцінювати внутрішню політику та вдосконалювати методології протидії таким злочинам. В іншому випадку, без вдосконалення та розвитку не можливо підтримувати рівень безпеки, необхідного для захисту того, що є найважливішим.

Список використаних джерел

1. Artificial Intelligence for Cyber-Security: A Double-Edge Sword. URL: <https://medium.com/sciforce/artificial-intelligence-for-cyber-security-a-double-edge-sword-6724e7a31425>.

2. Штучний інтелект для захисту вашого бізнесу. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/news-2/2020/artificial-intelligence-to-protect-your-business>.

3. AI Security. URL: <https://awakesecurity.com/glossary/ai-security/>.

4. The impact of artificial intelligence on Cyber Security. URL: <https://www.cpomagazine.com/cyber-security/the-impact-of-artificial-intelligence-on-cyber-security/>.

5. П. Кривенко Штучний інтелект на сторожі безпеки даних: інноваційні технології та хмарні сервіси допомагають забезпечити кібербезпеку. URL: <https://cacds.org.ua/?p=7448>.

6. Штучний інтелект замінить людей в сфері кібербезпеки до 2030 року URL: <https://portaltele.com.ua/news/technology/shtuchnyj-intelekt-zaminyt-lyudej-v-sferi-kiberbezpeky-do-2030-roku.html>.

Чемерис Дмитро Дмитрович,
ад'юнкт Національної академії внутрішніх
справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗШУКУ ВИКРАДЕНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЗА ДОПОМОГОЮ GPS-ТРЕКІНГУ

Питання щодо необхідності швидкого встановлення місцезнаходження транспортних засобів для протидії злочинності за допомогою сучасних технічних засобів є предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених [1, с. 128].

В ході обміну досвідом з оперативними працівниками Національної поліції України було встановлено, що місцезнаходження автомобілів, які обладнані системою GPS-моніторингу (для визначення їх місцезнаходження) при перетині державного кордону з Європи до України, або взагалі не відслідковуються, або відстежуються зі значними географічними похибками.

Дана ситуація може бути пов'язана з тим, що основним пристроєм в системі GPS-трекінгу автотранспорту є GPS/ГЛОНАС/GSM-модуль, що визначає координати за допомогою супутникового приймача GPS (який збирає інформацію від бортового обладнання автотранспорту і додаткових датчиків, за допомогою GPRS/3G/4G каналів GSM-зв'язку). Ці сигнали в більшості випадків надходять від оператора стільникового зв'язку [2]. При перетині кордону з Україною, стільниковий зв'язок переривається по причині невідповідності апаратного обладнання українських операторів GSM-зв'язку з відповідним обладнанням оператора суміжної держави, неузгодженості програмного забезпечення між ними та відсутності зони покриття. В результаті тривалої відсутності сигналу, пакетні дані GPS-трекеру про час, координати, зовнішні та внутрішні параметри або спотворюються або не зберігаються зовсім.

Окреслена проблема є однією з причин тривалого уникнення відповідальності злочинцями. Наприклад, 25.02.2020, працівниками Національної поліції було викрито злочинну організацію, яка з 2017 року оформлювала у лізинг автомобілі на території країн Європейського Союзу та переправляла їх через кордон України за підробленими документами, ставила на реєстрацію і в подальшому збувала. Національна поліція встановила понад 56 фактів злочинної діяльності (сума завданого збитку склала понад 4 мільйони євро). Учасники злочинної організації оформлювали на себе та на підставних осіб, у тому числі на представників приватних вітчизняних і іноземних підприємців на території країн Республіка Польща, Королівство Нідерландів, Чеська Республіка та ін., договори довгострокової оренди (лізинг) на транспортні засоби. Потім, використовуючи корупційні зв'язки в правоохоронних органах, злочинці проводили ці автомобілі через митний контроль та реєстрували у

сервісних центрів МВС України, де отримували свідоцтва і державні номерні знаки для подальшої реалізації. Серед покупців були як особи, що необізнані зі злочинною діяльністю зазначеного угруповання, так і ті, що бажали придбати автомобіль VIP-класу за заниженою ціною не зважаючи на кримінальні обставини. Більшість автомобілів була оголошена в міжнародний розшук. За даним фактом відкрито кримінальне провадження за ч. 1 ст. 255 (створення злочинної організації), ч. 4 ст. 128, ч. 4 ст. 190 (шахрайство), ч. 4 ст. 28, ч. 3, ч. 4 ст. 358 (підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів), ч. 4 ст. 28, ч. 3 ст. 289 (незаконне заволодіння транспортним засобом) Кримінального кодексу України. Було проведено 80 обшуків в різних областях України. В ході них вилучено документи, банківські картки, 10 автомобілів елітних марок, велику кількість автомобільних номерних знаків, готівку, а також наркотичні засоби та зброю [4].

Для покращення ситуації в Україні щодо розшуку викрадених транспортних засобів та оптимізації взаємодії з поліцейськими організаціями країн Європи, необхідно переобладнати (приспосувати) канали передачі даних 3G та 4G під стандарт п'ятого покоління 5G операторами-власниками апаратного обладнання, що надають послуги стільникового зв'язку.

Також, згідно даних Європолу, в ході проведення спільної операції по документуванню діяльності злочинного угруповання з міжнародними зв'язками, яке займалося викраденнями автомашин, у Мадриді (Іспанія), силами поліції Іспанії, Португалії та Болгарії, під егідою Європолу, було викрито та взято під варту 19 осіб. Розшукано 85 автомобілів, що перебували у розшуку. В ході проведення обшуків, були вилучені пристрої для блокування будь-яких сигналів GPS/GSM та засоби протидії їх виявленню. Встановлення даних пристроїв стало можливим завдяки виїзду у Мадрид експертів Європолу з відповідним обладнанням – мобільний офіс, оснащений системою UFED (Універсальний криміналістичний пристрій для вилучення інформації) [5].

З огляду на вищевказане, можливо передбачити використання в Україні пристроїв блокування GPS/GSM сигналів найближчим часом. Тому для покращення ситуації щодо протидії даному виду злочинів, автором тез пропонується обладнати відповідні підрозділи Національної поліції України системами, подібними до UFED.

Список використаних джерел

1. Никифорчук Д.Й., Чемерис Д.Д. Поліцейська практика у справах про безвісне зникнення: особливості розшуку водіїв транспортних засобів. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 1 (44). С. 126–141.

2. GPS трекер – система спутникового моніторинга автотранспорту. URL: <https://130.com.ua/gps-treker/>.

3. Interpol. The International Criminal Police Organization. URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Vehicle-crime>.

4. Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції України. Facebook. URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid.

5. Europol. URL: <https://www.europol.europa.eu/news/international-vehicle-theft-in-spain>.

Чичиркін Андрій Олександрович,
адвокат

ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ЕКСПЕРТНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Принцип – це основне, вихідне положення. Принципам притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності. Юридичні принципи диференціюються на принципи системи (загальноправові, міжгалузеві, галузеві, принципи інститутів) і принципи структури права [1, с. 634–635].

У науковій літературі трапляються різні класифікації принципів, що діють у сфері кримінального судочинства. До першої групи – загальні принципи – відносяться демократизм, гуманізм, забезпечення права на захист та ін. Друга група (спеціальні принципи) – це безпосередність, змагальність, всебічність, повнота й об’єктивність дослідження обставин справи, тощо.

Взаємодія слідчого й експертних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень має відповідати двом основним критеріям: чітке розмежування функцій взаємодії та взаємна погодженість рішень і дій слідчого й експерта. Єдність цих умов та їхнє дотримання є гарантією ефективності відповідної взаємодії при вирішенні завдань кримінального провадження.

Досліджуючи принципи взаємодії слідчого з експертними підрозділами під час розслідування кримінальних правопорушень, ми виокремили найбільш характерні і типові:

1. Принцип законності. Принцип законності означає вимогу нормативного характеру, яка зобов’язує слідчого та працівників експертних підрозділів неухильно і точно виконувати всі норми Конституції України, кримінального та кримінального процесуального законодавства України, інших законів та підзаконних актів.

Дотримання законності в процесі взаємодії передбачає створення таких умов, які б дозволили своєчасно виявити сліди злочину і особи, що його вчинила, спільними зусиллями дослідити їх для одержання криміналістично значущої інформації, яка буде сприяти розкриттю злочину і доведенню винуватості особи, яка його вчинила.

Цей принцип виражає вимогу безумовної і суворой відповідності прийомів і засобів діяльності з розкриття злочинів букві і духу закону.

2. Принцип розмежування компетенції слідчого та експерта при взаємодії у кримінальному провадженні. Слідчий та експерт є процесуально самостійними суб'єктами у кримінальному провадженні. Але при спільній діяльності з розслідування того чи іншого кримінального правопорушення, вони можуть і здійснюють певний вплив один на одного. Головним тут є момент невтручання у здійснення ними спеціальних знань, досвіду роботи та загальних процесуальних вимог, сам визначає сучасні та найбільше ефективні методи, прийоми та засоби, які він буде використовувати для виконання поставлених слідчим завдань. Саме це і буде сприяти найбільш раціональному обранню необхідних методів, прийомів та засобів з тих, які знаходяться в арсеналі обізнаної особи, що й призведе до отримання повних та об'єктивних результатів.

3. Організуюча роль слідчого у взаємодії з експертними підрозділами. Принцип організуючої ролі слідчого виходить з його процесуального статусу та характеру процесуальних відносин з експертними підрозділами. При провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування розслідування та проведення тих чи інших слідчих (розшукових) дій слідчий приймає самостійно, крім випадків, прямо передбачених законом, і несе повну відповідальність за їх законне та своєчасне проведення.

4. Принцип інформаційного обміну між суб'єктами взаємодії. Принцип інформаційного обміну між суб'єктами взаємодії засновується на тому, що слідчий і обізнані особи відповідно до закону наділені різними процесуальними функціями. Для слідчого – це розслідування злочину, для експерта – проведення експертизи, дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчиненого кримінального правопорушення, дача висновку з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери його спеціальних знань, для спеціаліста – це надання консультацій та висновків під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Суб'єкти взаємодії не повинні очікувати закінчення слідчої (розшукової) дії, а терміново, не зволікаючи, обмінюються інформацією. Як суб'єкт взаємодії обізнана особа може проводити попереднє дослідження виявлених слідів. Це може відбуватися у процесі проведення слідчої (розшукової) дії або безпосередньо після її закінчення. Такі дослідження сприяють одержанню відомостей про механізм утворення слідів, ознаки слідоутворюючого об'єкта, можливі прикмети, звички злочинця. Ця інформація підлягає негайному повідомленню слідчому, для організації розшуку злочинця, висунення версій, тощо.

5. Принцип забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування. Забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування є принципом взаємодії та однією з гарантій встановлення істини у кримінальному провадженні та захисту прав і свобод людини. Відомості, які не можна розголошувати, визначаються особисто слідчим, прокурором з урахуванням інтересів досудового розслідування. Про це складається протокол. У ст. 387 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за розголошення без письмового дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадила оперативно-розшукову діяльність, даних оперативно-розшукової діяльності або досудового розслідування особою, попередженою в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати такі дані [2].

Ці принципи знаходяться й в основі взаємодії слідчого з експертними підрозділами під час збору слідчої інформації при огляді місця дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП) або при проведенні інших слідчих (розшукових) дій. Їх безпосередній вияв може полягати у:

1) безумовному дотриманні процесуального статусу спеціаліста й експерта (наприклад, коли за їх інформацією слідчий приймає рішення про додатковий огляд місця ДТП);

2) детальному ознайомленні спеціаліста та експерта з обставинами події і конкретною слідчою ситуацією (це необхідно для орієнтування обізнаних осіб при визначенні завдань дослідження, пошуку об'єктів, виділенні їх інформаційних полів, визначенні технологічних схем дослідження, проведення експертних досліджень);

3) максимальному ознайомленні слідчого з можливостями науково-технічних досліджень конкретних речових джерел, ефективністю альтернативних експертних методик. Дані, що стосуються обставин злочину, можуть бути спільно використані слідчим і спеціалістом для визначення об'єктів та завдань дослідження і для спільної розробки версій, інформаційних моделей розслідуваної події.

Отже, принципи взаємодії слідчого з експертними підрозділами під час розслідування порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів мають вияв у:

взаємодії слідчого із спеціалістом під час збору слідчої інформації при огляді місця ДТП або при проведенні інших слідчих (розшукових) дій за участю залученого спеціаліста;

взаємодії слідчого з експертом під час призначення і проведення експертизи.

Система принципів взаємодії слідчого з експертними підрозділами (загальні і спеціальні) поширюється на спільну роботу цих суб'єктів під час розслідування конкретних кримінальних правопорушень. Цим принципам підпорядковується взаємодія під час злочинів, пов'язаних з ДТП, які мають своє специфічне наповнення у зв'язку з обставинами злочинного порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів.

Список використаних джерел

1. Колодій А. М. Принципи права. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Харків: Право, 2016. – Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. – 2017. 952 с. С. 633–637.

2. Кримінальний кодекс: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Шляховський Олександр Анатолійович,
здобувач наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ДЕТЕРМІНАНТИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ТРУДОВОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Аналіз наукової літератури [1], вивчення матеріалів практики, а також опитування респондентів свідчить про те, що серед основних причин поширення торгівлі людьми з метою трудової експлуатації в Україні є: важке економічне становище громадян і безробіття – 76,5 %; недостатня поінформованість про можливості працевлаштування за кордоном, незнання міграційного законодавства – 73,4 %; попит на дешеву робочу силу в країнах призначення – 71,7 %; активна діяльність злочинних угруповань та їх корумповані зв'язки з органами законодавчої, виконавчої та судової влади, що сприяє лобіюванню злочинних інтересів у злочинній діяльності та уникненню відповідальності за вчинення торгівлі людьми – 69 %; інші причини – 37,6 %.

Існують проблеми щодо своєчасного виявлення, розкриття й розслідування торгівлі людьми, зокрема, серед ключових: активна протидія правоохоронним органам під час виявлення та розслідування торгівлі людьми з боку представників організованої злочинності (що зазначило 68 % респондентів); слабка взаємодія правоохоронних органів зі спеціалізованими консультаційними агентствами із захисту та допомоги жертвам торгівлі людьми – міжнародними та неурядовими організаціями (63,2 %); неналежні взаємодія та обмін інформацією між правоохоронними органами (61 %); ліквідація Управління боротьби з організованою злочинністю, що призвело до втрати досвіду за напрямом оперативної роботи, напрацьованих негласних джерел та іншої важливої інформації щодо протидії організованій злочинності; низький рівень підготовки працівників правоохоронних органів до діяльності у сфері протидії торгівлі людьми (71 %); проблеми, пов'язані з ідентифікацією жертв торгівлі людьми (86,3 %); інші причини (37,5 %) [1, с. 43–44].

Загалом торгівля людьми мала і має в своєму підґрунті матеріальну користь. Серед основних причин виникнення можна виокремити перш за все економічні, які стосуються як країн-призначення та країн-транзиту, так і країн походження. Це: для країн-походження нестабільність, більш того, відсутність перспективи на подальший економічний розвиток; дуже низький рівень життя та безробіття; швидкі темпи розвитку економіки і постійний попит на дешеву робочу силу і т.п [2, с. 92].

Список використаних джерел

1. Павленко С. О. Тактика протидії торгівлі людьми органами Національної поліції України: вітчизняний та зарубіжний досвід. Інтернаука. Серія : Юридичні науки. 2018. № 5. С. 41–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjju_2018_5_8.

2. Захарчук О.І. Суспільно-історичні форми рабства: зміст та особливості прояву: дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03. Київ., 2016.

Гірук Володимир Віталійович,
здобувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ ТА ТЕХНІКИ ПІД ЧАС ДОПИТУ МАЛОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО

Найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією і основним способом отримання доказів у процесі розслідування будь-якого злочину є допит, тобто інформаційно-психологічна діяльність слідчого, регламентована відповідними нормами кримінально-процесуального законодавства та спрямована на отримання від особи відомостей про факти, що мають доказове або орієнтуюче значення для встановлення об'єктивної істини у процесі розслідування [2, с.172]. Тобто, допит – це слідча (розшукова) дія, яка дозволяє отримати криміналістичнозначущу інформацію, але його ефективність залежить від певних факторів, які необхідно урахувати для забезпечення досягнення поставленої мети, зокрема: обізнаність слідчого щодо події злочину; наявність у слідчого достатнього досвіду як професійного, так і щодо можливостей комунікувати із різними категоріями допитуваних та встановлювати психологічний контакт; володіння слідчим інформацією щодо відомостей, які характеризують допитувану особу; правильне обрання тактичних прийомів; вміння логічно побудувати запитання; можливості урахування психоемоційного стану та віку допитуваної особи; тощо.

Проблемам допиту присвячували свої праці такі вчені криміналісти та процесуалісти як: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.К. Весельський, В.Г. Гончаренко, В.В. Зарубей, А.В. Іщенко, Є.Д. Лук'янчиков, В.О. Коновалова, І.І. Котюк, М.В. Костицький, В.С. Кузьмічов, А.В. Мировська, М.І. Порубов, А.А. Саковський, М.В. Салтевський, А.В. Самодін, М.Ф. Сокиран, Ф.М. Сокиран, С.М. Стахівській, О.В. Таран, В.В. Тищенко, Л.Д. Удалова, К.О. Чаплинський, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітько та інші.

Водночас зміни у процесуальному законі, вдосконалення окремих позицій щодо правового регулювання застосування технічних можливостей під час допиту та подальше використання такої інформації, обумовлюють необхідність здійснення комплексного аналізу актуальних проблем, які виникають під час організації та підготовки до допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів.

Однією із новел кримінального процесуального кодексу України, є допит малолітнього потерпілого у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування).

Мурадов В. П. під відеоконференцією у кримінальному провадженні розуміє особливу процедуру, що виконується за посередництвом телекомунікаційних технологій, за якої спілкування у вигляді обміну аудіо- і відео- інформацією між віддаленими учасниками слідчої дії відбувається на відстані (дистанційно), але в режимі реального часу. На його думку, недоцільно проведення слідчої дії у режимі відеоконференції за участю осіб, які мають дефекти мови, зору чи слуху [3, с. 235-240]. Водночас, ми погоджуємося із тим, що наведена можливість направлена на захист малолітніх осіб, забезпечення їх безпеки, їх морального здоров'я, мінімізацію їх психологічного травмування, виключення можливості вплинути на об'єктивні і повні показання. Тобто проведення допиту малолітнього потерпілого у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення дає змогу уникнення прямого візуального контакту малолітніх з підозрюваними, обвинуваченими та іншими особами, які можуть тим чи іншим способом негативно вплинути на них і, відповідно, на повноту і достовірність їх показань.

Враховучи викладене, можемо діти висновку, що у даному випадку законодавець керувався не лише потребою здійснити зміни, інтегруючи наше законодавство до міжнародного, а й урахував особливості суб'єкта кримінального провадження, такі як фізичний, розумовий і психічний розвиток неповнолітніх, нестійкість характеру, незрілість мислення, схильність до наслідування поведінки старших за них і дорослих, неможливість повною мірою самостійно захищати свої права і законні інтереси.

Список використаних джерел

1. Бахін В. П. Весельський В. К. Тактика допиту: навчальний посібник. Київ: НВТ «Правник», 1997. 64 с.
2. Плосконос А.І. «Використання результатів оперативної діяльності під час допиту учасників організованих злочинних груп та злочинних організацій» *Науковий вісник публічного та приватного права* (Випуск 6, том 3) 2017. с.172–175;
3. Мурадов В. Проблеми використання відеоконференцв'язку на сучасному етапі розвитку техніко-криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ. *Право України*. 2011. № 7. С. 235–240.
4. Удалова Л. Д. Вербальная информация в уголовном процессе Украины: монография. Київ: Вид. ПАЛИВОДА, 2006. 324 с.

Павлюк Олександр Сергійович,
здобувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

АЛГОРИТМ ОТРИМАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНО ЗНАЧИМОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ, ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Необхідно призначати в процесі розслідування вбивств осіб похилого віку та самотніх осіб, пов'язаних із заволодінням їхнім майном такі судові експертизи: судово-медична; трасологічна; дактилоскопічна; судово-біологічна; судово-психіатрична; експертиза холодної зброї; портретна; судово-психологічна; балістична; інші.

Об'єктами судово-медичної експертизи в даному випадку є труп особи похилого віку (самотньої особи) або його частини, особа вбивці, речові докази (кров, залишки одягу і деякі інші предмети) та матеріали кримінального провадження.

Основними питаннями, які ставляться експерту під час судово-медичної експертизи, є:

1) *При ушкодженнях тупими знаряддями:* яким знаряддям заподіяно ушкодження? Чи є на трупі ознаки, які б дозволяли судити про форму, розмір, вагу й інші загальні та окремі ознаки знаряддя, яке заподіяло ушкодження, і якщо так, то які саме? Чи не могло бути заподіяно ушкодження знаряддям, подібним до поданого (цеглина, каміння, молот тощо)? Одним чи кількома знаряддями заподіяно ушкодження? Якою є сила завданого удару?

2) *При ушкодженнях гострими знаряддями:* якими є характер й локалізація тілесних ушкоджень, виявлених на тілі особи похилого віку? Чи не заподіяно рану колючим, ріжучим, колючо-ріжучим або рублячим предметом? Якою є давність ушкодження? З якою силою заподіяно ушкодження? При вилученні ймовірного знаряддя злочину, чи не заподіяно поранення цим предметом? Чи є ознаки, які б указували на те, що ушкодження заподіяно в результаті неодноразової дії знаряддя? Якою є послідовність заподіяння поранень? У якому найбільш імовірному положенні перебував потерпілий у момент його поранення?

3) *При отруєннях:* смерть стала результатом отруєння чи вона настала з інших причин? Якою отруйною речовиною і якою її дозою викликано отруєння? Чи сприяли які-небудь захворювання, стан організму особи похилого віку настанню її смерті від отруєння? Яким є походження отруєння – бактеріальним чи небактеріальним? Якщо

отруєння бактеріальне, то якою групою мікробів воно викликане? Якщо отруєння небактеріальне, то чи не викликане воно вжиттям у їжу або ліки яких-небудь отруйних речовин тваринного чи рослинного походження?

4) *Питання до експертизи трупа особи похилого віку або самотньої особи при задушенні, викликаного механічними перешкодами органів дихання*: смерть потерпілого настала в результаті задушення (асфіксії)? При механічній асфіксії, смерть настала від удавлення руками чи від інших зовнішніх впливів? Від якого виду механічного задушення настала смерть потерпілого (від удавлення зашморгом, удавлення руками, закриття дихальних шляхів м'якими предметами, від утоплення, закриття дихальних шляхів сторонніми предметами)? Чи мало місце в цьому випадку повішення або удавлення петлею? Смерть настала від утоплення чи мала місце смерть у воді від якихось інших причин (переохолодження, дія крайньої високої температури води)? Чи не було кинуте у воду мертве тіло? Якщо так, то в результаті яких причин настала смерть? Скільки часу труп перебував у воді [1, с. 55-62]?

5) *Питання стосовно експертизи трупа при настанні смерті від впливу високої температури*: Які пошкодження є на трупі та яких характер їх походження? Чи викликані пошкодження на тілі потерпілого дією вогню чи вони є термічними? У прижиттєвий період чи після настання смерті були отримані потерпілим термічні пошкодження? Від чого настало удушся – від диму, газу, фізичного насилля чи чогось іншого? Коли настала смерть потерпілого? Яка причина настання смерті потерпілого? Чи переміщувався потерпілий під час пожежі? Якщо так, то в якому напрямку він міг рухатись? Які частини тіла потерпілого мають опіки та якого ступеня [2].

У разі виникнення підозри у тому, що потерпілого було отруєно, призначається *комплексна судово-медична та судово-хімічна експертиза*, яка повинна визначити: чи отрутою викликана смерть; якщо так, то яким видом; яким шляхом отрута була введена до організму; яка приблизна доза використаної отрути; чи могла отрута потрапити всередину трупа випадково [3, с. 203].

При розслідуванні убивств достатньо часто звертаються до *експертизи біологічних об'єктів* (біологічних слідів людського походження) з використанням методів дослідження ДНК – судово-геномної експертизи (геномна судово-медична експертиза).

Дослідження біоматеріалу з метою ідентифікації особи проводяться в наступних випадках: встановлення належності біоматеріалу (крові, слини, волосся, органів, тканин та окремих частин

тіла) конкретній особі або виключення такої належності; встановлення статевої належності біологічних слідів та об'єктів; діагностичного типування з метою наступної ідентифікації з об'єктами злочинів; встановлення, чи є рештки або частини трупа рештками однієї людини і чиїми саме за дослідженням зразків близьких родичів; виявлення зв'язку між різними злочинами – встановлення, що сліди біоматеріалу, які виявлені на місцях різних злочинів, залишені однією і тією ж особою; порівняння генетичного профілю біологічного об'єкта з генетичними даними, які зберігаються в комп'ютерній базі даних, і за співпадіння – зорієнтувати слідство на пошук певної особи[4, с. 247].

У випадках, коли злочинці намагаються приховати сліди вбивства шляхом підпалу, має місце *призначення пожежно-технічної експертизи*.

При розслідуванні вбивств, прихованих інсценуванням, у випадках, коли вбивство інсценується раптовим зникненням особи похилого віку або самотньої особи, при виявленні скелетованого трупа призначається *портретно-криміналістична експертиза*.

У ряді випадків при розслідуванні зазначених вбивств, виникає необхідність у проведенні *почеркознавчої, авторознавчої та техніко-криміналістичної експертизи документів*.

Під час розслідування вбивств осіб похилого віку та самотніх осіб, пов'язаних із заволодінням їхнім майном, експерти, слідчі та оперативні працівники використовують наступні криміналістичні обліки:

- дактилоскопічний облік – 76,5 %;
- трасологічний облік – 61,0 %;
- облік осіб за ознаками зовнішності – 37,5 %;
- облік генетичних ознак людини – 29,4 %;
- облік ідентифікаційних позначень транспортних засобів та реквізитів документів (підписів, печаток, штампів) – 27,2 %;
- облік записів голосів та мовлення осіб – 20,6 %;
- балістичний облік – 19,1 %;
- облік холодної зброї – 13,8 %;
- вибухотехнічний облік – 11,8 %;
- облік матеріалів, речовин та виробів – 8,8 %;
- пожежно-технічний облік – 7,4 %.

Отже, при підготовці до судових експертиз слідчий повинен приділити значну увагу визначенню об'єктів експертного дослідження, завдань експертів у вигляді питань, скласти їх повний перелік та забезпечити збереження об'єктів експертизи. В складних випадках

слідчий користується консультативною допомогою спеціаліста щодо правильного формулювання питань експертові.

Список використаних джерел

1. Яковенко М. О. Використання спеціальних знань при розслідуванні вбивства новонародженої дитини *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014 №4 (51). С. 55–62.

2. Кіцелюк В. М. Розслідування порушень встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 251 с.

3. Дердюк Б. М. Особливості провадження окремих слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування вбивств. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2014. № 2(5). С. 201–212.

4. Мудрецька Т. В. Проблеми використання даних ДНК аналізу під час розслідування злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014. Вип. 26. С. 246–249.

Наукове видання

ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ СУЧАСНОЇ НАУКИ Й ТЕХНІКИ В РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 25 лютого 2021 року)

Відповідальні упорядники: *Віктор Корольчук, Євген Шаповаленко*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 08.02.2021. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 12,5. Ум. друк. арк. 11,62.
Тираж 20 прим.
